

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Rigorózní práce

Mgr. Martina Zárubová

Amharové v Etiopii

Amharas in Ethiopia

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především PhDr. Alemayehu Kumsovi, Ph.D. za odborné vedení této práce, kritické připomínky, rady a za poskytnutí literatury. Děkuji rovněž Mgr. Kateřině Vytejškové za velkou pomoc, cenné rady, připomínky a pečlivé přečtení této práce. Poděkovat bych chtěla také Doc. PhDr. Ireně Štěpánové, CSc. za podnětné připomínky, prof. PhDr. Luboši Kropáčkovi, CSc. za rady a kontrolu problematičkého přepisu výrazů z amharštiny. Děkuji také H. E. PhDr. Pavlu Mikešovi za ochotu, podnětné připomínky a doporučení literatury. Poděkování musím vyjádřit také rodině a přátelům za vytrvalou podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 18. 01. 2015

Mgr. Martina Zárubová

Klíčová slova:

Amharové, amharština, amharizace, Etiopská ortodoxní církev, Etiopie

Keywords:

Amhara people, Amharic language, amharization, Ethiopian Orthodox Church, Ethiopia

Abstrakt

Tato rigorózní práce představuje etiopské Amhary, kteří, ač netvoří ve státě většinu, měli a stále mají, na současnou etiopskou společnost zásadní vliv. Dříve tomu bylo díky privilegovanému postavení v rámci ortodoxní církve a později především díky ovládnutí vzdělávacího systému, kdy se stala amharština úředním jazykem celé Etiopie.

Práce je založena na teoretickém studiu literatury a je členěna takovým způsobem, aby zahrnovala všechny podstatné etapy týkající se historie a života etiopských Amharů. V rigorózní práci předkládám stručný přehled historie, včetně legendy o původu šalomounské dynastie, ke které se Amharové dodnes hlásí. Protože podstatnou roli v etiopské společnosti hraje též příslušnost většiny Amharů k Etiopské ortodoxní církvi, zabývám se její historií i hierarchií. Rovněž seznamuji s náboženskými rituály, svátky a oslavami.

V jednotlivých částech práce sleduji historické kořeny amharštiny a její příbuznost k určité jazykové skupině. Role amharštiny je rozebrána i ve spojení s tzv. amharizací - etiopskou modernizací. Dále nabízím historický pohled na jazykovou situaci v Etiopii v obecné rovině a ve stručnosti popisují i ostatní etiopské jazyky, včetně jejich klasifikace.

V dalších kapitolách práce se věnuji amharským náboženským rituálům a zvykům i specificky amharské poetické tradici nazvané „vosk a zlato“.

Abstract

This thesis is devoted to the Ethiopian Amharas, who had and still have big impact on the present Ethiopian society in spite of not being majority in the state.

Before it was thanks to the privileged position within the Orthodox Church and later, thanks to taking control of the educational system, when Amharic became the official language of whole Ethiopia.

The work is based on theoretical study of literature and is structured in such a way as to include all the important phases of the history and life of Ethiopian Amhara. In this thesis I give a brief overview of the history, including the legend of the origin of the Solomonic dynasty, to which Amharas still avow. In the view of the fact that significant role in the Ethiopian society plays also the affiliation of most of the Amharas with the Ethiopian Orthodox Church I am pursuing its history and hierarchy. I also appraise religious rituals, feasts and celebrations.

In individual parts of the thesis I follow up the historical roots of Amharic and its relevance to a particular language group. Role of Amharic is analysed also with respect to the so-called amharization process - Ethiopian modernization. I also put up a historical view of the language situation in Ethiopia in general and briefly describe other Ethiopian languages, including their classification.

In subsequent chapters of the thesis I allude to Amharic religious rituals and customs and unique Amharic poetic tradition called "wax and gold."

OBSAH

1	ÚVOD	9
1.1	Témata a struktura práce.....	10
1.2	Písemné zdroje	12
2	AMHAROVÉ V ETIOPII	17
2.1	Úvod.....	17
2.2	Amharové v Etiopii, původ a území jimi obývané.....	17
2.3	Islamizovaní Amharové.....	19
2.4	Příbuzenské vztahy Amharů	20
2.4.1	Sociální uspořádání amharské společnosti.....	21
3	STRUČNÝ HISTORICKÝ PŘEHLED	23
3.1	Úvod.....	23
3.2	Nejstarší dějiny	24
3.3	Moderní dějiny	29
3.4	Etiopie na přelomu tisíciletí.....	32
3.5	Teorie vzniku národa	33
3.5.1	Národ a <i>ethnie</i>	35
3.5.2	Otázka národnostní a etnická v Etiopii	38
3.6	Od císařství k modernímu státu	41
3.7	Závěr.....	48
4	AMHARŠTINA, ETIOPSKÉ PÍSMO, AMHARIZACE.....	50
4.1	Úvod.....	50
4.2	Amharština a její kořeny.....	50
4.2.1	Jazyk <i>giiz</i> a role amharštiny v náboženství.....	52
4.2.2	Amharština	53
4.2.3	Ostatní etiopské jazyky a jazykové skupiny.....	55
4.3	Zápis amharštiny.....	55
4.4	Amharština v literatuře.....	58
4.5	Tradice „vosku a zlata“.....	61
4.6	Amharizace, vzdělání, gramotnost.....	63
4.7	Závěr.....	66

5	ETIOPSKÁ ORTODOXNÍ CÍRKEV A OSTATNÍ NÁBOŽENSTVÍ.....	69
5.1	Úvod	69
5.2	Hlavní etiopská náboženství	70
5.3	Historie Etiopské ortodoxní církve	70
5.4	Hierarchie v Etiopské ortodoxní církvi	75
5.5	Nejstarší křesťanské památky a náboženská centra	76
5.6	Specifika etiopské církve, nauka a rituály.....	78
5.7	Islám a ostatní náboženství	81
5.8	Závěr	84
6	KAŽDODENNOST AMHARŮ	85
6.1	Dodržování zvyků	85
6.2	Amharský venkov.....	86
6.3	Tradiční strava a stolování	88
6.3.1	Maso	91
6.3.2	Mléko a mléčné výrobky	95
6.3.3	Koření	97
6.3.4	Nápoje nealkoholické i alkoholické	98
6.3.5	Způsob stolování aneb etiketa v amharské společnosti	100
6.3.6	Půst jako byznys	102
6.4	Amharský tradiční oděv	108
6.5	Závěr.....	108
7	ZÁVĚR.....	110
8	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	112
9	SEZNAM VYOBRAZENÍ:.....	130
	PŘÍLOHA.....	I.

1 ÚVOD

Amharové jsou jedním z početnějších afrických národů, jenž si kulturně i politicky dokázal podmanit ostatní. O Amharech, žijících na území Etiopie, nebylo v českém jazyce doposud mnoho publikováno, a proto se v této práci pokusím podat ucelenější obraz o společnosti, mytickém původu, kultuře, amharském jazyce, zvycích a každodennosti. V jednotlivých částech práce jsou z různých hledisek objasněna také základní fakta týkající se sociálně politických podmínek života Amharů. Zmínky v češtině o tomto osobitém africkém národu v dostupné literatuře jsou buď dílčí, anebo velice zastaralé.

V oblasti historie tato práce nabízí stručnější přehled od dob nejstarších, přičemž větší pozornost je soustředěna současnost. Ačkoliv je Etiopie multietnickým státem a i její dějiny jsou po staletí dějinami různých národů, je jedním z cílů charakterizovat právě především Amhary. Na území Etiopie v průběhu doby vznikaly a zanikaly různé státní útvary a tato situace značně historický přehled znesnadňuje. Přestože dnes Amharové, odhadovaným počtem asi 26 milionů obyvatel¹, tvoří ani třetinu obyvatel Etiopie, lze je považovat za zakladatele současné Etiopie. Vzhledem k nedostatku prostoru podává tato práce o ostatních národech žijících v Etiopii jen okrajové informace. Jejich historií a sociálním uspořádáním se tato práce z hlediska svého rozsahu nezabývá, i když by si jednotlivá etnika, která po staletí žila vedle sebe a navzájem se ovlivňovala, více pozornosti zasloužila.

Od roku 1270, kdy došlo k obnovení tzv. šalomounské dynastie, byli prakticky všichni etiopští císaři Amharové. Vystává zde otázka, co dělá Amhary Amhary, jestli se jedná o jedince, kteří se k tomuto národu oficiálně hlásí, nebo jsou to všichni ti, kteří hovoří amharštinou, či snad jde o příslušníky etiopské ortodoxní církve?

¹ V některých pramenech je počet Amharů nesprávně uváděn. Zdrojem tohoto chybného údaje může být také zařazování všech, již užívají amharštinu mezi Amhary, i když řada Etiopanů má předky z rozmanitých etnických skupin a národů. Dalším nesprávným „indikátorem“ toho zda je či není jedinec Amhar, je údajně jméno osoby. Mnoho příslušníků ostatních etiopských národů má zcela běžně amharská jména. In: *The World Factbook*. Central Intelligence Agency. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-09-03]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.ht>

1.1 Témata a struktura práce

Práce je členěna, pomínou-li úvod a závěr, do pěti základních kapitol, z nichž každá se zabývá jistým tematickým okruhem. Každá kapitola je rozdělena na další podkapitoly, ve kterých je dále podrobněji zpracován konkrétní hlavní námět. Každá z pěti kapitol této předkládané práce rovněž obsahuje vlastní obecnější úvod do zkoumané problematiky.

První kapitola se zabývá původem Amharů, sociálním uspořádáním, společenskými vazbami a tradicemi. Přestože většina Amharů náleží primárně k ortodoxní církvi, věnuje se jedna z podkapitol i menšinové skupině islamizovaných Amharů.

Jelikož nelze přesně oddělit dějiny Amharů od dějin současné Etiopie, je v následující kapitole, představena nejprve nejstarší historie a poté ta novodobá. Přičemž více pozornosti je věnováno Amharům v kontextu dějin Etiopie od přelomu tisíciletí až po současnost. Není opomenuta ani perioda, kdy se začíná používat termín národ, v souvislosti s tím role etiopských ústav až po dnešní uspořádání Etiopie na (víceméně) jazykové a národnostní bázi.

Jazyk Amharů, amharština, zaujímá v rámci Etiopie výjimečné postavení. Kromě toho, že dodnes plní úlohu úředního jazyka jak ve státě Amhara, tak i na federální úrovni,² je jí užíváno i jako *lingua franca* prakticky v celé zemi, proto je amharštině věnována kapitola třetí. V jednotlivých podkapitolách jsou podrobněji představeny jak historické kořeny amharštiny, tak i její zařazení v rámci obecného rozdělení jazyků do jazykových skupin. Dále je nabídnut historický náhled na jazykovou situaci v Etiopii, kde jsou ve stručnosti zmíněny i ostatní etiopské jazyky, včetně jejich klasifikace. Amharština, navzdory tomu, že náleží stejně jako např. arabština do semitské jazykové větve, je zapisována zcela odlišným způsobem. Právě proto se jedna z podkapitol týká i starého etiopského písma zvaného *abugida*. Následuje část, která pojednává, jak se mnozí badatelé domnívají, o ryze amharské poetické tradici, nazvané „vosk a zlato“. O tom, že se amharština doslova stala na konci 20. stol. i „politickým“ hráčem, se zmiňuje závěrečná část kapitoly zabývající se tzv. *amharizací*³. S *amharizací*, čili s verzí

² *Constitution of Ethiopia, 1994*. [online] [cit. 2014-10-03]. Dostupné z: http://www.eueom.eu/files/dmfile/ethiopian-constitution-1994_en.pdf

³ Někteří badatelé namísto „*amharizace*“ upřednostňují užívání výrazu „*etiopeizace*“, který dle jejich názoru modernizační hnutí v Etiopii vystihuje přesněji.

etiopské modernizace, jistým způsobem souvisí i vzdělání a gramotnost obyvatelstva obecně, o čemž je v této části také pojednáváno.

Protože jsou dějiny Amharů úzce spjaté s ortodoxní církví, věnuje se kapitola čtvrtá tomuto důležitému elementu, který dodnes (výrazně) život celé etiopské společnosti ovlivňuje. Církev má v každodenním životě vliv i na etiopský kalendář, svátky, půsty a tím získává vliv v konečném důsledku i na rodinný život jednotlivců. V této části je nabídnut nejen přehled o v Etiopii doposud nejrozšířenějším náboženství - ortodoxním křesťanství, ale zmiňuje se alespoň ve stručnosti i o ostatních náboženských systémech, které se také v zemi vyskytují. Jednotlivé podkapitoly postupně představují historii ortodoxní církve, hierarchii, nejvýznamnější náboženská centra a seznamují rovněž se specifiky a náboženskými rituály. Závěrečná část kapitoly pak stručně rozebírá druhé etiopské nejrozšířenější náboženství islám.⁴

Celou předkládanou rigorózní práci uzavírá kapitola, která v úvodní části stručně zmiňuje prvky rodinné obřadnosti (svatbu, křest) a také Amhary žijící na venkově. Na tuto část navazuje podkapitola, která se věnuje tradiční stravě Amharů, jejíž složení je silně ovlivněno i náboženským omezením, tudíž je ortodoxními věřícími dělena na rituálně „čistou a nečistou“. Zmíněna je proto speciální strava v postních dnech, která jako důležitý element prostupuje celým rokem ortodoxních křesťanů a výrazně ovlivňuje i každodenní život všech Etiopanů. Základ amharského jídelníčku však tvoří v Etiopii pěstované tradiční obilniny jako například *tef* (milička habešská), dále jsou bohatě zastoupené luštěniny, v menší míře maso a mléko. Představeny jsou i ve stručnosti způsoby jakými jsou pokrmy z tradičních místních surovin připravovány. Další podkapitola seznamuje s etiketou stolování, která se od té evropské značně liší a s ní spojenými zvyky a obřady, mezi něž se řadí například obřad kávový. Kapitulu pátou uzavírá část, která se zabývá typickým ženským a mužským oděvem Amharů.

Každá z kapitol této práce se snaží podat nejdůležitější informace ke každému tematickému celku a není možno, vzhledem k počtu, rozdílnosti tematických okruhů a vymezenému rozsahu rigorózní práce, aby podala vyčerpávající přehled. Lze však konstatovat, že důležité a klíčové údaje, které se dané problematiky týkají, nabízejí v celkovém pohledu ucelený obraz a představu o etiopských Amharech.

⁴ Tématem islámu v Etiopii se zabýval zejména S. J. Trimmingham. In: TRIMMINGHAM, Spencer J. *Islam in Ethiopia*. London: Routledge, 2013. ISBN 1136970223, 9781136970221.

V případě předkládané práce byla snaha používat český přepis souhlásek i samohlásek, tak jak činí čeští badatelé (např. K. Petráček, L. Kropáček, P. Mikeš, J. Záhořík). Byly však učiněné výjimky, např. ve formě jména císaře Haile Selassie, která je v českém prostředí vžitá a zavedená. V celé práci je zachován a dodržován jednotný přepis amharských, či výrazů pocházející z jazyka *giiz*.

Pokud jde o přepisování amharských výrazů a jmen do češtiny, shodují se L. Kropáček, Z. Poláček i P. Mikeš na tom, že je značně problematické. Jedním z důvodů je ten, že amharský jazyk má svou vlastní abecedu a vychází ze starobylého jazyka *giiz*, který patří do semitské jazykové skupiny (ale píše se zleva doprava). V některých českých překladech převládají přepisy anglické, jinde se užívá po desetiletí zavedený výraz, byť jeho varianta je nestandardní a tím ne zcela správná. Proto přepis v mnoha případech tzv. kolísá, a to zejména u některých samohlásek, jako například a-e, e-i. Proto jsou v českých textech užívány značně nejednotné varianty Menelik-Minilik, Takle-Tekle, Tawahedo-Tewahedo, jazyk *giiz-geez* (*ge'ez*). K problematice přepisu jmen osobních, například etiopských vládců⁵ K. Petráček podotýká, že nejsou vždy jednoznačná. V některých případech se může jednat o skutečné (křestní) jméno, jindy o jméno panovnické. V jistých případech se užívá jméno válečné, udělované hrdinům podle místních zvyklostí a tradic. Navíc je nezbytné přijímat s jistou opatrností i skutečnost, že data, letopočty se mohou v různých pramenech lišit, protože neexistuje dostatek přesných a důvěryhodných informací.

Celá práce je také doplněna obrazovou přílohou s přehlednými mapami a fotografiemi, které prakticky ilustrují teoretický text. V některých případech je obrazový materiál, vztahující se ke konkrétnímu tématu, včleněn přímo do textu jednotlivých kapitol, což vizuálně dokresluje některé skutečnosti a také nabízí přímé srovnání s textem.

1.2 Písemné zdroje

Pokud jde o výběr použité literatury, opírá se tato práce především o základní publikace týkající se historie Amharů, které poskytují užitečný přehled o hlavních historických událostech a částečně i o politickém vývoji. Jelikož není literatura týkající se Amharů v českém jazyce

⁵ PETRÁČEK, Karel. *Etiopie*. [Praha]: Nakladatelství politické literatury, 1964. ISBN [neznámé].

široce zastoupena, je převážná část podkladů čerpána ze zahraničních publikací. V následujících řádcích upozorňuji jen na zásadní publikace, ucelený seznam pramenů a literatury je uveden v závěru této práce.

Z anglických zdrojů bylo přihlédnuto zejména k dílům autora D. N. Levineho, který proslul svou badatelskou orientací na území Afrického rohu, především na Etiopii a Eritreu. Z Levineho prací čerpáno zejména z pramene primárního charakteru *Greater Ethiopia: The Evolution of a Multiethnic Society* a z díla, které vypovídá o etiopské, zejména pak amharské kultuře a tradicích, *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*.⁶ Obsáhlé dílo *Church and State in Ethiopia, 1270-1527*⁷ etiopského profesora a znalce ortodoxní církve i středověké Etiopie, profesora T. Tamrata je významným zdrojem pro kapitolu věnovanou náboženství. Rovněž poznatky autora díla *Land and Society in the Christian Kingdom of Ethiopia*⁸ D. Crummeyho významně přispívají k hlubšímu poznání historie původního etiopského císařství. Tato uvedená díla slouží jako „odrazový můstek“ do hlubších rozborů daného tématu o etiopských Amharech.

K poznání národů a etnických skupin Etiopie významným dílem přispívá pramen z pera německého historika a jazykovědce E. Ullendorffa, nazvaný *The Ethiopians: An Introduction to Country and People*. Pro pochopení historických souvislostí nejen z oblasti Afrického rohu, ale i celého afrického kontinentu, je také přihlédnuto k českému překladu knihy *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*, jehož autorem je J. Iliffe.⁹ Z dalších, do češtiny přeložených zdrojů, je také nezbytné zmínit dílo o historii Afriky, které je nazváno *Dějiny moderní Afriky od roku 1800 po současnost*, od R. J. Reida.¹⁰ Problematiku jazyků, jazykových struktur, klasifikaci a rozdělení podrobně zprostředkoval J. Pokorný¹¹ v knize *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*, a také Z. Poláček a K. Petráček.

⁶ LEVINE, Donald N. *Greater Ethiopia: The Evolution of a Multiethnic Society*. Chicago: University of Chicago Press, 2000; LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: Publisher University of Chicago Press, 1986.

⁷ TAMRAT, Tadesse. *Church and State in Ethiopia, 1270-1527*. Oxford: Clarendon Press, 1972. ISBN 0-19-821671-8.

⁸ CRUMMEY, Donald: *Land and Society in the Christian Kingdom of Ethiopia: From the Thirteenth to the Twentieth Century*. Urbana: University of Illinois Press, 2000. ISBN 0252024826, 9780252024825.

⁹ ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 8070214686, 9788070214688.

¹⁰ REID, Richard J. *Dějiny moderní Afriky od roku 1800 po současnost*. Praha: Grada Publishing a.s., 2011.

¹¹ POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing a.s., 2010.

Tyto práce představují klasická díla a dalo by se říci „povinné“ úvody k celkové problematice a historickému přehledu dějin amharského národa a jejich jazyka. Je také nutné podotknout, že nejvíce informací v dostupné české i zahraniční literatuře se týká především Etiopie jako celku (včetně historie, sociálně politických témat a náboženství), méně pak Amharů, nebo ostatních etiopských národů.

Je však nutno podotknout, že renomovaní odborníci a badatelé navázali na vůbec nejstarší písemné prameny v podobě ručně psaných kronik v jazyce *giiz*, později psaných i v amharštině a jiné záznamy především ortodoxních mnichů dodnes střežené v klášterních knihovnách a náboženských školách. Mezi takovými nejčastěji citované kroniky, které se zároveň řadí k nejdůležitějším zdrojům informací o etiopském středověku, patří dílo *Kibre negest*¹² („Velikost králů“ nebo také „Sláva králů“), z přelomu 13. a 14. stol. Neméně důležité je i dílo z počátku 15. stol. *Fatha negest* („Právo králů“).¹³

Rovněž nelze opomenout význam cestopisů, ze kterých je v této práci čerpáno. Cestopisy, byť mnohdy obsahují neobjektivní, ne nestranné, někdy zkreslené nebo zastaralé pohledy „neodborníků“, obchodníků, diplomatů, nadšenců amatérů slouží jako významný etnografický zdroj pozorovatelů, kteří se v terénu skutečně pohybovali. Mezi taková díla patří například *Čas je dar Afriky: Etiopie* od českých autorů H. Adámka a P. Mikeše, *Tváře v prachu Etiopie* od S. Ryvolové, nebo kniha *Na střeše Afriky: Habeši za války, Etiopií v míru*, jejímž autorem je V. Plešinger.¹⁴ Ze zahraničních děl (do češtiny přeložených) je možno uvést například *Deset tisíc škorpiónů: hledání zlata královny ze Sáby* od L. Frolicka, *Boj o Habeš:*

¹² *Kibre negest* (*Kibre negest*) je i významnou kronikou králů šalomounské dynastie, která v Etiopii vládla prakticky až do 20. stol. In: CRUMMEY, Donald. *Land and Society in the Christian Kingdom of Ethiopia: From the Thirteenth to the Twentieth Century*. Urbana: University of Illinois Press, 2000. ISBN 0252024826, 9780252024825.

¹³ *Fatha negest* je dílo původně napsané v arabštině na počátku 13. stol., později přeložené do jazyka *giiz*. Je zajímavé, že *Fatha negest* sloužilo jako zdroj pro etiopského občanského zákoníku v roce 1960. In: LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976.

¹⁴ ADÁMEK, Hynek a Pavel MIKEŠ. *Čas je dar Afriky: Etiopie*. Praha: Knižní klub, 2000. ISBN 8024204584, 9788024204581; RYVOLOVÁ, Saša. *Tváře v prachu Etiopie*. Třebíč: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-360-8; PLEŠINGER, Vladimír. *Na střeše Afriky: Habeši za války, Etiopií v míru*. Brno: Jota, 2012. ISBN 978-80-7462-073-7.

Poslední nerozřešený problém Afriky od autora A. Zischky, nebo také dílo od R. Kapuścińskieho *Na dvoře krále králů*.¹⁵

Literatura potřebná pro tuto práci byla čerpána, jak již bylo uvedeno, z prací českých i zahraničních autorů, ale jen část je dostupná v pražských knihovnách (v Národní knihovně, Městské knihovně, knihovně Ústavu etnologie FFUK, knihovně Ústavu Blízkého východu a Afriky FFUK, knihovně AV ČR, ve všeobecné knihovně Orientálního ústavu AV ČR). Publikace byly také získávány, mimo jiné, prostřednictvím meziknihovních výpůjček. Některé, v Čechách nedostupné, publikace k tématu této práce, poskytl PhDr. Alemayehu Kumsa, Ph.D. Vzhledem k relativní nedostupnosti řady tištěných zdrojů v České republice, bylo v mnoha případech využito zdrojů v elektronické podobě a také internetových stránek tematicky zaměřených na africkou problematiku. Z cizojazyčných elektronických zdrojů bylo čerpáno například z webových stránek a z online publikace *The World Factbook*¹⁶, UNESCO nebo z projektu *Joshua Project*.¹⁷ Pro doplnění některých informací bylo využito např. internetových zdrojů MZV České republiky. Dále bylo čerpáno z odborných článků publikovaných v periodících v elektronické podobě např. *Middle East Journal*, *Journal of Black Studies*, *Journal of African History*, *The International Journal of African Studies*, *Journal of African Cultural Studies*, *Politics and Society (JAHPS)* atd.

V neposlední řadě považuji za nezbytné zmínit jména českých odborníků na část Afriky, na kterou se tato práce zaměřuje, na Africký roh. V první řadě je nutné jmenovat osobnost, která stála první v linii, zakladatele české etiopistiky na Univerzitě Karlově, profesora K. Petráčka.¹⁸ K. Petráček přednášel starou etiopštinu, předchůdce amharštiny - jazyk *giiz* a zabýval se zejména klasickou a novou etiopskou literaturou a lidovou slovesností. Jeho žákem byl etiopolog, lingvista a amharista PhDr. Z. Poláček, CSc., který je mimo jiné autorem anglicko-

¹⁵ FROLICK, Larry. *Deset tisíc šorpionů: hledání zlata královny ze Sáby*. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-863-0; ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: Poslední nerozřešený problém Afriky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé]; KAPUŚCIŃSKI, Ryszard. *Na dvoře krále králů*. Praha: Panorama, 1980. ISBN [neznámé].

¹⁶ *The World Factbook*. Central Intelligence Agency. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-11-20]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html/>. ISSN 1553-8133.

¹⁷ *Joshua Project*. U.S. Center for World Mission [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.joshuaproject.net/peoples.php?peo3=10294>

¹⁸ PETRÁČEK, Karel: *Etiopie. Zeměmi světa*. [Praha]: Nakladatelství politické literatury, 1964. ISBN [neznámé].

amharského slovníku,¹⁹ dále česky publikovaných děl zaměřených na Etiopii *Socialistická Etiopie*²⁰ a *Etiopie*, a také řady odborných článků. Dalším nástupcem z této řady je afrikanista a diplomat PhDr. P. Mikeš. Knihou nazvanou *Etiopské bajky a pohádky*²¹ se zasloužil o získání lepšího povědomí o lidové slovesnosti, která má v Etiopii hluboké kořeny. P. Mikeš spolu se zmíněným Z. Poláčkem dále publikoval knihu s názvem *Moudrost Etiopie. Amharská přísloví*.²² Význam jejich tvorby spočívá zejména v tom, že čerpali přímo z amharských pramenů, přeložili je do češtiny a opatřili fundovaným dovětkem a komentářem. V neposlední řadě pokračovatelem proslulých afrikanistů je i Doc. PhDr. J. Záhořík, Ph.D.,²³ publikující zejména v posledních letech díla se sociálně-politickými tématy Subsaharské Afriky a zvláště Etiopie, jako např. *Ohniska napětí v postkoloniální Africe, Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace* a další.²⁴

V celé práci byla dodržena jednotná grafická úprava a je zpracována podle platných standardů, které se řídí citačními styly a normou ČSN ISO 690.²⁵

¹⁹ POLÁČEK Z., M. AZZÄNNÄ, T. TÄSFAYE. *A concise sociopolitical dictionary: English-Amharic*. Wiesbaden: O. Harrassowitz., Indiana University, 1990. ISBN 3447030674, 9783447030670.

²⁰ Tamtéž.

²¹ MIKEŠ, Pavel. *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957.

²² MIKEŠ, Pavel a Zdeněk POLÁČEK. *Moudrost Etiopie. Amharská přísloví*. Červený Kostelec, 2008. ISBN: 9788086818795.

²³ J. Záhořík je členem nově založeného *Centra afrických studií (CAS)* na Filozofické fakultě Západočeské univerzity v Plzni. In: CAS [online]. [cit. 2014–10–11]. Dostupné z: <http://www.africa-pilsen.com>

²⁴ ZÁHOŘÍK, Jan. *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-1961-3. ZÁHOŘÍK, Jan. *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-021-0.

²⁵ ČSN ISO 690. *Česká technická norma. Bibliografické odkazy a citace dokumentů*. [online] [cit. 2014-11-06]. Dostupné z: <https://www.citace.com/aktuality.php?id=99>.

2 AMHAROVÉ V ETIOPII

2.1 Úvod

Tato kapitola blíže přiblíží etiopské Amhary jako takové, jejich populaci, území, které obývají. Dále pak bude představeno sociální uspořádání, příbuzenský systém, společenský život, role rodiny a její hierarchie. Ačkoliv většina Amharů náleží k etiopské ortodoxní církvi, bude jedna podkapitola věnovaná i menšinovým islamizovaným Amharům.

2.2 Amharové v Etiopii, původ a území jimi obývané

V Etiopii, jejíž současný celkový počet obyvatel je odhadován na 96 mil.²⁶, tvoří většinu nejpočetnější národy Oromové 35 % a Amharové 27%. K další početné skupině se řadí převážně muslimská populace na východě Etiopie Somálci 6 %, přibližně stejný počet populace tvoří Tigrajové 6 %. Mezi ostatní menší etnické skupiny patří Sidamové, Guragové Hadicové, Afarové, Welaitové, Gamové a Gedeové.²⁷ Amharové čítají asi 25 mil. obyvatel Etiopie, přičemž většina z nich žije nyní ve vlastním státu v rámci federativní Etiopie, který se nachází v centrální a severní etiopské vysočině.

Pokud jde o výraz „Amhara“, konstatuje D. N. Levine, že může prakticky označovat širokou škálu lidí. V určitém kontextu označuje ty, kteří amharštinu považují za svůj mateřský jazyk. Amhary se ale označuje i většina ortodoxních křesťanů v Etiopii ačkoli skupinu věřících tvoří ve skutečnosti celá řada odlišných národů. Stejný badatel dále podotýká, že výraz „amhara“ znamená dle určitých interpretací „svobodní lidé“.²⁸ J. Drozdíková k tomu tomuto

²⁶ *The World Factbook. Central Intelligence Agency.* [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-12-20]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html>.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ Většina badatelů se shoduje na tom, že etymologický původ slova „*amhara*“ má kořeny ve staroetiopském jazyce *giiz*, přičemž „*am*“ označuje „lidé“ a „*-hara*“ je výraz pro „svobodný“ (nebo také „voják“). In: LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A–C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003. ISBN 3-447-04746-1, s. 230–232.

tématu dodává, že termínem „Amhara“ bývali označováni příslušníci vládnoucí šlechty a lidé z nejbližšího okolí císařského dvora.²⁹

Existují ale i další názory. Řada obyvatel, kteří jsou označováni jako Amharové, sami sebe ve skutečnosti za Amhary nepovažují. Tito lidé mají tendenci sami sebe spíše označovat pouze za obyvatele určitých etiopských oblastí, a pro určení příslušnosti k určité skupině užívají geografické označení etiopských oblastí, např. Gondär nebo Mänz.³⁰ Pravdou také je, že např. královské kroniky, které pocházejí ze 14.–18. stol., referují k pojmu „Amhara“ pouze jako k určitému geografickému regionu v rámci Etiopie. Toto označení není tedy dle starších pramenů dáváno do kontextu s určitou skupinou obyvatel.

Původní území, kde Amharové po staletí žili, zahrnuje oblast severní Šoa, Godžam, Begamider, západní Wallo, ale především oblast největšího etiopského jezera Tana. Klimatické podmínky v této oblasti jsou mírné a sezona dešťů připadá na tři měsíce v roce, na červen, červenec a srpen. Typickou krajinu, kterou Amharové obývají, tvoří náhorní plošiny, vysočina, kde se tradičně daří ječmenu a provozuje se zde pastevectví ovcí a koz. V oblastech středohoří se pěstuje převážně oves a pšenice. Původní husté lesy náhorních plošin jsou zemědělci káceny za účelem získání zemědělské půdy. Nutno poznamenat, že tímto necitlivým zásahem do přírodních podmínek, kdy navíc není patrná vůbec žádná snaha o obnovování lesů, dochází k rapidní deforestaci. Nad touto situací se pozastavuje řada odborníků, kteří varují před blížící se katastrofou, či jasnou nerovnováhou.³¹ Již nyní jsou odlesněná území se značně pokročilým stádiem eroze, zdrojem přírodních katastrof, kdy dochází v době dešťů k devastujícím sesuvům půdy.³²

Část Amhary obývané oblasti tvoří ale pro celou Etiopii významná úrodná oblast etiopských nížin, které leží kolem Modrého Nilu (řeky Abai). Tato území je proto nazýváno

²⁹ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 25–30.

³⁰ LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1, s. 231.

³¹ V důsledku intenzivní deforestace posledních 30 let je zalesněno asi jen 3 až 5 % etiopského území.

³² HASKINS, Jim a Joann BIONDI. *From Afar to Zulu: A Dictionary of African Cultures*. New York: Walker and Company, 1995. ISBN 0802775500, 9780802775504, s. 11.

„obilnicí“ Etiopie.³³ Tyto uvedené oblasti mají zvláště příhodné podmínky pro pěstování tradičního *tefu* (neboli miličky habešské) a také zeleniny.³⁴

2.3 Islamizovaní Amharové

Na poněkud méně známou skutečnost týkající se Amharů poukazuje např. W. A. Shack, který tvrdí, že kromě mezi Amhary nejrozšířenějšího ortodoxního křesťanství, vyznává část z nich islám.³⁵ Tito islamizovaní Amharové spolu s Tigrejci, se nazývají *jabarti* a jejich počet je odhadován asi na 300 000. Předpokládá se, že tato skupina Amharů konvertovala k islámu v období mezi 9.–13. stol., v době existence silných muslimských sultanátů ve východním regionu Šoa. Výraznější vliv arabských muslimů se tedy začal rozmáhat zejména během úpadku Aksumské říše.

Po staletí byla Etiopie coby jeden z nestarších a nekolonizovaných státních útvarů v Africe, obklopena územím osídleným muslimy. Etiopie, která byla obývána převážně křesťanským obyvatelstvem, musela ve svých dějinách odolávat několika muslimským útokům, příkladem mohou být kočovná somálská etnika. Tyto skupiny, které migrovaly s dobyt看em za pastvinami, se od 16. stol. stahovaly k východní části současné Etiopie (dříve Ogaden). Toto etiopské území je dodnes osídleno jejich potomky. Konflikt s těmito etniky vyústil v 16. stol. svatou válkou vedenou arabem Ahmadem Granem. Arabská armáda masakrovala místní obyvatelstvo, pálila křesťanské kostely a císařská vláda se musela skrývat. Jediné území, které zůstalo nedobyté, byla odlehlá horská pásma, ve kterých ortodoxní křesťanství přežívalo. Muslimové jako zdatní obchodníci tradičně také ovládali obchodní stezky a šířili svou víru. Postupně tak docházelo k jisté izolaci křesťanství, díky ústupu věřících dále do hor. Záchrana situace přišla až s portugalskými posilami a díky jejich podpoře byla

³³ ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: „Poslední nerozřešený problém Afriky“*. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé], s. 13–17.

³⁴ LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1.

³⁵ SHACK, William A. Amhara. In: MIDDLETON, John. *Encyclopedia of Africa South of the Sahara. Vol. I.* New York: Scribner, 1997, s. 30-31. ISBN 0-684-80466-2 (set), 0-684-80470-0, s. 31. Také In: TRIMINGHAM, Spencer J. *Islam in Ethiopia*. London: Routledge, 2013. ISBN 1136970223, 9781136970221.

prakticky zachována kontinuita vlády a upevnilo se i křesťanství.³⁶ Na Etiopii však opakovaně také útočil ze severozápadu např. i muslimský Egypt.

2.4. Příbuzenské vztahy Amharů

Předtím než bude nastíněna příbuzenská struktura Amharů, je nutno se alespoň ve stručnosti seznámit s teorií příbuzenství v obecnější rovině. K pochopení problematiky příbuzenství, bude zde proto nejprve představena také obecná teoretická část. Protože studium příbuzenských vztahů je v antropologickém bádání považováno za „klíč“ k pochopení organizační struktury jednotlivých společností.

Příbuzenské systémy jsou tvořeny filiačními, neboli descendenčními vztahy, které definují vztahy mezi více generacemi a také vztahy afinními, čili „nepokrevními“. Příbuzenské vztahy jsou považovány za primární model pro organizaci všech ostatních vztahů ve společnosti. Příbuzenské systémy se v antropologii obecně dělí do šesti základních skupin, které jsou pojmenované podle etnika (dříve „kmene“), u kterého byly poprvé zjištěny, nebo podle kterého nejlépe daný systém představují.³⁷

Descendenční systémy jsou důležitým kulturním principem, kde se sociální kategorie definují skrz kulturou podmíněný vztah mezi potomkem a předkem. Descendenční systémy jsou rozdělené na unilineární, ve kterých je rodová linie vedena skrze rodiče a předka pouze jednoho pohlaví. Dále pak na systémy kognatické, které představují konstrukci sociálních skupin a kategorií skrze jakéhokoliv příbuzného, kterého jednotlivec uznává za svého příbuzného, přičemž kognatická linie vede až k matce či otci daného jedince tzv. ega³⁸. Kognatická descendance se dále dělí na dva systémy bilaterální a ambilineární. Ambilineární systémy zahrnují výhradně skupinu členství v otcově nebo matčině příbuzenské linii. S ohledem

³⁶ TRIMINGHAM, John Spencer. *Islam in Ethiopia*. Oxford: G. Cumberlege, 1952. ISBN [neznámé], s. 192–198, a také In: SHACK, William A. Amhara. In: MIDDLETON, John. *Encyclopedia of Africa South of the Sahara. Vol. I*. New York: Scribner, 1997, s. 30-31. ISBN 0-684-80466-2 (set), 0-684-80470-0, s. 31.

³⁷ SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství*. Praha: SLON, 2010. ISBN: 978-80-7419-019-3.

³⁸ Ego je žažitý termín v antropologii příbuzenství. Je jím označován jedinec, z jehož pohledu, nebo k němuž se příbuzenské vazby vztahují.

na systém příbuzenství jsou v tomto případě Amharové propojeni právě prostřednictvím ambilineárního descendenčního systému, jak uvádí např. R. M. Keesing.³⁹ Členství v ambilineárním systému znamená, že výběr příbuzenské vazby je ponechán volbě každého jedince.⁴⁰ Podle Levinea by to znamenalo, že amharská společnost není zcela založená na klasickém modelu příbuzenského systému, spíše se mu v tomto ohledu vymyká. Podle názoru R. Keesinga, je amharská společnost propojena primárně matrilineárním systémem příbuzenských vazeb.⁴¹ R. M. Keesing rovněž podotýká, že v minulosti měly ženy u dvora vládců značný vliv a to zejména matky vládců.⁴² Tradičně se regiony, ze kterých princezny a budoucí manželky vládců pocházely, se prý těšily větší přízni a výhodám.

Stejný badatel také dodává, že příbuzenství mezi Amhary rovněž hraje významnou roli při rozhodování, kdo bude mít dědické právo, nebo právo k užívání zemědělské půdy. Pokud jde o způsob, jakým je dědictví předáváno, podle některých badatelů, se v amharské společnosti předává patrilineárně.

2.4.1 Sociální uspořádání společnosti

Podle interpretace D. N. Levineho, který se podrobně Amhary zabývá, bylo tradiční sociální uspořádání převzato z původní venkovské společnosti. Podle něj Amharové stále žijí v uspořádání v tzv. jednotkách, které D. N. Levine, nazval jako „domácnosti“⁴³, které fungují jako základní jednotky politické ekonomie zvané *oikos* a jako takové bývají nadřazené systému příbuzenství. Jednotliví členové takovéto „domácnosti“ vykonávají úkoly, které jsou víceméně

³⁹ KEESING Roger. M. *Kin Groups and Social Structure*. New York, Holt: Rinehart and Winston, 1975. ISBN 0030128463, 9780030128462, s.78–86.

⁴⁰ SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství*. Praha: SLON, 2010. ISBN: 978-80-7419-019-3.

⁴¹ KEESING Roger. M. *Kin Groups and Social Structure*. New York, Holt: Rinehart and Winston, 1975. ISBN 0030128463, 9780030128462, s. 117–128.

⁴² Zde nelze přehlédnout souvislost například s historií Osmanské říše, kde měly matky sultánů také svůj vliv a tím významný podíl na moci.

⁴³ D. N. Levine se domnívá, že takovéto uspořádání amharské společnosti existovalo ještě ve 40. letech 20. stol. kdy bylo v rámci byrokratizace nahrazeno systémem subdistriktů, distriktů a provinčních guvernérů. In: LEVINE, Donald N.. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976, 238–242.

určeny tradicí. Plnění úkolů a zastávání jednotlivých daných rolí jsou od jednotlivých členů očekávány. Přičemž druh vykonávané činnosti je plně podřízeno pohlaví, věku a statusu. Vše je zpravidla pod dohledem jednoho nejstaršího muže z té které domácnosti. Každá domácnost je navíc organizována v jakémsi sdružení, komunitě. Důraz je kladen na tradiční velké rodiny, kde jednotlivci vyjadřuje respekt k těm, kteří mají v jejich uspořádání „vyšší hodnotu“. Pro děti jsou to jejich starší sourozenci a rodiče, pro rodiče prarodiče atd., přičemž vždy dominuje muž nad ženou. Sociální hierarchie mezi Amhary je obecně velmi složitá, výrazně jsou respektováni lidé s vyšším sociálním statusem.⁴⁴

V tomto ohledu je amharská společnost, tak jako v případě celé řady ostatních afrických národů a etnických skupin, založená na autoritě muže. Znamená to, že sociální systém Amharů je uspořádán výrazně patriarchálně, kde primárně dominuje muž - otec nad ženami, řídí společnost a rozhoduje, a také za ní má primární zodpovědnost. Lze tedy říci, že tento sociální systém je založený na autoritě a respektu muže jako hlavy rodiny, který zároveň přejímá primární zodpovědnost za prosperitu a blaho rodiny. Pokud jde o amharské ženy, ty sice v amharské společnosti zaujímají poněkud podřadnější postavení, ale jak někteří badatelé podotýkají, postavení etiopské ženy je přesto daleko více respektované, na rozdíl od ostatních afrických kultur⁴⁵. J. Hasins a J. Biondi například dodávají, že v amharské společnosti mohou ženy vlastnit půdu a dožadovat se práv ohledně jejího vlastnictví.⁴⁶

Pokud jde o kulturní pravidlo týkající se sňatků, D. N. Levine poukazuje na pravidlo, které respektuje exogamii.⁴⁷ Pravidla týkající se manželství jsou prý již zmiňována v 700 let starém amharském zákoníku *Fatha negest* („Právo králů“). Jedno z řady pravidel z tohoto zákoníku zmiňuje, že by se postmaritální pravidla měla řídit pravidlem „sedmi domů“. V praxi to znamená, že mladý pár by neměl mít společného předka až do sedmé descendenční skupiny.⁴⁸

⁴⁴ HASKINS, Jim a Joann BIONDI. *From Afar to Zulu: A Dictionary of African Cultures*. New York: Walker and Copany, 1995. ISBN 0802775500, 9780802775504.

⁴⁵ HASKINS, Jim a Joann BIONDI. *From Afar to Zulu: A Dictionary of African Cultures*, New York: Walker and Copany, 1995, s. 12–13.

⁴⁶ Tamtéž, s. 14–15.

⁴⁷ Exogamie je kulturní pravidlo, které určuje partnerům uzavírání sňatků pouze se členy jiných etnik a vymezených skupin, nutí je tím uzavírat vnější sňatky. Zároveň lze toto pravidlo považovat platné pro zákaz incestu.

⁴⁸ LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed.. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1, s. 232.

3 STRUČNÝ HISTORICKÝ PŘEHLED

3.1 Úvod

Vzhledem k bezmála osmi stům let staré historie Amharů není možné v jedné kapitole obsáhnout všechna jejich důležitá a slavná období, i období pádů a tragédií. Z uvedeného důvodu bude alespoň stručně shrnuta prehistorická epocha, díky níž Etiopie vstoupila do světového podvědomí. Poté se bude pozornost soustředit na neméně důležité období existence staré říše náležící Amharům, kdy toto historické období bude jen alespoň nastíněno. Větší pozornost bude věnována dějinám, sahajícím až k samému vzniku současného federálního státu Etiopie. Je to právě tento úsek dějin, ve kterém se pojem národ, jako např. Amharové a s tím související fenomén „*amharizace*“⁴⁹ vyskytuje nejčastěji. Rovněž je poněkud nesnadné a prakticky nemožné, oddělovat dějiny Amharů od historického vývoje Etiopské ortodoxní církve. Tomuto tématu se ale podrobněji věnuje celá jedna zvláštní kapitola této práce.

Zkoumáme-li postavení Amharů jako určité skupiny v rámci současné Etiopské federativní demokratické republiky, je nezbytné pohovořit i o etiopské ústavě. Texty ústavy totiž pomohu k objasnění postavení národů, ale i národních jazyků, či, v případě Etiopie národního a úředního jazyka-amharštiny. Amharština, která již přibližně od 12. stol. sloužila jako *lissane nigus* (jazyk krále)⁵⁰, byla přítomna doslova napříč etiopskými režimy a jejich ústavami, hrála jednu z klíčových rolí a stala se jedním z neměnných pilířů ve znění všech etiopských ústav. Amharský jazyk byl po desetiletí uznávaným jediným oficiálním jazykem, jazykem vzdělávacího systému, státních zaměstnanců, armády, policie a úředníků. Význam a role ústavy jako základního stavebního kamene a nejdůležitějšího zákona všech moderních politických systémů je i v případě Etiopie nepopíratelný. Právě proto se bude závěrečná část této kapitoly alespoň ve stručnosti zabývat etiopskými ústavami. A zároveň se pokusí objasnit, zda ostatní národy v Etiopii, kromě Amharů nějaká práva mají. S přihlédnutím k tomu, že

⁴⁹ *Amharizace* označuje verzi etiopské modernizace, která byla spojená s šířením amharského jazyka a proto také ostatními etiopskými národy značně kritizovaná. In: ZÁHOŘÍK, Jan. *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-1961-3, 159-170.

⁵⁰ MARCUS, Harold G. *A History of Ethiopia*. Berkeley: University of California Press, 1994. ISBN 0520081218, 9780520081215, s. 39–41.

federativní uspořádání současné Etiopie je poměrně nové, bude zde stručně vysvětleno rozdělení země na současné federativní republiky.

3.2 Nejstarší dějiny

Není jisté bez náhody, že se právě nestarší doklady o existenci lidstva našly právě na území východní Afriky. Oblast na východě a jihovýchodě Afriky, která byla před milióny let oddělena od západní příkopovými propadlinami, vytvořila výborné podmínky pro přežití nejrůznějších živočichů během klimatických změn, nestaršího známého předka člověka nevyjímaje. Pozůstatky hominidů (nejstarší předkové typu člověka tak jak jej známe dnes), přesněji, pozůstatky prvních známých australopiteků z doby asi před 4 mil. let, byly nalezeny jen v Africe v severní Etiopii, v aridním údolí Awaše⁵¹. Slavné kosterní pozůstatky údajně mladé ženy, o jejímž přesném pohlaví se vedou mezi vědci dodnes spory, pochází z doby asi před 3, 5 mil. let. Byla pojmenována „Lucy“, Etiopané jí však říkají „Dinkeneš“ tzn. Nádherná, byla nalezena v oblasti etiopského Hadaru⁵². Také neméně slavné nejstarší archeologické nálezy člověka typu *Homo sapiens* z doby asi před 100 000 lety, byly objeveny rovněž na území Etiopie v údolí řeky Omo.

Jedny z prvních zmínek o Etiopii jsou známé z egyptských záznamů, ve kterých se asi v roce 1990 př. n. l. píše o království, které se nacházelo v Horní Núbii a je z pohledu Egyptů označeno termínem „ohavný Kuš“⁵³. Země, která se v současné době nazývá Etiopií, však byla až do poloviny 20. století známa spíše jako „Habeš“⁵⁴. Je na tomto místě nutné podotknout, že

⁵¹ ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 8070214686, 978807021468, s. 15–16.

⁵² Pozůstatky fosilní ženy „Lucy“ (oficiální název AL 288-1,) objevené v roce 1974, jsou dnes uloženy v Národním muzeu hlavního města Etiopie Addis Abebě. Jméno Lucy jí prý bylo dáno podle tehdy módní písničky od hudební skupiny Beatles. In: ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 8070214686, 978807021468, s. 15–17.

⁵³ Tamtéž, s. 31.

⁵⁴ Badatelé se domnívají, že označení Habeš (nebo-li Abesínia, což je další synonymum pro Etiopii, bylo hojně užívané až do poloviny 20. stol., a také v cizojazyčných pramenech) je odvozené ze jména etnické skupiny původem z jihu Arabského poloostrova zvané *Habašát*. (např. DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 33.) Jiní se domnívají, že původ jména Habeš pochází z oblastí v Jemenu a

samotní Etiopané přisuzují jménu „Habeš“ lehce hanlivý nádech. Také nezůstává bez zajímavosti, že některá díla v češtině pojednávající o náboženství, například o islámu, životě Proroka Muhammada⁵⁵, stejně jako samotný Korán se doposud výrazu „Habeš“ (nebo Abysinie) drží. Amharské území bylo světu známé pod názvem Abysinie, což je údajně pojem odvozený od semitských etnických skupin, které měly údajně jihoarabský původ. Také arabské národy běžně výraz „al Habaša“ používají. V Etiopii se údajně pojem „Habeša“ doposud používá pro odlišení Etiopanů od bělochů. Zajímavé také je, že Bible například označuje Etiopii jako zemi Kuš⁵⁶. Některé další prameny oproti tomu dokonce tvrdí, že Etiopii se rozumí „země opálených lidí“.

Někteří badatelé vykládají původ samotných Amharů následovně. Podle nejstarších doložitelných pramenů, které se datují asi do období druhého tisíciletí př. n. l. se dozvídáme, že v tomto období existovala Aksumská říše⁵⁷, přičemž její centrum se nacházelo na severu země, na současném území Tigrejců v Eritrei a město Aksum se stalo jejím centrem. Odhaduje se, že její původ sahá asi do 3. stol. př. n. l. Říše byla patrně založená Agazyany, patřícím k semitské skupině. Jde o vůbec nejstarší, v historii doložitelný státní útvar na současném území severní části Etiopie a sousední Eritree. Podle legendy, která se týká založení Aksumské říše,⁵⁸ by se mohlo jednat v případě Amharů o přímé potomky krále Šalomouna a královny ze Sáby, přesněji jejich syna Menileka I.

O tom, jaký je vlastně původ názvu Amharů, se vedou dodnes spory a toto téma je stále námětem řady debat. Podle samotných etiopských badatelů se jedná o název odvozený z jazyka, který patří do semitské jazykové skupiny zvaného giiz, ve kterém slovo „amhara“ označuje

v Arábii, u Rudého moře. (In: LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1, s. 59.)

⁵⁵ ROGERSON, Barnaby. *Prorok Muhammad*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 8071067326, 9788071067320.

⁵⁶ MOJDL, Lubor. *Etiopie*. Praha: Libri, 2005, s. 12-13, nebo In: *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Ekumenický překlad. Český Těšín: Ekumenická rada církví v ČR, 1979. ISBN [neznámé].

⁵⁷ Aksumská říše se rozkládala jak v oblasti dnešního Afrického rohu, tak i na části území současné Saudské Arábie a měla pod kontrolou čilý obchod v přístavu. Vrcholu dosáhl Aksum před šířením islámu. Aksumská říše existovala asi do r. 1.000 a její moc byla srovnávána s Perskou říší nebo říší Římskou. Velký význam má pro současné křesťany nejposvátnější místo zvané Aksum, které se leží v Etiopii. (In: UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Vol. 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003. ISBN 3-447-04746-1.)

⁵⁸ Pro územní rozsah Aksumské říše viz příloha, mapa č. 6.

svobodné lidi⁵⁹. Další badatelé se domnívají, že slovo „amar“ označuje něco milého, krásného, laskavého⁶⁰. Dle jistých pramenů, bylo území Aksumského království osídlené původně zemědělským obyvatelstvem, které hovořilo kúšitskými jazyky. Později, asi ve 2. tisíciletí př. n. l. započala semitská kolonizace z jižní části Arabského poloostrova a obě skupiny tak postupně splynuly.⁶¹

Království Aksum se postupně rozšiřovalo na severní část současné Etiopie a dosáhlo až na území jejího současného severního souseda, Eritrey. Později sahaly hranice království Aksumu až do části současného Súdánu a na Arabský poloostrov, do Jemenu. V době, která je označovaná jako doba feudální, patřila pod správu Amharů oblast Gojam, Qwaru, Lastu, a také Begemder. Aksumská říše vedla živý obchodní styk nejen s Egyptem, ale i s antickým Řeckem a Římem, Indií i Perskou říší. Tehdejší aksumský přístav Adulis, který se nacházel blízko nynějšího přístavu Massawy (nyní území v Eritree) v Rudém moři, byl významným střediskem na obchodní cestě spojující Středomoří a Indický oceán. Jak se v 7. stol. ukázalo, stal se tento aksumský přístav pomyslnou „bránou“ pro vstup a šíření islámu prostřednictvím obchodních karavan a území Etiopie.

Je možno říci, že nejsilnější společenský a kulturní vliv na Etiopii měli kromě Amharů i Tigrejci. Navzdory tomu, že jejich jazyky jsou odlišné, sdílejí tyto národy společné historické kořeny feudálního království.

Křesťanství bylo na území současné Etiopie rozšířeno již v průběhu 4. stol. Tato doba je zároveň považována za období největšího rozmachu, kdy zemi vládl král Ezana. Znamená to, že již aksumští vládci přijali ortodoxní křesťanství. Z pohledu historie se tedy jedná o velice staré náboženství s hluboce zakořeněnou tradicí, které se v Etiopii praktikuje dodnes.⁶²

V průběhu dalších století je možno hovořit spíše o úpadku říše, který byl spojen s postupnou ztrátou území, přičemž ale existovaly stále čilé diplomatické a obchodní kontakty s ostatními zeměmi. Podle dostupných pramenů je jisté, že v 6. stol. končila etiopská nadvláda nad jižní Arábií a koncem tisíciletí bohaté a rozvinuté Aksumské království již neexistovalo.

⁵⁹ Am- lidé, *haara* - svobodný, volný.

⁶⁰ HASPELMATH, M., E. KÖNIG, W. OESTERREICHER, W. RAIBLE. *Language Typology and Language Universals. Sprachtypologie und sprachliche Universalien. La typologie des langues et les universaux linguistiques*. Berlin: Walter de Gruyter, 2001. ISBN 3110194260, 9783110194265, s. 60–71.

⁶¹ Tamtéž, s. 33.

⁶² O Etiopské ortodoxní církvi podrobně pojednává pátá kapitola.

Prosperita Aksumské říše upadala především z důvodu válek mezi Byzancí a Perskou říší a tím docházelo ke stagnaci důležitých obchodních styků, odříznutím od moře, ztrátou klíčových přístavů. Navzdory tomuto historickému vývoji, kdy Etiopie byla prakticky odříznutá od mořského pobřeží a od svého zdroje bohatství plynoucího z obchodu, udržela si svou společenskou organizaci a i stále vlivnější náboženství.⁶³

Postupný úpadek Aksumské říše je, kromě uvedených důvodů, dávana také za vinu na Africkém kontinentě se šířícímu islámu, ke kterému došlo v 7. stol. Muslimští obchodníci, kteří získávali kontrolu nad obchodem proudícím ze Středomoří, prakticky izolovali Aksumskou říši od přístupu k mořskému pobřeží. Dalším důvodem k úpadku Aksumské říše byly sílící nájezdy nomádky Bedžy ze severní části. Do počátku 7. stol. aksumská kultura prakticky splýnula s kúšitskou.

Dalo by se tedy říci, že je tedy zcela „přirozené“, že si etiopská společnost, po velké územní ztrátě a přístupu k moři, musela hledat jiný směr vývoje a zajištění ekonomických podmínek. Proto se soustředila na podrobování oblastí osídlených kúšitskými Agowy. K rozpadu Aksumské říše chybí přesnější historické prameny, jak podotýká řada historiků.

Dynastie Zagwe vládnoucí na poměrně malém křesťanském, muslimy obklíčeném území, se ve 12. stol. považovala za přímé potomky Mojžíše a dědice Aksumské říše. Zagwe si postupně podmanili nejen jižní oblasti Šowy, ale stali se po určitou dobu dokonce vládci původně dominantních Amharů. Amharové se však s nadvládou nesmířili a pod vedením Jekuno Amlaka porazili zagwejského krále a v roce 1270 se zmocnili moci v Etiopii. Podle jedné legendy se také vypráví, že etiopský národní světec Takla Hajmanot přemluvil krále Zagwe, aby se vzdal moci ve prospěch Jekuno Amlaka.⁶⁴ Dokázaný počátek vlády Amharů lze tedy doložit již na konci 13. stol.

Skutečně významnou osobností, o které se zmiňují i kroniky králů šalomounské dynastie, včetně proslulého díla *Kibre negest*⁶⁵ („Sláva králů“), což je jedna z nejstarších

⁶³ LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976, s. 64–75.

⁶⁴ Zde je nutné připomenout, že v Etiopii na konci 12. stol., za vlády prvních šalomounských králů, vykryštovala svérázná forma feudalismu, která prakticky bez vážných změn přetrvala až do 20. stol. Badatelé poukazují na to, že problémy současné etiopské společnosti lze hledat právě v její feudální minulosti.

⁶⁵ V prepisech do češtiny existují i následující verze *Kibre negest*, nebo *Kibre nägäst*.

dochovaných písemných amharských památek, se stal Amda Sion (vládl 1314–1344). Tento vladař rozšířil území říše o malé muslimské státy, které zahrnovaly oblasti Hadja, Dawara, Fatadžar a také významné místo karavanního obchodu Ifat. Amda Sion se tak, dle názoru některých odborníků na dějiny Etiopie, stal jednou z nevýraznějších osobností ve 14. stol.

Pokračovatelé v linii šalomounských panovníků Dawit a Zará Jakob⁶⁶ ještě úspěšně bojovali proti muslimům. Ale pro Etiopii, která byla doslova obklopena muslimskými zeměmi a zároveň oslabená vnitřními spory, nastalo období, kdy musela muslimským nájezdům stále častěji odolávat. O nestabilní situaci země svědčí i například svědectví Francisca Alvareze, prvního Evropana, který na počátku 15. stol. podrobněji referoval o Etiopii a tvrdil, že země byla rozdělena do značně nesourodého konglomerátu menších království a provincií, v jejichž čele stáli místní králové. Jednotliví vládcové byli ale dosazováni Králem králů (*niguse negest*⁶⁷), tedy etiopským císařem. Také je zmiňována absence jednoho hlavního města. Nejvyšší panovník země odedávna sídlil v táboře, který svou ohromnou rozlohou velikosti města sice odpovídal, ale nejednalo se o typické stálé sídelní (královské) město tak jak je známé např. ve středověké Evropě. Etiopskému státu scházelo jakési stabilní kulturní a mocenské středisko. Přičemž mnozí historikové se shodně domnívají, že etiopští monarchové žili stále „na cestách“ a přesouvali se se svým dvorem po celém území a to včetně „přenosných kostelů“⁶⁸.

Etiopii výrazně změnila řada reforem zmíněného Zará Jakoba (vládl 1434–1468), který mimo jiné založil v polovině 15. stol. hlavní město Debre Birhan (Hora světla), vlastně první hlavní město od časů Aksumské říše. Tento panovník-reformátor usiloval o centralizaci státní správy a prosazoval reformy v přebujelé administrativě. V rámci reforem tzv. „krvavého reformátora“, jak je tento panovník také znám, přišli o svůj vliv a moc feudálové. Ale hlavní zásluhu je nutno přičíst Zará Jakobovi v jeho úsilí o vytvoření jednoho celistvějšího národa z nesourodých a malých společenství.

Etiopie se na počátku 17. stol. potýkala s intenzivní misionářskou činností, kterou prováděli jezuité z Portugalska. Misionáře z Etiopie vyhnal až císař Fasiladas a vzápětí, již za

⁶⁶ Zará Jakob nastoupil na trůn v roce 1434.

⁶⁷ Takto je možné lépe pochopit označení nevyššího etiopského panovníka nejvyšším panovnickým titulem *niguse negest* (Král králů). In: ELFASI, M. a Ivan HRBEK, ed. *The General History of Africa, vol. 3. Africa from the Seventh to the Eleventh Century*. Paris: UNESCO, 2000. ISBN 435 94809.

⁶⁸ Tamtéž

jeho nástupce, došlo k obnově silného postavení Etiopie a založení hlavního města Gondär za vlády Faislova nástupce Ijasua I. Období mezi 1784–1855 je historiky označované jako „doba princů“, protože namísto slabých etiopských panovníků měli formální moc v zemi aristokraté. Úpadek moci se pokusil zastavit až císař Tewodros II. (1855–1868), který se nepříliš úspěšně pokoušel o modernizaci země. Také jeho nástupce, císař Johannes IV.⁶⁹ (vládl 1872–1889), který se dostal do vážného konfliktu s Itálií, se pokoušel o centralizaci moci. Italy se podařilo zastavit císaři Menelikovi II. (vládl 1889–1913), za jehož vlády proběhla úspěšná expanze na jih a jihovýchod země.⁷⁰

3.3 Moderní dějiny

O modernizaci a vzestupu země lze hovořit asi od poloviny 19. stol. Období od první světové války až do počátku 70. let 20. stol. je spojeno se jménem etiopského císaře a autokratického vládce Haile Selassiea I.⁷¹ (1930–1974)⁷². Ačkoliv je Etiopie právem pyšná na to, že nebyla vlastně nikdy, na rozdíl od ostatních afrických zemí kolonizována, přesto zažila zhruba pětileté období italské okupace. A právě toto období je v Etiopii spojované se zmíněným císařem, který byl u moci od roku 1930 plných 44 let a dobu italské okupace v letech 1935–1941 strávil v nuceném exilu. Za doby vlády Haile Selassiea byly v Etiopii prováděny rozsáhlé reformy. K nejvýznamnějším krokům patřilo zrušení otroctví a také byla zavedena první etiopská ústava⁷³. Reformovala se také armáda, rozvinul se obchodní kontakt se zahraničím. V neposlední řadě se začalo rozvíjet školství. Zavádění císařových reforem se neobešlo bez uplácení a korupce, bohužel v praxi byl ale feudální systém prakticky zachován a sociální problémy se příliš neřešily.

⁶⁹ Císař Johannes IV. se stal „výjimkou“ v tzv. šalomounské dynastii, protože nebyl Amhar, ale Tigrejec.

⁷⁰ Za vlády Menelika II. se začala stavět první etiopská železnice spojující současné hlavní město Addis Abebu s Džibutskem. Rovněž se stavěli silnice a mosty.

⁷¹ Původně regent, vlastním jménem Lidž Tafari Makonnen (Haile Selassie I., viz příloha, obr. č. 18.)

⁷² Jméno císaře se v češtině objevuje v několika dalších verzích, např. Hajle Sillase I. Za počátek jeho skutečného vlivu na vedení země je možno považovat již rok 1916, kdy se stal etiopským regentem.

⁷³ CRUMMEY, Donald. *Land and Society in the Christian Kingdom of Ethiopia: From the Thirteenth to the Twentieth Century*. Urbana: University of Illinois Press, 2000. ISBN 0252024826, 9780252024825, s. 230–247.

Po ukončení italské okupace Etiopie za výrazné podpory Britů, byla v roce 1941 v Etiopii vytvořena vojenská správa trvající až do roku 1955. Pro Etiopii to nadále znamenalo jisté omezování suverenity. Po skončení tohoto období se vláda Haile Selassieho začala výrazněji orientovat na Spojené státy, které Etiopii poskytly materiální pomoc.

V 60. letech zažila Etiopie puč, který sice ztroskotal, ale na nejvyšších vládnoucích pozicích došlo k nezbytné výměně osob. Na uvolněná místa se sice dostali nadějní vzdělaní mladí lidé, ale císař na své pozici i nadále setrval. Od roku 1962 se navíc rozhořela eritrejská válka za nezávislost, která do určité míry inspirovala etno-regionální hnutí v dalších letech⁷⁴. Celá 60. léta až do počátku 70. let byla značně napjatá a navíc byla situace pomyslně vyhrocena hladomorem. V důsledku nespokojenosti, která ve společnosti panovala, došlo k vojenskému převratu. Nastolená vojenská vláda zvaná „Derg“⁷⁵ svrhla posledního etiopského císaře Haile Selassie I. a definitivně tak v roce 1974 ukončila existenci císařství.

Tak jako některým zemím v Evropě, nevyhnula se vlna zavádění komunistického režimu ani Etiopii. Africký socialismus pod vlivem Sovětského svazu byl zaveden „africkým Stalinem“, důstojníkem Mengistu Haile Mariamem (u moci v letech 1977–1991), který se postupně propracoval do čela Etiopie a v letech 1977–1978 dohlížel na tzv. „Rudý teror“ a byl později obviněn z genocidy.

Ve stejném desetiletí prodělala Etiopie válečný konflikt se sousedním Somálskem, který se dotkl především východní části země. Somálsko bojovalo za připojení etiopské oblasti osídlené výrazněji somálským obyvatelstvem. Za vydatné pomoci Sovětského svazu, který poskytl a léta ještě poskytoval Etiopii pomoc, se podařilo zjednat pořádek a mír.

Socialistická orientace Etiopie a čilé kontakty s východním blokem v Evropě a Kubou byla zřejmá i v bývalém Československu. Právě v této době pobývali mladí Etiopané v naší

⁷⁴ ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. In: *Acta Politologica* 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2014-10-10]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf, s. 20.

⁷⁵ *Derg* - tak se nazýval stovacetičlenný sbor důstojníků etiopské armády, který položil základy „vědeckého socialismu“ za výrazné podpory Sovětského svazu. In: ZÁHOŘÍK, Jan. *Etiopie na cestě k diktatuře: jak hodnotit vládu Melese Zenawiho?* [cit. 2014–02–02]. Dostupné z:

<https://otik.uk.zcu.cz/xmlui/bitstream/handle/11025/6422/Zahorik.pdf?sequence=1>

vlasti, kde se na základě mezinárodních smluv vzdělávali na vysokých školách⁷⁶. Z historických pramenů vyplývá, že diplomatické vztahy mezi oběma republikami byly na dobré úrovni.

Výraznější obrat ve vývoji země nastal až na počátku 90. let 20. stol. Ve stejné době kdy došlo k postupnému rozpadu Sovětského svazu, zaznamenala také Etiopie nástup nového režimu, před kterým zmíněný diktátor Mengistu uprchl do zahraničí. K moci v zemi se dostala Etiopská lidová revoluční demokratická fronta. Postupně docházelo k federalizaci, která je přičítána Melesu Zenawimu. Na počátku 90. let se navíc osamostatnila Eritrea, která byla po dlouhá desetiletí součástí Etiopie.⁷⁷

S rozvojem Etiopie byla ale spojena tzv. *amharizace* země, která byla ostatními „neamharskými“ etiopskými národy značně kritizovaná. Tento termín označuje verzi etiopské modernizace, která byla spojena nejen s rozšiřováním amharského jazyka, ale rovněž se šířením ortodoxního křesťanského náboženství, za použití mnohdy násilných metod. To, že se amharština stala úředním jazykem, byť její rodilí mluvčí žili jen v určité části Etiopie, bylo považováno ostatními etiopskými národy za značně diskriminující. Nespokojenost ostatních se jeví jako pochopitelná, přihlédneme-li k mapě jazykového rozdělení Etiopie⁷⁸.

S procesem *amharizace* úzce souvisela také potřeba jednotného učiva na školách. V amharském jazyce se v Etiopii učí děti ostatních národů od sedmého roku, i když amharština jejich rodným jazykem není. Tento stav pochopitelně výrazně znevýhodňuje ostatní menšinové jazyky. Jedinec, který prochází vzdělávacím procesem, je tedy nucen amharštinu ovládat, neboť je jazykem výuky i na vyšších vzdělávacích stupních. Jak dokládají někteří badatelé, může se v případě preference jazyka (byť někdy nucené), jednat o spíše politické rozhodování.

⁷⁶ Mezi lety 1961 až 2006 absolvovalo Vysokou školu zemědělskou (dnešní Českou zemědělskou univerzitu) téměř 400 studentů z třiceti zemí Afriky. Nejpočetněji byla zastoupena právě Etiopie a Súdán. (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. © 2011mzv [cit. 2014–11–10]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/rysanky_etiopie/doc.)

⁷⁷ Eritrea usilovala o svou nezávislost prakticky od roku 1961 a celá léta bojovala proti různým etiopským režimům. Eritrea se odtrhla na základě referenda, čímž Etiopie opět ztratila přístup k moři. Od roku 1998 vypukl ozbrojený konflikt mezi Etiopií a Eritreí, který sice skončil po třech letech, nicméně vzájemné spory zůstávají doposud nevyřešeny. Tato devastující válka tíživě dopadla na rozpočty obou států.

⁷⁸ Pro jazykové rozdělení Etiopie viz příloha, mapa č. 10.

3. 4 Etiopie na přelomu tisíciletí

Etiopie je v současné době federativní republikou, přičemž každý z federálních států má svůj vlastní parlament, svou vládu ba dokonce i prezidenta, který ale má limitované pravomoci. Etiopická federativní demokratická republika je od konce 20. stol. rozdělena na devět členských států Amharsko, Afarsko, Benigšangul-Gumuz, Gambella, Harerský stát, Oromia, Somalia, Stát jižních národů, národností a lidu, Tigráj a dvě samosprávné městské oblasti Addis Abeba (hlavní město) a Dire Dawa⁷⁹. Etiopická federace s novou ústavou existuje od roku 1995.

V roce 2005 se do čela vlády dostal Melese Zenawi, jehož zvolení bylo značně kritizováno zahraničními pozorovateli. Po jeho nástupu do funkce vypukly v ulicích Etiopie rozsáhlé nepokoje. Oproti současnému prezidentovi země Girmu Woldegiorgisovi, který má pouze omezené pravomoci a zastává spíše ceremoniální funkci, vězí skutečná moc v rukou předsedy parlamentu. Poslední volby, které proběhly v Etiopii v roce 2010, jsou označovány mnohými zahraničními pozorovateli za zmanipulované. Země stále čelí např. náboženským sporům a také silně rozšířené všudypřítomné korupci.

Jak již bylo nastíněno, zůstává amharský jazyk i nadále oficiálním jazykem v celé Etiopii. Právě z jisté privilegovanosti postavení jazyka lze usuzovat, že Amharové, jak také historický vývoj nasvědčuje, tvořili a tvoří vládnoucí „elitu“. Mnozí historikové se shodují na tom, že se na této skutečnosti moc do dnešních dnů nezměnilo a Amharové dodnes zůstávají dominantní silou politického i ekonomického života Etiopie. Zvláštní postavení amharštiny je o to markantnější, když si uvědomíme, že se v Etiopii hovoří více než 80 různými jazyky a dialekty⁸⁰. V jednotlivých etiopských federacích mají statut úředního jazyka amharština, tigrájština, oromština, harerština, afarština, somálština. Mezi důležité jazyky se řadí guragština, sidamština, súdánská arabština, jazyk tigré (tigreština) a na všech úrovních je neoficiálním pomocným jazykem angličtina.⁸¹

⁷⁹ MOJDL, Lubomír. *Etiopie*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-221-X, s. 113. Viz také příloha, mapa č. 7.

⁸⁰ FILIP, Jiří a Zdeněk POLÁČEK. *Etiopie*. Praha: Institut zahraničního obchodu, Obchodně ekonomické sborníky: 1981. ISBN [neznámé], s. 24–25.

⁸¹ LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230–232. ISBN 3-447-04746-1.

3.5 Teorie vzniku národa

Obecně se koncept *národa* a studie, které se tímto termínem zabývaly, měnily v historickém období v závislosti na prostoru a čase. Za zrod národů obecně můžeme považovat přelom konec 18. stol. a počátek 19. stol., v některých případech s přesahem do 20. stol. Ještě na konci minulého století docházelo ke vzniku národů a to po rozpadu bývalého Sovětského svazu, který vedl k osamostatnění 16 států, nebo také v případě bývalé Jugoslávie. Uvedené situace byly zároveň spojené se vznikem nových národních států, kdy jednotlivé národy získaly (či znovu získaly) vlastní stát a hlavní město.

Dle některých badatelů je vznik *národů*, zejména v evropském prostředí, spojen s urbanizací, modernizací a v obecném kontextu s rozmachem industrializace. M. Hroch proces vzniku *národů* rozdělil do tří fází. Počáteční fázi spojuje s nacionalismem, další fázi pak s růstem národního sebeuvědomění, což v konečné fázi vedlo ke vzniku samostatných národních států.

Obecně lze ale říci, že existuje několik druhů pojetí (několik teorií), které jsou spojené se studiem vývoje národa. Naturalisté považovali národy za „rasově“ (v současné době se vědci přiklánějí k vhodnějšímu termínu „etnický“) jednotné komunity, které musí o své přežití bojovat s ostatními etniky, či národy.⁸² K dalším konceptuálním liniím v rámci studia *národů* a *nacionalismu* patří primordialismus a modernismus. Zastánci přístupu (nikoliv teorie) primordialismu⁸³ jsou přesvědčeni, že národy mají velice starobylý původ a že příslušnost k národu je „přirozenou“ součástí lidských bytostí. Jak výstižně formuloval E. Gellner základní primordialistické přesvědčení: „[...] *národy jako přirozený a od Boha daný způsob třídění lidí, jako vrozené, ačkoli dlouho odkládané politické určení, jsou mýtem.*“⁸⁴ Národy chápou primordialisté jako společenské jednotky, které mají společný jazyk, jednotnou kulturu, a také

⁸² M. Hroch uvádí, že příkladem se v tomto ohledu stala například nacistická ideologie. Zdroj: HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 9788074190100.

⁸³ Primordialismus není chápán jako teorie, ale jako přístup.

⁸⁴ GELLNER, Ernest. *Jazyk a samota*. Brno: Centrum pro studium demokracie, 2005. ISBN: 83250551, s. 59–61.

společný historický původ.⁸⁵ Opozicí primordialismu je modernismus, jehož zastánci, mezi které se řadí především B. Anderson, E. Gellner a E. Hobsbawm⁸⁶ jsou přesvědčeni, že národy jsou produktem určitých historických a společenských podmínek, které nastaly až v souvislosti s příchodem modernity, přičemž nacionalismus je modernisty chápán jako politická doktrína. Vývoj národů z jejich pohledu směřuje k vytvoření a ustavení národů jako emancipovaných politických jednotek, jejichž existence bude možná v samostatných národních státech.⁸⁷ Modernisté dávají vznik současných národů do přímé souvislosti se společenskými změnami, které vyvolala industrializace, kapitalistická ekonomika, urbanizace, což dohromady vedlo ke zvýšení sociální mobility, gramotnosti a vzdělanosti obecně. Z konstruktivistické perspektivy se výraz *národ* vyjevuje jako intersubjektivně sdílená představa, která prostředkuje takovou verzi světa, v níž národy vystupují jako reálné entity, které mají nárok na sebeurčení v rámci vlastního státu. V případě konstruktivistů převládal názor, že národní příslušnost lze určit pouze na základě vlastního prohlášení každého jedince, protože národnost není objektivně daná vlastnost, kterou by bylo možno nezávisle určovat.⁸⁸ Zastánci instrumentalismu chápou nacionalismus směřující ke vzniku *národa* jako praktický nástroj (instrument), kterým určité politické elity, dosahují masové podpory při soupeření o moc a bohatství. Instrumentalismus tedy zdůrazňuje společenský a politický kontext, ve kterém probíhá „soutěž“ o symbolické i ekonomické zdroje. Všechny tyto uvedené směry uvažování o *národu* a nacionalismu nestojí ve vzájemném protikladu, ale naopak se organicky doplňují.⁸⁹

⁸⁵ GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 809013811, s. 157–163.

⁸⁶ ANDERSON, Benedict. *Představy společenství. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 9788024614908. GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 809013811. HOBSBAWM, Eric John. *Národy a nacionalismus od roku 1780: Program, mýtus, realita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 8085959550, 9788085959550.

⁸⁷ HOBSBAWM, Eric J. *Národy a nacionalismus od roku 1780: Program, mýtus, realita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 8085959550, 9788085959550.

⁸⁸ Tamtéž.

⁸⁹ Jednotlivé koncepce konkrétních autorů se obvykle vypořádávají se všemi uvedenými typy aspektů a uvedená rozlišení jsou spíše uměle pro učebnicové účely. Ostrá hranice mezi pojmy podle řady soudobých vědců neexistují.

3.5.1 Národ a *ethnie*

Řada soudobých badatelů, kteří ve svém badatelském úsilí navazují na generace svých předchůdců, opakovaně potvrzují skutečnost, že definovat pojem *národ* je jedním z největších problémů společenských věd, kulturních a antropologických oborů.

Ačkoliv by poněkud zjednodušená definice tohoto pojmu mohla znít, že *národ* (latinsky *natio*, angl. *nation*) je společenství lidí hlásících se ke stejné národnosti, nejsou názory badatelů zabývajících se touto problematikou zcela jednotné. Většina z nich se však shoduje na tom, že všeobecně platná a uznávaná definice prakticky neexistuje. V případě snah o nejpřesnější o definici pojmu *národ*, navíc také naráží na jistý překladatelský „oříšek“, jak mimo jiné podotýká M. Hroch⁹⁰. Ten výstižně uvádí, že v řadě ostatních jazyků totiž pojem *národ*, často splývá s pojmem *lid*, M. Hroch dále podotýká, že pojmem *národ* se v různých zemích a jazycích odlišují zcela rozdílné sociální organismy. Rozlišuje se tak zejména mezi politickým a etnickým národem, proto pojem *národ* může nabývat v řadě jiných společností odlišnějšího významu. Proto je při zkoumání tematiky *národa*, nacionalismů a etnika příhodné nejprve zjistit místní užívanou definici. Například A. D. Smith⁹¹, definoval pojem *národ* jako „pojmenované historické a kulturní společenství, které má jednotné území, masový vzdělávací systém a řídí se společnými zákony“. *Národ* dle něj představuje také jádro jednoho z nejrozšířenějších a všudypřítomných mýtů moderní doby (mýtu nacionalismu), přičemž ústřední představou tohoto mýtu je, že *národy* existují od nepaměti.⁹² Zatímco další hovoří o *národech* jako o jakýchsi „politických projektech“, které vznikly jako reakce na určité sociokulturní změny spojené s modernizací a industrializací. Je možno ale říci, že všechny definice však mají společné jádro a *národ* chápou jako politicky organizované společenství, jehož příslušníkům je společný vysoký stupeň vědomí vzájemné sounáležitosti. Příslušníci určitého *národa* si uvědomují svou odlišnost od ostatních *národů*, i když v mnoha případech nemají osobní zkušenosti a s ostatními nepřicházeli do styku. V současném bádání převládá názor, že *národy* nejsou „dané“, ale jedná

⁹⁰ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 9788074190100.

⁹¹ SMITH, Anthony D. *The cultural foundations of nations: hierarchy, covenant and republic*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2008. ISBN 1405177993, 9781405177993.

⁹² SMITH, Anthony D. Etnický základ národní identity. In: HROCH, Miroslav (ed). *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Slon, 2004. ISBN: 80-86429-20-2, s. 2740–278.

se, o sociokulturní a historicky podmíněné „lidské výtvoř“ . Podle názoru, který sdílí většina badatelů, definují *národy* samy sebe zpravidla prostřednictvím etnických hranic, anebo také pomocí podobných, jiných fiktivních vymezení. Shoda také panuje v tom, že příslušníky národa zpravidla spojuje společná kultura, historie a jazyk, ale také hospodářský život a obývané území.

Pokud jde o znaky *národa*, bývá za jeden z nich považován společný jazyk. Podle zařazení určitého jazyka do jazykové skupiny či rodiny je možno zjistit například příbuznost některých národů. Za další znaky národa je možno považovat společné tradice a národní zvyky. I když jejich praktikování bývá ohrožováno modernějším způsobem života, což někdy vede i jejich úplnému zapomnění. Dalším znakem je stát, i když ne všechny státy vznikly jako státy národní. V některých národně nehomogenních zemích, žije pohromadě řada různých národů. Je nutné podotknout, že pojmy *národ* a *stát* označují dvě věci, které mají odlišný charakter. *Národ* vyjadřuje méně subjektivní kolektivní identitu. V případě státu se jedná o politicko-právní objekt. V současné době existují národní státy, státy multinárodní, ale také národy, které svůj nemají svůj vlastní stát.

Je patrné, že národní příslušnost je formována na základě působení různých aspektů. To co jednotlivé příslušníky zpravidla spojuje je jejich společná kultura, historie a jazyk, a společně obývané území. V tomto případě se pojem *národ* někdy překrývá s pojmem *etnická skupina* či *etnikum*, *národnost* s pojmem *etnicita*. Je však nutno konstatovat, že v mnohých případech je *národnost* přiřazována podle objektivních kritérií, kterou nejčastěji bývá kombinace státní příslušnosti a jazyka.

O vztahu *národa* a *etnika* nepanuje ve vědě jednotný názor. Například S. Grosby⁹³ pod pojmem *etnikum* rozumí skupinu jedinců sdílejících společnou etnicitu. Příslušníky *etnické skupiny* (označované také fr. termínem *ethnie*⁹⁴) podle jeho názoru spojuje pocit sounáležitosti, víra ve společný původ a dějiny, společné označení sama sebe a kulturní prvky odlišující je od jiných etnik.⁹⁵ Ve skutečnosti je představa společného (genetického) původu příslušníků *etnické*

⁹³ GROSBY, Steven. *Nationalism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 019157824X, 9780191578243, s. 33–34.

⁹⁴ Tento termín nahradil zastaralý termín „rasa“.

⁹⁵ GROSBY, Steven. *Nationalism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 019157824X, 9780191578243, s. 14–19, 65.

skupiny zavádějící, a to kvůli migraci a míšení různých etnik, ⁹⁶protože členové určité *etnika* mohou žít i v dlouhodobém odloučení, například rozptýlení v diasporách. Na základě tzv. *ethnicity* se členové (*ethnie*) etnické skupiny buď sami vědomě odlišují od členů jiných etnických skupin, nebo jsou jako odlišní identifikováni.⁹⁷ Důležitým prvkem je symbolicky vyjádřená sounáležitost a odlišnost „*my - oni*“.

Národ A. D. Smith definuje jako „*pojmenovanou lidskou populaci, sdílející historické území, společné mýty a historickou paměť, masovou, veřejnou kulturu, společnou ekonomiku a pro všechny společná zákonná práva a povinnosti.*“⁹⁸ Oproti tomu *ethnie* (etnické společenství) může být s územím spojena pouze historicky a symbolicky, *národ* je s ním spojen fyzicky a reálně. Jinými slovy, *národy* mají území a rovněž sdílejí určité etnické prvky, které se ovšem mohou přetvářet. Etnická společenství některé atributy jako *národy* prostě nemají, v praxi to znamená, že nemusí být usazená na určitém „domovském“ území.

T. H. Eriksen k problematice termínu *ethnie* (etnické skupiny) uvádí, že ve francouzštině je až nepříjemně blízký zastaralému pojetí „*rasy*“. Dále připomíná, že „[...] *termín etnicita je koneckonců sociální a kulturní výtvar; na jehož tvorbě se podílí antropologové*“⁹⁹, a že antropologický pohled na *eticitu* je jako na měnící se proces. A. D. Smith k termínu *ethnie* podotýká, že problém původu, vývoje a samotné definice je velice spleťtý. Dle jeho definice: „[...] *etnická skupina [ethnie] je určitým typem kulturní kolektivity, ve které se klade důraz na roli historické paměti a mýtů o původu a kterou lze rozpoznat na základě jednoho či více kulturních rozdílů, například náboženství, obyčejů, jazyka nebo institucí.*“¹⁰⁰

Etnicita má podle některých „primordiální“ kvalitu a existuje jako „přirozenost“, mimo čas, jako jedna z „daností“ lidské existence. Což A. D. Smith vyvrací následujícím tvrzením. V případě *etnického společenství*, se jedná o historicko-kulturní společenství s vědomím společné identity, sdílené historické paměti a mýtu o společném původu. Mýtus o společném

⁹⁶ HOBBSAWM, Eric J. *Národy a nacionalismus od roku 1780: Program, mýtus, realita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 8085959550, 9788085959550.

⁹⁷ ERIKSEN, Thomas H. *Antropologie multikulturních společností - Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN: 978-80-7254-925-2, 9788072549252.

⁹⁸ Jako v případě Etiopie jsou zakotvená v ústavě.

⁹⁹ ERIKSEN, Thomas H. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 8074190536, 9788074190537, s. 289–290.

¹⁰⁰ SMITH, Anthony D. Etnický základ národní identity. In: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. ISBN: 80-86429-20-2, s. 271–273.

původu se považuje za klíčový, na rozdíl od původu faktického (jenž lze obvykle obtížně zjistit). Znamená to tedy, že pro „[...] *pro pocit etnické identifikace je důležité především fiktivní původ a domnělí předkové*“¹⁰¹, jak dále dodává A. D. Smith. Pokud jde o otázku mýtů o společném původu, dále poznamenává, že navzdory tomu některé „dlouhověké“ etnické kultury (za kterou lze také Amhary považovat), jejich etnické hranice a kulturní obsahy procházejí neustálými změnami, mají přesto tyto kultury schopnost přežít i celá tisíciletí.¹⁰²

Na otázku kdo vlastně tvoří *národ*, se nabízí odpověď, že jej tvoří etnická jádra, která vypovídají o následné povaze a tvaru *národů*. Tedy etnické jádro států často utváří a určuje povahu i hranice *národa*. I když je většina národních států, tak jako v Etiopii, výrazně *polyetnická*, mnohé z těchto národů se vytvořily kolem jedné dominantní *ethnie*, která státu zpravidla dala jméno i kulturní charakter.¹⁰³ Z uvedeného vyplývá, že obecně vztah moderních národů k jakémukoliv etnickému jádru je nejistý a problematický, neboť ne každý moderní národ může odkazovat k etnickému základu. Způsob, jakým se etnikum odlišuje, závisí spíše na konkrétním kontextu než na obecné definici. Etnikum tedy není jednotkou reálnou, ale jednotkou pomyslnou a konstruovanou. Je tedy možno opět zdůraznit, že termíny *národ* a *ethnie* se pojmově a historicky skutečně značně překrývají.

3.5.2 Otázka národnostní a etnická v Etiopii

Pokud jde o *ethnie* a *národnostní otázku* v Subsaharské Africe označují ji někteří za zcela specifickou, neboť zde byly státy vytvářeny napříč etnickými skupinami bez výraznějšího vztahu k nim. Jednotlivé *ethnie* zde byly koloniálními státy spojeny politickým tlakem a do politického systému pojaly často velice nesourodé skupiny. Etnická identita se v Etiopii a řadě ostatních afrických zemích se vykládá často z pozice již zmíněného primordialismu, kde je etnicita brána jako „přírodní duh a jednotlivým etnickým skupinám a národům dokonce

¹⁰¹ SMITH, Anthony D. Etnický základ národní identity. In: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. ISBN: 80-86429-20-2, s. 271–273.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ Někteří badatelé ale podotýkají, že existuje i možnost, kdy *národ* byl vytvořen i když mu nějaké zvláštní *ethnie* nepředcházelo. *Národy* se také vytvářely i například z evropských přistěhovalců, jako např. v Austrálii nebo USA.

přisuzován určitý psychologický profil“.¹⁰⁴ Pojem *národa* v případě Etiopie sloužil i jako prostředek k prosazování zájmů skupin, které mimo společný jazyk spolu neměly historicky a kulturně mnoho společného. Přesto je nutné připustit, že splňovaly společná, již uvedená obecná kritéria, tedy jazyk, společné sdílené území, stát. Pojmy *národ* a stát označují dvě věci odlišného charakteru: více méně subjektivní kolektivní identitu v prvním případě a právně-politický objekt v druhém. Dnes ve světě existují národní státy, státy multinárodní, což je i případ Etiopie, ale i národy, které svůj vlastní stát nemají.

Hnutí za vznik národních států v případě Etiopie je nutné dát do souvislosti se společenskými a politickými změnami (konec císařství), které bylo provázeno rozkladem systému. Společenský systém byl založen na privilegiích a principiální nerovnosti lidí a následně i „vynálezem“ občanství coby nového právního statutu jednotlivce v kontextu státně-politické jednotky.¹⁰⁵ Období konce císařství je obdobím charakteristické rozpadem starých společenských pořádků, určitých symbolických soustav a nástupem mobility, individualismu, anonymity v novém prostředí tržní ekonomiky. Nacionalismus nabídl romantickou představu národních pospolitostí s (domnělými) prastarými kořeny¹⁰⁶, v nichž jsou lidé „přirozeně“ sdružení na základě jednotného historického, pokrevního, či jazykového původu. Tato představa, dle E. Gellnera, zakládá novou úroveň nadlokální vzájemné solidarity odehrávající se mezi lidmi se „stejnými kořeny nebo původem“.

Z historického pohledu docházelo v Etiopii šedesátých let k pokusům o definici dějin spojenou s řešením etiopské národnostní identity. Od sedmdesátých let stoupal počet výzkumů, které byly zaměřené na do této doby marginalizované národy a jejich jazyky, i když byly součástí etiopského státu. Také stoupal (tak jak určoval světový trend) i zájem o „ty druhé“, (do této doby byl zájem soustředěn na privilegovanou vládnoucí šalomounskou dynastií). V letech osmdesátých, poté co byla odtržena Eritrea, bylo třeba znovu definovat národní identitu a otázky etnických menšin s cílem dosáhnout kompromisu. Historicky radikální změnu v otázce

¹⁰⁴ ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. In: *Acta Politologica* 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2015-01-02]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf

¹⁰⁵ Tento aspekt uvádí například A. Smith. Zdroj: SMITH, Anthony D. *The cultural foundations of nations: hierarchy, covenant and republic*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2008. ISBN 1405177993, 9781405177993.

¹⁰⁶ GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie, 2003. ISBN: 80-7325-023-3, EAN: 9788073250232.

problematiky etnické identity přišlo až po pádu Mengistova¹⁰⁷ režimu Dergu v osmdesátých letech, kdy následovalo přijetí federální ústavy v letech 1994–1995.

V regionu Afrického rohu je etnicita a hledání národní identity značně politizovaným tématem. V konkrétním případě Etiopie vše vyvrcholilo novou ústavou, která byla v roce 1995 uvedena v praxi. Tato současná etiopská ústava zavedla systém zvaný „etnický federalismus“.¹⁰⁸ *Národ* definuje pátý paragraf ústavy, článek č. 39, jako matoucí entitu, termín je zde definován jako skupina lidí, kteří sdílejí vysokou míru společných kulturních či podobných zvyklostí, vzájemnou jazykovou srozumitelnost, víru ve společnou identitu a kteří obývají identifikovatelné, převážně souvislé teritorium.¹⁰⁹ Užívání termínů „národ, národnost, etnikum, lid je etiopském prostředí nejednoznačné (jak dokazuje citace z ústavy) podotýká A. Smith¹¹⁰ a poukazuje na problematičnost vymezení vztahu mezi jednotlivými společnostmi v Etiopii. Pravdou je, že se otázka etnicity stala především v konfliktních situacích silně zpolitizovanou identitou. E. J. Keller také dodává, že etnický federalismus je jistou hybridní formou centralizovaného federalismu, který svou podobou připomíná režim z osmdesátých let zvaný Derg.¹¹¹ Přesto, nebo právě proto se Etiopie v současnosti řadí k jedné z nejzajímavějších zemí z hlediska studia etnicity a vztahu majorit a minorit, jak podotýká J. Záhořík.¹¹² Nutné je zde dodat, že kýženého „ideálu“ v rovnoprávném postavení etiopských národů dodnes nebylo dosaženo.

¹⁰⁷ Důstojník Mengistu Haile Mariam (u moci v letech 1977–1991), se stal etiopským prezidentem po odstoupení císaře.

¹⁰⁸ Tento pojem užívá E. J. Keller, součástí etiopské ústavy z roku 1994 však není.

¹⁰⁹ *Constitution of Ethiopia, 1994*. [online] [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: http://www.eueom.eu/files/dmfile/ethiopian-constitution-1994_en.pdf

¹¹⁰ SMITH, Anthony D. *The cultural foundations of nations: hierarchy, covenant and republic*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2008. ISBN 1405177993, 9781405177993, s. 44, 78–78, 80, 180.

¹¹¹ KELLER, Edmond J. Constitutionalism, Citizenship and Political Transitions in Ethiopia: Historic and Contemporary Processes. In: DENG, Francis M., ed.: *Self-Determination and National Unity. A Challenge for Africa*. Trenton NJ: Africa World Press, 2010. ISBN: 20081601270348, 9781601270344. s. 57–90. [cit. 2014–01–10]. Dostupné z: www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/keller/papers/SelectedPub/Constitutionalism_2010.pdf

¹¹² ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. In: *Acta Politologica 3, 1, s. 17–28. 2011*. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2015-01-02].

3.6 Od císařství k modernímu státu

Historický kontext spolu s ústavami je klíčový k pochopení současného společenského uspořádání Etiopie a především existence nikoliv pouze jedné ústavy, ale dalších devíti ústav, které odpovídají současnému administrativnímu členění federativní Etiopie na devět států a na dvě samosprávné městské oblasti Addis Abeba a Dire Dawa.

Etiopie měla ve svém historickém vývoji celkem ústavy čtyři a to z let 1931, 1955, 1987 a poslední nejnovější, doposud platnou ústavu z roku 1994. Zde je nutné připomenout, že každá z těchto ústav byla prakticky „produktem“ zcela odlišného politického uspořádání Etiopie. Tato zákonitost je ovšem zcela běžná, porovnáme-li vývoj v jednotlivých historických obdobích některých Evropských států, včetně naší republiky.

Zcela první etiopská ústava z roku 1931 spadá do období etiopského císařství, druhá etiopská ústava z roku 1955 byla vlastně jistou modifikací první etiopské ústavy z roku 1931. Třetí ústava z roku 1987 byla produktem vládnoucí strany socialistické vlády *Dergu*¹¹³. Nejnovější ústava z roku 1994 patří do éry etnického federalismu, nastolenému v Etiopii po roce 1991. Všechny etiopské ústavy byly poplatné zájmům jednotlivých vládnoucích skupin, které ústavy soustavně porušovaly.

Není bez zajímavosti, že první etiopská ústava z tzv. císařského období z roku 1931 si vzala za vzor ústavu japonskou (*Meiji Constitution*) z roku 1889.¹¹⁴ Přestože přijetí této ústavy je označováno jako počátek sekularizační politiky Etiopie, tato ústava jasně definovala prakticky absolutistickou moc císaře. I když měl císař Haile Selassie I., korunovaný v roce 1930, za cíl zavedení pořádku a modernizaci země podle západních vzorů, kladla jeho ústava stále důraz na to, aby každý z vládařů pocházel z legendární šalomounské dynastie. Jak uvádí

¹¹³ *Derg* je označení pro Prozatímní vojenskou správu socialistické Etiopie. Jednalo se o koordinační výbor ozbrojených sil, policie a teritoriální armády, který ovládal Etiopii v letech 1974–1987. *Derg* tehdy svrhl posledního etiopského císaře Haile Selassiea I. Od roku 1975 *Derg* přijal komunistickou ideologii a zůstal u moci až do roku 1987. Tato vojenská vláda má na svědomí tisíce vězněných a bez soudu popravených odpůrců.

¹¹⁴ KELLER, Edmond J. Constitutionalism, Citizenship and Political Transitions in Ethiopia: Historic and Contemporary Processes. In: DENG, Francis M. ed. *Self-Determination and National Unity. A Challenge for Africa*. Trenton NJ: Africa World Press, 2010. ISBN: 20081601270348, 9781601270344. s. 57–90. [cit. 2014-10-10]. Dostupné z:

https://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/keller/papers/SelectedPub/Constitutionalism_2010.pdf. s. 58–63.

např. J. Záhořík, první etiopská ústava vlastně navázala na písemný pramen ze 14. století¹¹⁵. Jednalo se o dílo *Kibre negest*¹¹⁶ („Velikost králů, nebo Sláva králů“), jejíž autoři byli mniši ortodoxní církve. Tato kniha obsahovala seznam zákonů založených nemalou měrou na etiopské epice. Toto významné dílo etiopské písemné historie prakticky opravňovalo kontinuitu vládnoucí dynastie od potomka krále Šalomouna a královny ze Sáby¹¹⁷ Menileka I. Amharové dokonce i v současné době referují k tomuto legendárnímu páru a díky svému mýtickému původu se považují za „privilegovaný“ národ. Nicméně, Selassieova císařská Etiopie 30. let 20. stol. získala charakter s dominancí amharského jazyka a jediné uznávané církve - etiopské ortodoxní, jejíž existence byla pevně zakotvená nejen v první etiopské ústavě z roku 1931¹¹⁸ po dobu dalších asi 60. let. První etiopská ústava rovněž měla nahradit a i svým způsobem i navázat na sbírku zákonů platnou prakticky od poč. 15. stol., na dílo známé jako *Fätha negest* („Právo králů“)¹¹⁹. Je možné tedy říci, že první ústava z roku 1931 byla postavena na 3 základních „pilířích“, tedy společném jazyku amharštině, jediném uznávaném státním náboženství, kterou byla etiopská ortodoxní církev, třetím neměnným „pilířem“ byla hlava státu, která musela pocházet pouze z dynastie krále Šalomouna. Vládce země stál zároveň v čele Etiopské ortodoxní církve.

Podnětem ke vzniku další etiopské ústavy z roku 1955¹²⁰ byly mimo jiné události ve světě a s tím související nové geografické uspořádání zemí. Po druhé světové válce se svět doslova od základů změnil a to včetně Etiopie, která byla po určitou dobu pod kontrolou

¹¹⁵ ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. In: *Acta Politologica* 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2014-11-04]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf

¹¹⁶ Možný přepis i jako *Kibre negest*, nebo *Kibre nägäst*.

¹¹⁷ Královna ze Sáby je Etiopanům známá spíše jako „Makeda“.

¹¹⁸ *Ethiopian Constitution of 1931*. [online] [cit. 2014–11–02]. Dostupné z: <http://www.rastafari.com/documents>

¹¹⁹ V případě díla *Fätha negest* (další užívaný přepis je *Fetha nägäst*) se jedná také o jednu z nejstarších etiopských písemných památek, napsanou sice původně v arabštině (asi r. 1240), ale později přeloženou do jazyka *güz*. *Fätha negest* byla rovněž inspirací pro tvorbu nového etiopského občanského zákoníku i v roce 1960. In: ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. *Acta Politologica* 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2014–11–10]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf

¹²⁰ Ethiopia's Revised Constitution. In: *Middle East Journal*. Vol. 10, No. 2 (Spring, 1956), pp. 194–199. Middle East Institute, 1956. [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/discover/10.2307/4322802?uid=3737856&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=a>

fašistické Itálie a také ostatních afrických zemí, které byly původně koloniemi. Mnohé z afrických zemí získaly v 50. letech 20. stol. nezávislost, proto je třeba snahy o změny ve vnitřním uspořádání Etiopie vnímat i v těchto širších souvislostech. V roce 1952, stále za vlády císaře Haile Selassie I. byla k Etiopské federaci připojena Eritrea (na základě jednání OSN bylo území Eritrei přičleněno k Etiopii v podobě federace), což se samozřejmě dotklo administrativního a územního uspořádání Etiopie. Nastalý stav vyžadoval urychlenou revizi zastaralé první etiopské ústavy z roku 1931. J. E. Keller k tomuto tématu podotýká, že „inspirací“ pro novou etiopskou ústavu se tentokrát stala ústava Spojených států amerických¹²¹. Nová ústava se týkala i k Etiopii přičleněné Eritree v řadě ohledů, například tím, že užívání eritrejské vlajky bylo zrušeno a namísto původních úředních jazyků arabštiny a tigrejštiny byl zaveden etiopský úřední jazyk, amharština. Ani v ústavě z roku 1955 se ještě nehovořilo o jazykové, nebo sociální pluralitě země. Naopak, cílem císařovy centralizační politiky byla jednota etiopského národa s jediným národním jazykem amharštinou. V této ústavě tvořily její základ v předchozím textu zmíněné „tři pilíře“. Provázanost sakrální a světské moci se ještě více prohlubovala a druhé nejvýznamnější náboženství v Etiopii, islám, byl ústavami zcela ignorován. Je důležité podotknout, že ústavy z roku 1931 a její revidovaná verze roku 1955 stále zdůrazňovaly významnou roli amharštiny.

Jedním ze zásadních procesů, se kterým se v nestabilním období vlády císaře Haile Selassieho setkáváme, je již zmíněný proces *amharizace*. Dle některých historiků se jednalo o jednu z možných reakcí na slábnoucí mocenskou císařovu pozici a reakci na první válku s Eritrejí (1958–1971), ve které Eritrea usilovala o nezávislost na Etiopii. K procesu *amharizace* existuje mezi vědci ne zcela jednoznačný postoj. Někteří hovoří spíše o procesu „etiopeizace“, kdežto druzí upřednostňují termín „*amharizace*“, který ovšem s sebou nese jasnou etnickou konotaci, jak výstižně uvádí Záhořík.¹²²

Mezi roky 1960 až 1974 se mezi etiopskými studenty a mladými intelektuály začala vznášet otázka legitimacy feudalismu a přetrvávajícího královského absolutismu. Diskuze a protesty vyvrcholily v roce 1965 ve studentské hnutí. Na základě opakovaných protestů a

¹²¹ KELLER, Edmond J. Constitutionalism, Citizenship and Political Transitions in Ethiopia: Historic and Contemporary Processes. In: DENG, Francis M., ed.: *Self-Determination and National Unity. A Challenge for Africa*. Trenton NJ: Africa World Press, 2010. ISBN: 20081601270348, 9781601270344, s. 66.

¹²² ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 [...], s. 20–21.

všeobecné nespokojenosti ve společnosti byl v roce 1974 vznesen návrh na novou ústavu s řadou požadavků. Jedním z nejpodstatnějších návrhů bylo zrušení moci královského absolutismu. Ve stejném roce také došlo k vojenskému převratu v zemi a moci se chopili vojáci. S hlavním heslem oněch revolučních dnů *Ethiopia Tikdem* (Etiopie na prvním místě) bylo započato období takzvaného „vědeckého socialismu“ pod vedením *Dergu*. Právě v této době jsou stále výrazněji slyšet hlasy jednotlivých národů s požadavkem občanských práv a práva na sebeurčení.¹²³

Navzdory této zprávě se ale obecně situace v Etiopii vyvíjela kriticky. Docházelo k násilí a k velice hrubému porušování lidských práv¹²⁴ a tak nelze ve skutečnosti o polovině 70. let o jakýchkoliv právech menšin vůbec hovořit. Katastrofální situace v zemi vyvrcholila na počátku 80. let, kdy se v určitých oblastech v důsledku dlouhodobých období sucha a opakované neúrody objevil, v ostatních regionech utajovaný hladomor¹²⁵. Příčiny této katastrofy nelze přičíst jen přírodním podmínkám, ale především neschopnému vedení země v čele s velice silnou armádou. Všechny jmenované důvody vyústily v sociální nepokoje. Navzdory neutěšeným sociálním a nestabilním politickým podmínkám v zemi, byl v roce 1983 založen *Institut pro studium etiopských národů*¹²⁶. Jednalo se o pokus k nalezení řešení pro prohlubující se sociální a politické napětí v národnostně rozmanité Etiopii. Idea jednoty etiopského národa, tak jak byla doposud v etiopských ústavách prezentována, byla stále silněji narušována protesty a revoltami mezi jednotlivými národy v různých regionech Etiopie. Ani v tzv. socialistickém období Etiopie trvajícím prakticky od roku 1974, po pádu císařství, až do roku 1991, se přes všechny snahy zcela nepodařilo prosadit práva „minorit“¹²⁷. Diktátorský režim Mengistu Haile

¹²³ Cílem práva na sebeurčení je obvykle vytvoření státu nebo alespoň autonomního území pro jeden národ, který má vlastní samosprávu, jazyk, ústavu, hlavní město a státní symboly (např. vlajku).

¹²⁴ Za vraždy tisíců lidí během své vlády a ze zločinů proti lidskosti byl odsouzen tehdejší prezident a bývalý předseda *Dergu* (Prozatímní vojenské správy) Mengistu Haile Mariam (ve funkci 1977–1991). In: ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 8070214686, 9788070214688, s. 304–328.

¹²⁵ Hladomor se vyskytl v roce 1973 v oblasti Wollo i v severních oblastech a opakoval se daleko dramatičtějšími následky, asi 400 000 mrtvých, v letech 1983–85. In: MOJDL, Lubomír. *Etiopie*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-221-X, s. 75–79.

¹²⁶ Institute for Study of Ethiopian Nationalities. In: KELLER, Edmond J. *Constitutionalism, Citizenship*, s. 72.

¹²⁷ Pojem „minorita“ se zdá být v řadě případů irrelevantní vzhledem ke skutečnosti, že například Amhary utlačovaní Oromové jsou zdaleka nejpočetnějším národem v Etiopii. Celostátní odhady uvádějí asi 34,5 % Oromů oproti asi 27 % Amharů. In: *The World Factbook. Central Intelligence Agency*. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-11-05]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html/>. ISSN 1553-8133.

Mariama, který se stal etiopským prezidentem po odstoupení císaře, se dostal zcela pod sféru vlivu Sovětského svazu a využíval jeho vojenské pomoci. Nový režim nastolený v Etiopii vládou *Dergu*, by sice vyžadoval novou ústavu, ale k tomuto kroku došlo až v roce 1987. Ratifikovaná verze vstoupila v platnost v roce 1987, po vyhlášení Lidově demokratické Etiopie.¹²⁸ Ani tato ústava nezůstala bez „cizích vlivů“, tentokrát, dle tvrzení E. J. Kellera, měla ústava podobu jakési hybridní verze ústavy sovětské a rumunské.¹²⁹

Příslušnost občana Etiopie k určitému národu ustoupila naprosto do pozadí. Důležitější byla v socialistickém období příslušnost k dělnické nebo rolnické třídě a jakékoliv zmínky o ostatních právech se mohly považovat za nepřijatelné a stabilitu narušující separatismus. Tato situace v Etiopii byla zcela v souladu s uspořádáním společnosti ostatních socialistických zemí té doby.¹³⁰

I když socialistická ústava garantovala jednotlivým etiopským národům rovnost, praxe byla opět jiná. Amharština zůstávala i nadále národním jazykem a jazykem (byrokracie) pro všechny úřední úkony a vzdělávacího systému. Jednotlivá hnutí ale nevzdávala svůj boj za uznání a rovnoprávnost svého národa, právo na užívání ostatních minoritních jazyků a respektování jiné než amharské kultury. K jedné důležité změně v ústavě z roku 1987 přece jen došlo. Narozdíl od obou předchozích ústav byla zmínka o etiopské ortodoxní církvi vyjmuta z ústavy, která tímto nebyla již považována za jediné uznávané náboženství, proto až v tomto případě lze hovořit o sekularizaci ústavy. Náboženství, které bylo až doposud po dlouhá staletí pevně propojené se státem, bylo poprvé ústavně od státu odděleno.¹³¹

Navzdory tomu, že diskuze o národnostní problematice a jiných jazycích než byl jazyk oficiální, amharština, byly víceméně tabuizované, lze za jistý úspěch považovat skutečnost, že

¹²⁸ KELLER, Edmond J.. Constitutionalism, Citizenship and Political Transitions in Ethiopia: Historic and Contemporary Processes. In: DENG, Francis M., ed.: *Self-Determination and National Unity. A Challenge for Africa*. Trenton NJ: Africa World Press, 2010. ISBN: 20081601270348, 9781601270344, s. 58–63.

¹²⁹ Tamtéž, s. 73.

¹³⁰ Tamtéž, s. 73–74.

¹³¹ Článek 11, etiopské ústavy z roku 1994. In: *Constitution of Ethiopia, 1994*. [online] [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: http://www.eucom.eu/files/dmfile/ethiopian-constitution-1994_en.pdf

již na samém počátku vlády Mengistu Haile Mariama bylo umožněno několika rozhlasovým stanicím vysílat v minoritních jazycích.¹³²

Nespokojenost a dlouhotrvající napětí v etiopské společnosti vyústily v roce 1989 v nezdařený pokus o převrat proti vládnoucímu režimu. Socialistický režim padl, ale až o dva roky později. Se změnou režimu poukazovali zastánci volajících po nové ústavě na nutnost změny způsobu výběru vládnoucího představitele. Hlava státu totiž byla až doposud vybírána, tak jak vždy vyplývalo i z definice předchozích ústav, pouze z nástupců bájné šalomounské dynastie. Došlo k upevnění, nikoliv odstranění sociální nerovnosti založené na etnicitě, která byla a stále ještě je ve společnosti hluboko zakořeněná. Jedním z dalších důvodů, proč musela být nová etiopská ústava přijata, bylo odtržení a následné vyhlášení nezávislosti Eritrei v roce 1991. Poté co byl režim Dergu svržen, ujala se vedení vítězná povstalecká koalice. Po historicky prvních pluralitních volbách v Etiopii vznikla v roce 1994 federace s novou ústavou v čele s Melesem Zenawim (Tigrejcem).¹³³ Je možno říci, že tato etiopská ústava je výsledkem jakéhosi kompromisu požadavků všech etiopských národů.¹³⁴ Každý z federálních států Etiopie má nyní svůj parlament, vládu i prezidenta, který má pouze limitovanou pravomoc.

Nejnovější etiopská federální ústava, považovala teritoriální princip z hlediska etnického složení za určující, uzákonila dvě samosprávné městské oblasti Addis Abbebu a Dire Dawu a devět regionálních států.¹³⁵ Čtyři z nově vzniklých států Region Jižních národů,

¹³² ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. *Acta Politologica* 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2014-10-14]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf, s. 21.

¹³³ *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Státy světa- informace na cesty.* [online]. © 2011 mzv [cit. 2014-12-14]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/etiopie/index.html

¹³⁴ Pokud jde o rovnost uznaných národů, je velmi zajímavé zmínit i etiopskou vlajku a jednoho důležitého symbolu na ní, žlutý pentagram má totiž reprezentovat rovnost národů, národností a náboženství, jejich spolupráci v rámci svobodné Etiopie, žluté paprsky mezi cípy hvězdy symbolizují radostné vyhlídky. Viz vlajka Etiopie, příloha, obr. č. 17.

¹³⁵ Čtvrtá kapitola ústavy (v anglickém znění), článek 47 (Member States of the Federal Democratic Republic) určuje rozdělení Etiopie následovně: [...] „1. Member States of the Federal Democratic Republic of Ethiopia are the Following: The State of Tigray, The State of Mar, The State of Amhara, The State of Oromia, The State of Somalia, The State of Benshangu Gumuz, The State of the Southern Nations, Nationalities and Peoples, The State of the Gambela Peoples, The State of the Harari People [...]“. In: *Ethiopian Constitution 1994.* [online] [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: <http://mmeazaw.files.wordpress.com/2010/12/ethiopian-constitution1-doc.pdf>

národností a lidu, Benshangul/Gumaz, Harari a Gambella¹³⁶ je možné označit za výrazně heterogenní, zatímco Tigrajsko, Afarsko, Amhara, Oromije a Somálsko jsou státy relativně etnicky homogenní. Ve skutečnosti však není žádný z etiopských regionů, vzhledem k ohromnému počtu etnických skupin zcela homogenní. Současný politický systém Etiopie je parlamentní demokracie v čele s předsedou vlády, neboť funkce hlavy státu je víceméně ceremoniální.¹³⁷

Definice existence jednotlivých národů uvnitř federálního systému je založená dle názoru E. J. Kellera především na etnolingvistických kritériích. Jednotlivé státy, tak jak jsou definované v etiopské ústavě, mají mít dle článku 39 ústavy¹³⁸ právo na sebeurčení a mimo jiné, právo užívat, podporovat a rozvíjet svůj jazyk.¹³⁹ Znamená to tedy, že se poprvé v historii v ústavě objevuje zmínka, která nestaví amharštinu na zcela privilegované místo, protože jednotlivé národy se mohou rozhodnout, jaký bude jejich oficiální jazyk.¹⁴⁰ Dále si nově vzniklé státy smějí založit vlastní administrativní správu a mohou mít vlastní ústavu.¹⁴¹ V reálném životě však zůstala amharština „*linguou francou*“, tak jako přibližně tisíc let předtím, stále úředním jazykem celé federativní Etiopie, jazykem úřadů, politiků, vzdělavců, vědců. K tomuto

¹³⁶ K jednomu z mnoha problémů, kterým jednotlivé federální státy čelí, se ve své studii věnuje i J. Záhořík, který označuje suchem sužovanou Gambellu za zónu konfliktu mezi Anywaaji a Nuery. V zemi je dokonce armádou a policií kontrolován pohyb obyvatel mezi jednotlivými oblastmi, hledající vhodnější podmínky pro život. In: ZÁHOŘÍK, Jan: Konflikty a napětí na „periferii“: Gambella (jihozápadní Etiopie) v historické a antropologické perspektivě. In: *AntropoWebzin*, 1 / 2011. Katedra antropologie FF ZČU v Plzni. ISSN 1801-8807. [online]. © 2011 AntropoWeb [cit. 2014-10-01]. Dostupné z:

<http://antropologie.zcu.cz/konflikty-a-napeti-na-periferii-gambella-jihozapadni-etioapie-v-historicke-a-antropologicke-perspektive>

¹³⁷ *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky*. Státy světa- informace na cesty. [online]. © 2011 mzv [cit. 2014- 12-14]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu.

¹³⁸ *Constitution of Ethiopia, 1994*. [online] [cit. 2014- 05 -02]. Dostupné z: http://www.eueom.eu/files/dmfile/ethiopian-constitution-1994_en.pdf

¹³⁹ Tamtéž, s. 78–79.

¹⁴⁰ Od 90. let je možno pozorovat zásadní změnu na poli vědy a výzkumu. Do popředí zájmu dostává silnější zájem vědců nejen o po staletí privilegovaný jazyk amharština, ale i o ostatní početné marginalizované jazyky a národy v Etiopii.

¹⁴¹ Článek 25 z etiopské ústavy z roku 1994. In: *Ethiopian Constitution 1994*. [online] [cit. 2014- 05 -02]. Dostupné z: <http://mmeazaw.files.wordpress.com/2010/12/ethiopian-constitution1-doc.pdf>

tématu podotýká např. P. Mikeš, že význam ostatních etiopských jazyků jako je oromština, somálská arabština, afarština apod. v především v úředním styku roste.¹⁴²

3.7 Závěr

Z obecného pohledu je nutné připomenout, že se výzkum dějin současné Etiopie velice lišil. Zatímco se v 50–70. letech minulého století většina badatelů soustředila na historii Etiopie spíše z pohledu vládnoucí amharsko-tigrajské politické elity, byl tento trend asi od 70. let pozměněn v návaznosti na zrod etnoregionálních organizací a hnutí, které poukazovaly na problematiku porušování práv jednotlivých národů v rámci Etiopie. Většina badatelů také zmiňuje několik set let trvající ponižování, ba dokonce zotročení ostatních národů, mezi nimiž byli například i daleko početnější Oromové, „despotickou“ amharskou elitou. Etiopský stát 21. stol. bez ohledu na politické zřízení je označován jako protioromský.¹⁴³ Protože se v Etiopii ne vždy daří dodržovat ústavu a s ní práva přiznaná jednotlivým etnikům, jsou stále důrazněji slyšet hlasy pocházející právě ze strany početně majoritních Oromů.¹⁴⁴ Ti poukazují na skutečnost, že i navzdory existující federální ústavě z roku 1994, je vedení Etiopie bez ohledu na politické zřízení a moc stále velmi protioromsky orientované.

Je jistě možné souhlasit s E. J. Kellerem, který tvrdí, že pokud je ústava účinně vykládána a uplatňována, může zaručit, že práva všech národů budou v rámci právního státu chráněna. Etiopská realita, jak dokazuje historický vývoj z poslední dekády, je však mnohdy odlišná. Jak je z podkapitoly o moderních dějinách Etiopie patrné, získali Amharové spolu s dalšími osmi národy ve druhé polovině 90. let minulého století, v rámci Etiopské federativní

¹⁴² CRUMMEY, Donald. *Land and Society in the Christian Kingdom of Ethiopia: From the Thirteenth to the Twentieth Century*. Urbana: University of Illinois Press, 2000. ISBN 0252024826, 9780252024825.

¹⁴³ ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. In: *Acta Politologica* 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf

¹⁴⁴ Oromové tvoří v Etiopii početně nejsilnější národ, asi 34.4% obyvatel, oproti Amharům, jejichž počet se odhaduje na 27%. In: *The World Factbook. Central Intelligence Agency*. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-11-05]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html/>. ISSN 1553-8133.

demokratické republiky vlastní stát¹⁴⁵, každý se svým hlavním městem, s vlastní verzí ústavy a se státním symbolem, vlajkou¹⁴⁶. Obyvatelé všech devíti uznaných členských států musí respektovat federální ústavu z roku 1994.

V obecné rovině jsou v Etiopii rozdíly mezi „privilegovanými“ Amhary a „ostatními“ stále silně vnímány. Zdá se ale, že za posledních několik let jsou tzv. „privilegovanou“ skupinou lidé, pocházející ze státu Tigráj. Jak je totiž patrné z etiopské elity, řada vysokých armádních představitelů již řadu let nepochází z řad Amharů, jak by se mohlo zdát, ale z Tigrejců, kteří pro komunikaci samozřejmě používají amharský jazyk.

¹⁴⁵ *The Amhara National Regional State*. [online]. Government of Ethiopia, © 2012 [cit. 2014-11-20]. Dostupné z: <http://www.ethiopia.gov.et/web/pages/StateAmhara>

¹⁴⁶ Viz příloha, obr. č. 16., vlajka Amharů.

4 AMHARŠTINA, ETIOPSKÉ PÍSMO, AMHARIZACE

4.1 Úvod

V úvodu této kapitoly bude krátce pojednáno o původu amharského jazyka včetně jeho předchůdce „klasické etiopštiny“, jak je někdy, zejména ve starších pramenech, nazýván liturgický jazyk *giiz* Etiopské ortodoxní církve. Další část se věnuje jazykovému zařazení tohoto semitského jazyka. Bude nastíněn způsob, jakým se amharština zapisuje, poté bude navázáno stručnou zmínkou o roli amharštiny v náboženství a to nejen v křesťanském, ale i v islámu. Nebude opomenuta ani role amharštiny v etiopské literatuře, kdy bude přiblíženo několik nejstarších písemných památek. Dále bude představena zcela ojedinělá, nicméně pro Etiopany tradiční intelektuální poetická tradice nazvaná „vosk a zlato“. K dokreslení role amharštiny bude zcela na závěr představena úloha tohoto jazyka v sociálním životě, včetně dopadu tzv. *amharizace* na celou etiopskou společnost.

4.2 Amharština a její kořeny

Na území dnešní Etiopie se dle P. Mikeše hovoří více než 70 jazyky a celou řadou dialektů. Vědcům je známo přibližně 380 afroasijských jazyků, jimiž nyní údajně hovoří více než 350 milionů obyvatel.¹⁴⁷

Afroasijské jazyky jsou rozšířené na celém Blízkém východě, v severní Africe a v Africkém rohu. V případě afroasijských jazyků se usuzuje, že se jimi hovořilo už před 15 000 lety na území severovýchodní Afriky. Je také zajímavé, že právě afroasijská jazyková rodina má jednoznačně nejdelší doloženou historii písemnictví a to díky jazyku starověkého Egypta, který je možno i v dnešní době přečíst, a také klínovým písmem zapisované akkadštiny, jazyka starověké Mezopotámie.¹⁴⁸

¹⁴⁷ GREENBERG, Joseph H. African linguistic classification. In: KI-ZERBO, Joseph, ed. *General History of Africa, Volume 1: Methodology and African Prehistory*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press. 1981. ISBN 0520066960, 9780520066960, s. 113–121.

¹⁴⁸ HEINE, Bernd a Nurse DEREK: *African languages. An introduction*. [online] [cit. 2014-10-01]. Dostupné z : <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99056881.pdf>, s.74–99.

Afroasijská jazyková rodina je dále rozdělena na jazyky – berberské, čadské, omotské, semitské, kúšitské a starověkou egyptštinu (dodnes zachovanou v podobě koptského jazyka). Největší jazykovou větví z výše uvedených, jsou jazyky semitské, ke kterým náleží i amharština a další etiopské jazyky, jako *giiz*, tigrejšťina, tigriniština¹⁴⁹, harerština¹⁵⁰ a (jihosemitský) jazyk Gurage. Aramejšťina, hebrejšťina, feničťina, spolu s nejrozšířenější arabštinou, patří do severozápadní semitské skupiny. K semitským jazykům, přesněji do její východosemitské skupiny, náleží i tzv. jazyky mrtvé, jako například akkadšťina, asyršťina a eblajšťina.

Podle J. Doresse se amharština transformovala z jazyka *giiz*. Historie tohoto předchůdce amharštiny, jazyka *giiz*, začíná asi na přelomu 4. a 5. stol. př. n. l. Údajně tento jazyk pocházel od semitských osadníků, kteří na území současné Etiopie přišli z jižní části protějšího Arabského poloostrova. Semitská etnika jihoarabských Sabejců a Minjeců se začala objevovat na území Etiopie v několika migračních vlnách již kolem 2. tisíciletí př. n. l. a původní etiopské kúšitské obyvatelstvo se do jisté míry semitizovalo. Tito příchozí osadníci užívali sabejského jazyka, ze kterého se postupně vyvinul jazyk *giiz*, přičemž byl tento jazyk rovněž silně ovlivněn místními kúšitskými jazyky.¹⁵¹

Bylo by ale mylné se domnívat, že role liturgického jazyka *giiz*, na jehož základech amharština vznikla, je již zcela bezvýznamná. Protože amharština prodělala za poslední půlstoletí výrazné změny spojené s modernizací země, dostupnějším vzděláním, došlo také k výraznému vývoji jazyka, přijímání nových slov a úpravy a nahrazení zastaralých výrazů, tudíž potřeba obnovy amharského slovníku neustále roste. Pomocí slov z tzv. „mrtvého jazyka“ *giiz* se dnes vytvářejí některé nové výrazy v oblasti vědy, techniky, politiky, moderní komunikace (a upravují se i slova převzatá např. z angličtiny)¹⁵². Tak jako u ostatních jazyků, byla i amharština, především ve 20. stol. obohacena řadou jazykových výpůjček a to především

¹⁴⁹ Tigriništinou, nebo také jazykem tigriniña („tigré“), hovoří převážně muslimské obyvatelstvo v Eritreje.

¹⁵⁰ Tímto jazykem se hovoří prakticky jen uvnitř hradeb na území historického etiopského města Hareru. In: MEKONNEN, Yohannes K., ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242.

¹⁵¹ V česky psaných vědeckých studiích a překladech zejména z angličtiny se užívá i přepis „ge'ez“, nebo geez.

¹⁵² LESLAU, Wolf. *Concise Amharic Dictionary: Amharic-English, English-Amharic*. Addis Abbeba: Shama Books, 2002. ISBN 1931253072, 9781931253079, s. 6–7.

z evropských jazyků. Ale z prastarého jazyka *giiz* moderní etiopské jazyky, jak amharština, tak i tigrejšťina, stále čerpají, poznamenává P. Mikeš.¹⁵³

4.2.1 Jazyk *giiz* a role amharštiny v náboženství

Zmíněný jazyk *giiz*, předchůdce amharštiny je sice lingvisty považován za jazyk „mrtvý“, ale ve skutečnosti je i v současné době hlavním liturgickým jazykem Etiopské ortodoxní církve (zvané Tewahedo)¹⁵⁴. Do jazyka *giiz* byla již kolem 4. stol. n. l. postupně překládaná i Bible. Jak zmiňuje J. Drozdíková, kvůli lepší srozumitelnosti méně vzdělaných lidí se v současnosti některé bohoslužby konají i v amharštině.

Protože je role křesťanské ortodoxní církve v Etiopii silnější, jen málo se hovoří o tom, že amharštinu užívají také muslimové. Islám je po křesťanství druhým nejrozšířenějším náboženstvím v Etiopii. Přestože je amharština spojována především s kulturou dominantní části populace Etiopie, totiž s křesťany, je dle názoru A. J. Drewese¹⁵⁵ jisté, že od poloviny 19. stol. a pravděpodobně ještě předtím, byla namísto obvyklejší arabštiny, používaná amharština i v islámských náboženských textech. Amharštinu používali muslimové také k psaní poezie. A. J. Drewes rovněž uvádí, že kořeny užívání amharštiny etiopskými muslimy sahají hluboko do minulosti. Tento badatel se odvolává na jistého učence Enrico Cerulliho¹⁵⁶, který jako jeden z prvních, v roce 1926 publikoval 12 fragmentů písní v amharštině, o kterých tvrdí, že jsou stále „živé“ mezi etiopskou muslimskou komunitou. Tyto náboženské texty, byť v amharštině, byly zapsány arabským písmem.¹⁵⁷ V současnosti hraje amharština mezi muslimy v Etiopii stále

¹⁵³ MIKEŠ, Pavel. *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957, s. 74.

¹⁵⁴ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 40– 53.

¹⁵⁵ DREWES, A. J. Amharic as a Language of Islam. In: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 70, No. 1, pp. 1-62. Cambridge University Press on behalf of School of Oriental and African Studies, 2007. [online] [cit. 2014-10- 02]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/40378893>

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 1–2.

¹⁵⁷ Amharština se zapisuje etiopským slabikovým písmem, zvaným *fidel*. In: LEVINE, Donald N.. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed.. *Encyclopaedia Aethiopia, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1.

velmi důležitou roli. Není překvapujícím ani zjištěním, že ve střední Etiopii amharština funguje dokonce jako „lingua franca“, zatímco znalost arabštiny mezi věřícími muslimy není dostatečně rozšířena.

4.2.2 Amharština

D. N. Levine se domnívá, že amharština vznikla procesem zvaným pižinizace a kreolizace, tj. kombinací etiopských semitských a kúšitských jazyků.¹⁵⁸ Původní amharština je příbuzná s jazykem Tigrejčů, ale ve středověku se začala výrazněji odlišovat. Můžeme se pouze domnívat, zda to byl jeden z důsledků historického vývoje. Pojmenování jazyka „amharština“ bylo patrně odvozeno ze jména etiopské oblasti, která se jmenuje Amhara¹⁵⁹.

K otázce, od kdy se amharština (amharsky „amariňňa“) vlastně užívá, podotýká P. Mikeš, že patrně již od druhé poloviny 13. stol., kdy amharština sloužila jako jazyk královský (*lissane nigus*)¹⁶⁰. V této době totiž docházelo k častému soupeření mezi válečníky Amharů a Tigrejčů o to, který z těchto silných národů bude dominantní v Aksumské říši. Patrně se více prosadili Amharové, protože právě užívání jejich jazyka se rozšířilo do takové míry, že se postupně stal jazykem dvora. Na císařském dvoře se amharštinou hovořilo prakticky až do 70. let minulého století, do konečného pádu císařství a odstoupení císaře Haile Selassiea I. (vládl 1930–1974). Až do roku 1991 si amharština udržela status oficiálního jazyka Etiopie a je stále užívána jako tzv. *lingua franca*, v oblasti sahající od Adenského zálivu (Afrického rohu), až takřka po Bílý Nil, který tvoří pomyslnou „lingvistickou hranici“.

Amharština se řadí po arabštině k nejrozšířenějším semitským jazykům a podle J. Drozdíkové jím hovoří min. 25 milionů Amharů a prakticky větší část Etiopanů jej užívá jako druhý jazyk.¹⁶¹ Vzhledem k veliké jazykové rozmanitosti je velice nesnadné přesně říci, pro

¹⁵⁸ LEVINE, Donald N.. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed.. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1.

¹⁵⁹ Viz příloha, mapa č. 10.

¹⁶⁰ MIKEŠ, Pavel. Etiopské písemnictví. In: *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957, s. 74.

¹⁶¹ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 27.

kolik osob je amharština jazykem rodným, zdroje se v těchto ohledech značně liší. Amharštinu užívají částečně i např. obyvatelé sousedního Súdánu.

Pro zajímavost lze uvést, že amharštinou dosud hovoří i etiopští Židé Felašové, kteří byli přepraveni, v letech 1984–1985 do Izraele, v rámci tzv. „operace Mojžíš“ a druhé „operace Jozue“¹⁶². U židovské diaspory v Izraeli má amharština obdobné postavení jako *ivrit* (moderní hebrejščina), jidiš, aramejščina nebo ruština¹⁶³. Mimo území Etiopie a zmíněného Izraele, je amharština jazykem asi dalších 2,5 milionů etiopských vystěhovalců rozptýlených po celém světě.¹⁶⁴

Mapa č. 1. Rozšíření amharštiny v Etiopii, stav z roku 1986 (Eritrea byla ještě k Etiopii připojená)

¹⁶² Židovská obec v Etiopii byla vážně ohrožena zejména od nástupu marxistické vojenské diktatury v roce 1974. V době, kdy stál v čele Etiopie diktátor Mengistu Haile Mariam, přesídlilo do Izraele více než 8 000 etiopských Židů. In: MOJDL, Lubomír. *Etiopie*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-221-X, s. 94-96.

¹⁶³ Joshua Project. *U. S. Center for World Mission* [online]. [cit. 2015-01-06]. Dostupné z: <http://www.joshuaproject.net/peoples.php?peo3=10294>

¹⁶⁴ HASPELMATH, M., E. KÖNIG, W. OESTERREICHER, W. RAIBLE. *Language Typology and Language Universals. Sprachtypologie und sprachliche Universalien. La typologie des langues et les universaux linguistiques*. Berlin: Walter de Gruyter, 2001. ISBN 3110194260, 9783110194265, s. 67–69.

4.2.3 Ostatní etiopské jazyky a jazykové skupiny

Amharský jazyk je sice úředním jazykem Etiopie, ale k druhým nejrozšířenějším jazykům Etiopie je oromština z kúšitské jazykové větve, která také náleží do afroasijské jazykové rodiny. Kúšitskými jazyky hovoří především potomci pasteveckých skupin, které se asi v 5. stol. př. n. l. začaly usazovat v etiopských náhorních plošinách. Ti svůj jazyk nazývají „*oromifa*“. Ke druhé nejpočetnější skupině mluvčích kúšitských jazyků se řadí Somálci, kteří obývají hlavně nehostinné severovýchodní oblasti Etiopie a oblast kolem města Harer. Kúšitské jazyky a dialekty užívají také kočovní muslimští Afaři, žijících v nejdrsnější kamenité pouštní oblasti severovýchodu Etiopie, dále pak Bedžové, Bilenové a mezi Amhary žijící nepočetní Agawové. Podle některých jazykovědců patří jazyky ometo, gimira, walaita, banna, ari, kefa¹⁶⁵ a džandžero rovněž do jazyků kúšitských, zatímco jiní se domnívají, že tyto marginální skupiny tvoří samostatnou jazykovou větev, kterou nazývají jazyky „omotické“.

Kromě uvedených v Etiopii nejrozšířenější afroasijské jazykové rodiny¹⁶⁶ se v malé míře vyskytují i jazyky skupin, žijící v jihozápadní části Etiopie. Mluvčí jazyků anuak, berta, kunama a nuer se řadí do nilo-saharské jazykové rodiny.¹⁶⁷

4.3 Zápis amharštiny

Pro zápis v dnešní době užívané amharštiny se užívá etiopského slabikového jazyka zvaného *fidel*, který vznikl historickým vývojem. V odborných lingvistických studiích se užívá

¹⁶⁵ Kefa (Kaffa) bylo také mocné nezávislé centralizované africké království u řeky Omo, které zaniklo až koncem 19. stol., po útoku organizovaném etiopským císařem Menilekem II. Dodnes je považováno za pravlast kávy. In: DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 30.

¹⁶⁶ Třetí jazykovou skupinou na Africkém kontinentě jsou jazyky nigerokonžské, které jsou rozšířené v celé subsaharské Africe a jejichž jádro tvoří tzv. bantunské jazyky. Jazyky ze čtvrté khoisanské jazykové rodiny, pro kterou jsou charakteristické tzv. mlaskavky se v Etiopii prakticky nevyskytují. In: HEINE, Bernd a Nurse DEREK. *African languages. An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0521666295, 9780521666299.

¹⁶⁷ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 29.

také pojmu *giiz abugida*. *Abugida* (alfasylabické písmo) je typ písma, které se jako jediné, semity užívané písmo čte i píše zleva doprava a nerozeznává malé a velké znaky. *Abugida*, zrovna tak jako např. hebrejščina, píše samostatné znaky, narozdíl od arabštiny a aramejštiny, které vážou znaky k sobě. V případě amharštiny se jedná také o jediné původní africké písmo, které se prakticky v originální podobě používá až do současnosti, pochopitelně s úpravami pro dnešní potřeby tisku a elektronické komunikace.

Písmá, kterými jsou psány semitské jazyky, zaznamenávají pouze konsonanty (souhlásky). Základní princip typu písma *abugida*¹⁶⁸ spočívá v tom, že každý znak (písmeno) představuje spoluhlásku (kombinaci konsonantu a vokálu), která nese včleněnou samohlásku například „a, u, e, i, o“ (např. ha, hu, hi, he, ho). Zápis v *abugidě* užívá i například jazyk tigrejščina ve státě Eritrea.¹⁶⁹

Obr. č. 1. Ukázka etiopské abecedy - slabikového písma *fidel*

	hoy	läwe	hāwt	may	šāwt	re's	sat	š	qaf	qaf
ሀ	hā	ላ	ሐ	ማ	ሠ	ረ	ሰ	ሸ	ቀ	ቁ
ሁ	hū	ላሁ	ሐሁ	ማሁ	ሠሁ	ረሁ	ሰሁ	ሸሁ	ቀሁ	ቁሁ
ሂ	hi	ላ	ሐ	ማ	ሠ	ረ	ሰ	ሸ	ቀ	ቁ
ሃ	ha	ላ	ሐ	ማ	ሠ	ረ	ሰ	ሸ	ቀ	ቁ
ሄ	he	ላ	ሐ	ማ	ሠ	ረ	ሰ	ሸ	ቀ	ቁ
ሀ	ha/ə	la/ə	ha/ə	ma/ə	ša/ə	ra/ə	sa/ə	ša/ə	qa/ə	qua/ə
ሀ	ho	lo	ho	mo	šo	ro	so	šo	qo	

Lingvisté se shodují na tom, že přepis z amharštiny je značně problematický a mezi lingvisty neexistuje prakticky žádný univerzální společný dohodnutý způsob jak tento jazyk přepisovat (ostatně tento fenomén jakési nejednotnosti přepisu je mezi lingvisty platný nejen v případě semitských jazyků). Pro přepis amharštiny, tak jako řady ostatních semitských jazyků, je nutné používat různých symbolů. Především v případě přepisů vokálů (samohlásek), které

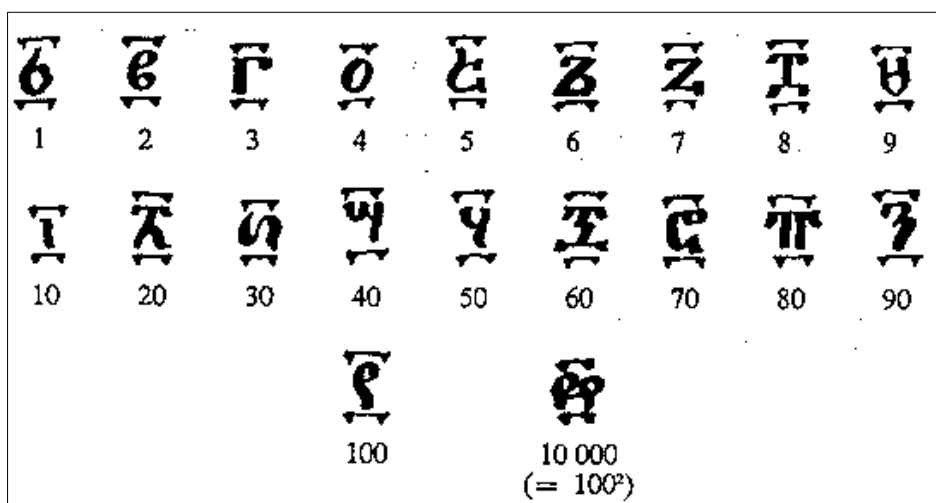
¹⁶⁸ POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing a.s., 2010, s. 206, 314–315.

¹⁶⁹ Tento typ písma používají i některá indická písma, která jsou odvozená z písma *brahmí* (například bengálské, dévanágarí nebo tibetské písmo), rozšířená na území Indie a Nepálu.

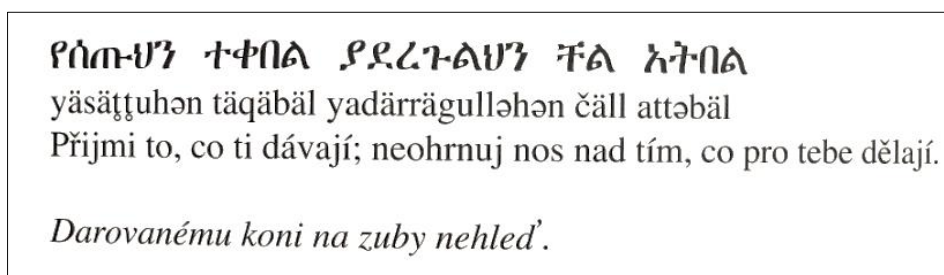
mají svá specifika díky typu písma *abugida*. V Amharské abecedě, slabikovém písmu, tedy existuje řada znaků, které reprezentují kombinaci konsonantu a vokálu. Tyto znaky jsou uspořádány do skupin s podobnými symboly.

Za zmínku jistě stojí i zajímavost týkající se zápisu číslic. Jak uvádí P. Mikeš, užívá etiopské písmo pro zápis čísel vlastních znaků. Tyto znaky prý byly odvozeny z koptské abecedy. Pro jednotky, desítky, číslo sto a deset tisíc užívá speciální etiopské znaky.¹⁷⁰

Obr. č. 2. Číslice zapsané etiopským písmem

Obr. č. 3. Ukázky amharských textů (příslloví) ve slabikovém písmu zvaném *fidel*

¹⁷⁰ MIKEŠ, Pavel. Etiopské písemnictví. In: *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957, s. 76.

4.4 Amharština v literatuře

Přestože je psaná forma jazyka *giiz* známá již od 4. stol.¹⁷¹, k nejstarším písemným památkám etiopského písemnictví patří texty vytesané do kamene, které údajně nechal vytesat aksumský král Ezana¹⁷². V pravém slova smyslu začala literatura v Etiopii existovat jako taková až s přijetím křesťanství a tak se jedním z prvních přeložených děl v období mezi 5. a 7. stol. stala Septuaginta (Starý zákon), sbírky teologických spisů a některé životopisy svatých (např. sv. Pavla, sv. Antonína).¹⁷³ V tomto období sice nastal rozkvět literární tvorby, ale ta měla především náboženský charakter. Doložené jsou také písemné zprávy o vojenských výpravách králů, tzv. královské nápisy z 8. stol., které jsou psány v jazyce *giiz*. Namísto *giiz* postupně nastoupily dva jazyky jemu příbuzné, tigre a současné amharštině podobný jazyk tigrinja¹⁷⁴.

Jak uvádí P. Mikeš¹⁷⁵, ve 12. stol., po jisté době „temna“, ze které prakticky neexistují zachované písemné památky, začal císařský dvůr používat amharštinu a role jazyka *giiz* ustoupila. *Giiz* se stal liturgickým jazykem Etiopské ortodoxní církve, podobně jako tomu bylo v případě latiny v Evropě. Pravdou také je, že znalostí spisovného jazyka Aksumské říše *giiz* disponovali prakticky jen mniši. Po nástupu šalomounské dynastie na etiopský trůn došlo k oživení literární tvorby, přičemž užívání amharštiny převažovalo. K této době J. Drozdíková podotýká, že jazyk *giiz* sice „zahynul“ spolu s [Aksumskou] říší, kterou pomohl vytvořit¹⁷⁶, ale zůstal jazykem křesťanské literatury a dodnes se v něm píšou některé teologické texty a kroniky.

Nástupce jazyka *giiz* - amharština, se stala jazykem císařského dvora a zpočátku se

¹⁷¹ DORESSE, Jean. *Histoire Sommaire de la Corne Orientale de L'Afrique Études et documents sur l'Éthiopie et les régions avoisinantes*. Paris: Libr. orientaliste Paul Geuthner, 1971. ISBN [neznámé].

¹⁷² MIKEŠ, Pavel. Etiopské písemnictví. In: *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957, s. 73.

¹⁷³ LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230–232. ISBN 3-447-04746-1.

¹⁷⁴ L. Kropáček a J. Drozdíková se shodují na tom, že jazyk *tigrinja* je od jazyka *tigré*, užívaného dodnes především v Eritrei, lehce odlišný. Jazykem *tigré*, který si zachoval s jazykem *giiz* větší podobnost, hovoří např. muslimové na severu Etiopie.

¹⁷⁵ MIKEŠ, Pavel. *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957, s. 74.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 26.

užívala především pro administrativní účely. To, že se oficiální dokumenty a většina korespondence začaly psát amharsky, výrazně napomohlo jejímu dalšímu šíření.¹⁷⁷ Amharština se brzy začala šířit po přilehlých oblastech, současné Etiopie, přičemž postupně sice nahrazovala původně kúšitské jazyky, ale zároveň přejímala i některá původně kúšitská slova.

K nedůležitějším zdrojům informací o etiopském středověku patří kroniky. Jednalo se o kroniky králů šalomounské dynastie, počínaje Jekuno Amlakem a jeho úspěšným vnukem Amdou Sionem. K významným písemným pramenům patří kronika *Kibre negest*¹⁷⁸ („Velikost králů“ nebo také „Sláva králů“), jejíž vznik se datuje do přelomu 13. a 14. stol. Tato kronika obsahuje texty především starozákonního původu o počátcích etiopského státu, čerpá i z arabských pramenů. Neméně důležitá je kronika válek Amdy Siona ze 14. stol., která zachycuje tažení proti muslimům. K nejstarší dochované literatuře v amharštině, ze stejného období, se také řadí písně a básně. Rozvíjela se zejména náboženská poesie tzv. *qine*, za jejíhož otce je považován jistý Tawanaja.¹⁷⁹ V případě *qine* se jedná o dodnes stále živou improvizovanou poezii, zpívanou při bohoslužbách, která je ovšem srozumitelná jen zasvěceným a znalcům „staré etiopštiny“, jazyka *giiz*.

Z 15. stol. jsou známa díla, jejichž autorem je údajně sám panovník Zará Jakob¹⁸⁰ (1434–1468). Ve stejném období, které je považováno za literárně velice plodné, vznikly kromě náboženských hymnů i životopisy svatých (např. „Zázraky Marie“, „Zázraky Ježíše“). Z poč. 15. stol. pochází také dílo Fatha negest („Právo králů“)¹⁸¹. Úlohou literatury 16. stol. byla obrana před misionářskými aktivitami jezuitů, ale také především před islámem. Rovněž se

¹⁷⁷ LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed.. *Encyclopaedia Aethiopia, Volume 1, A–C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1.

¹⁷⁸ Badatelé se domnívají, že toto dílo napsané již kolem 6. stol., původně v koptském jazyce, poté převedeno do arabštiny.

¹⁷⁹ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 187. (Podrobněji se tímto tématem zabývá zvláštní kapitola této práce „tradice vosku a zlata“.)

¹⁸⁰ Zará Jakob znamená „Sémě Jákobovo“.

¹⁸¹ V případě díla *Fatha negest* se jedná také o jednu z nejstarších etiopských písemných památek, napsanou sice původně v arabštině (asi v roce 1240), ale později přeloženou do jazyka *giiz*. *Fatha negest* byla rovněž inspirací pro tvorbu nového etiopského občanského zákoníku v roce 1960.

dařilo historické literatuře, která podává cenná svědectví o bojích s muslimy. Od konce 17. stol. vzkvétala hlavně amharská poezie.¹⁸²

Amharština se v roli literárního jazyka objevila údajně až za panovníka Tewodrose II. (vládl 1855–1868), který dal jako první napsat kroniku amharsky¹⁸³. O skutečném rozkvětu amharské literatury lze ale hovořit až na konci 19. stol., za panování Menileka II. (vládl 1889–1913). Z tohoto období pocházejí také první tištěná díla, mimo jiné vůbec první román v amharštině nazvaný „Vymyšlená historie“, jehož autorem byl Afework Gebre Ijseus (1868–1947).

V moderní etiopské literatuře sehrál významnou úlohu například spisovatel Hiruj Wolde Sillase, který je považován za jejího zakladatele. Rovněž Makonnen Endalkachew, autor asi 20 děl, alegorických novel a divadelních her, dále Kebede Mikael, který proslul jako tvůrce veršovaných dramát, a také Tekle Tsadik Makuria, proslulý historik, autor povídek a kratších příběhů se řadí ke slavným amharsky píšícím spisovatelům. K dalším oblíbeným a do řady jazyků překládaným romanopiscem je Haddis Alemayehu.¹⁸⁴ Současná literatura v amharštině je značně rozvinutá a bohatá, zahrnuje nejrůznější žánry. Kromě klasické literatury jako jsou romány, poezie, sbírky přísloví, náboženská literatura a existuje i kvalitní odborná literatura.

Pro zajímavost je možno uvést, že i v češtině existují díla přeložená přímo z amharštiny, mezi nimiž můžeme jmenovat například *Etiopské bajky a pohádky* od P. Mikeše (2003), *Moudrost Etiopie. Amharská přísloví* od autorské dvojice P. Mikeš a Z. Poláček (2009). Nebo se jedná o překlady amharské literatury z angličtiny, jako například *Oheň na hoře a jiné etiopské pohádky* od autorů H. Courlander a W. Leslau (1960), a také *Etiopská kniha mrtvých. Apokalypsa svatého Pavla, Kniha o tajemstvích nebe a země*, od autora J. Kozáka (2004).

¹⁸² LOCKOT, Hans Wilhelm: *Bibliographia Aethiopica: die äthiopienkundliche Literatur des deutschsprachigen Raums, Volume 2*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 1998, s. 306–312.

¹⁸³ LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976., s. 62–84.

¹⁸⁴ LOCKOT, Hans Wilhelm: *Bibliographia Aethiopica: die äthiopienkundliche Literatur des deutschsprachigen Raums, Volume 2*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 1998, s. 306–312.

4.5 Tradice „vosku a zlata“

Pokud jde o estetickou stránku etiopské kultury, je nutné zmínit intelektuální poezii, která má osobitý styl, poetickou formu tradice „vosku a zlata“, tzv. *seminna work*¹⁸⁵. B. Mattausch podotýká, že tato tradice je založená na dvojznačnosti až mnohoznačnosti slov, slovních obrátů a konstrukci vět, tj. využívá dvou i více sémantických vrstev slov¹⁸⁶. Tradice „vosku a zlata“ je odpradávná tradicí orální a tak je i předávána. Tato tradice se objevuje nejčastěji v kontextu biblických výkladů, k jejichž správnému porozumění je třeba důkladná znalost bible, etiopské historie a legend.

Básně zvané *qine*¹⁸⁷, skládané v duchu tradice „vosku a zlata“, jsou založené na náboženské symbolice, obsahují řadu poetických figur, a spočívají na dvojznačném významu slov. *Qine* tedy obsahují slovní hříčky, homonyma, přičemž skrytý význam je spojován se zlatem (*work*) a zjevný, s voskem (*sem*). Kouzlo této poezie *qine*¹⁸⁸ spočívá ve využití minimálního počtu slov k vyjádření maxima myšlenky, přičemž je nezbytná důkladná znalost staroetiopského jazyka *giiz*. Při nedělních bohoslužbách je kladen velký důraz i na originalitu přednesu¹⁸⁹. Sboroví zpěváci *däbtärové* ale někdy skládají básně *qine* (určené ke zpěvu) i v amharštině, např. smuteční písně, písně o lásce, nebo vojenské oslavné písně.

D. N. Levine soudí, že je třeba tradici „vosku a zlata“ považovat za filozofický základ etiopské hermeneutiky¹⁹⁰, vedle její již zmíněné funkce poetické tradice. Podle D. N. Levineho je tradiční amharská literatura podřízena nepřímému vyjadřování. Velice časté a obvyklé je užívání podobenství a symbolismu.¹⁹¹ Je dokonce zcela obvyklé, že lidé, namísto toho, aby

¹⁸⁵ Přepis se může lišit, užívané verze jsou *samenna warq*, *sämenna wärq*.

¹⁸⁶ MATTAUSCH, Birgit. *Die Kunst der Ambiguität: indirekte Kommunikation im historischen Äthiopien und den Gäbrä-Hanna-Anekdoten*. Band 67 von Äthiopistische Forschungen. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2006. ISBN 3447053860, 9783447053860, s. 91–93.

¹⁸⁷ Přepis se v různých jazycích liší, např. *gene*, *qaene*.

¹⁸⁸ Poezie *qine* se zpravidla nepřednáší, ale zpívá.

¹⁸⁹ Otázkou však zůstává, do jaké míry jsou schopní „prostí negramotní věřící“, kteří obecně nemají žádné znalosti mrtvého jazyka *giiz*, takovýmito veršům porozumět a pochopit jejich skrytý význam.

¹⁹⁰ *Hermeneutika* je nauka filologická a filosofická o metodách správného chápání a výkladu filosofických, náboženských nebo právních textů.

¹⁹¹ LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976, s. 250–256.

věřili tomu, co bylo přímo řečeno, hledají v duchu starodávné tradice „vosku a zlata“ skryté významy nevyřčených slov. Levine, který označil tuto tradici jako „genia Ahmarů“, také dodává, že se jedná o zcela originální způsob komunikace, která zůstává pro nezasvěcené a cizince zpravidla nepochopitelná a obtížně přeložitelná. Stejný badatel dokonce tvrdí, že tradice „vosku a zlata“ jsou amharským způsobem života¹⁹². D. N. Levine spolu s M. Kebedem se shodují na tom, že fenomén tradice je nepopíratelným příspěvkem Ahmarů etiopské kultuře. Amharská tradice „vosk a zlato“¹⁹³ upoutala pozornost D. N. Levineho do takové míry, že takto nazval jedno celé své dílo¹⁹⁴ věnované Etiopii a především Amharům. Tento „metaforický závoj“ plní i různé další společenské funkce, slouží např. jako zdroj rafinovaného humoru, anebo je to jeden ze způsobů, jak si chránit soukromou sféru před nepřiměřenou „intervencí“.

M. Kebede ilustruje užití tradice „vosku a zlata“ na příkladu jednoho etiopského kněze Aleka Gebre-Hanu, který byl jednou pozván na večeři. Předtím, než byl podáván pokrm, byl znechucen pohledem na kysu, která náhle vyběhla z *mesobu*, tradičního koše na uchovávání etiopského chleba tzv. *indžery*. Tento chléb ve tvaru placky se obvykle podává s různými druhy omáček a dušených pokrmů známých pod názvem *wot*. Hostitelská rodina, servírovala pokrm, netušíc, že vážený host viděl nepříjemného „vetřelce“ *ayt* (kysu). Kněz měl brilantní pověst mistra, který rád užíval poetického vyjadřování a dokázal být také velice kritický. Po večeři se od kněze očekávalo, že pronese slova požehnání, což také učinil. Pro požehnání volil slova s dvojnásobným významem, ve stylu „vosku a zlata“ a pravil: „[...] *pochutnal jsem si na večeři, a modlím se za to, abyste nepostrádali jídlo z vašeho stolu* [...]“¹⁹⁵. Přičemž v hlubším skrytém významu (zlato) tento výrok znamenal: „[...] *snědl jsem pokrm, ale nemyslete si, že jsem neviděl*

¹⁹² Tamtéž, s. 8–9.

¹⁹³ D. N. Levine také vysvětluje, že toto označení lze přirovnat k práci zlatníka, který také nejprve vytvoří model z vosku, obalí jej hlinou, roztaví a vyleje vosk a do vzniklé formy naleje zlato. In: LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976, s. 256–265.

¹⁹⁴ LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976.

¹⁹⁵ GIRMA, Mohammed. *Whose Meaning? The Wax and Gold Tradition as a Philosophical Foundation for an Ethiopian Hermeneutic*. 2010 [online]. [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: http://download.springer.com/static/pdf/654/art%253A10.1007%252Fs11841-010-0201-9.pdf?auth66=1397113475_d4da335304cae78cf6eacd41a0ce5ecd&ext=.pdf

tu krysu, která vyskočila z mesobu [...]“. Ve svém „skrytém“ požehnání tak kněz svého přítele pokáral za to, že jej pohostil hygienicky závadným pokrmem.¹⁹⁶

Protože tento druh poezie využívá často velice složitých forem s náboženskými tématy a prvky, navíc v „mrtvém“ jazyku *giiz*, který ve skutečnosti ovládá jen určitá skupina, většinou duchovních, proto není příliš vhodný pro sekulární poezii. Tradice „vosku a zlata“ se proto v sekulární poesii uplatňuje jen v jednodušších variantách. Pro lepší srozumitelnost, ale ve stejném duchu, se verše přednášejí v amharštině. Verše jsou obvykle improvizované a přednášejí (zpívají) se zpravidla v doprovodu jednostrunného hudebního nástroje, což je typ houslí zvaných *mäsinqo*.

O dvojnáčnosti a skrytém významu tradice „vosku a zlata“ se také tvrdí, že může mít i politický nebo dokonce erotický smysl a obsah. O nepochopení, či neznalosti amharské tradice „vosku a zlata“ svědčí i příklady z historie, kdy celá řada politických jednání ztroskotala navzdory veškerým snahám, na neporozumění či nepochopení druhé cizí strany. Například A. Zischka¹⁹⁷ se několikrát ve svém díle zmiňuje poněkud nediplomatickým způsobem o tom, že lhaní a zastírání pravdy je pro Habešany [Etiopany] tak přirozené, jako dýchání. Přitom se v některých případech mohlo jednat jiný způsob vyjádření myšlenek a přání, právě v duchu tradice „vosku a zlata“, jak také konstatuje např. B. Mattausch.¹⁹⁸

4.6 *Amharizace, vzdělání, gramotnost*

Jak se domnívá většina historiků, zabývajících se dějinami Etiopie, zaslouží si úsek moderních etiopských dějin, ve kterém se pojmy Amharové, národ a s tím související fenomén etiopské modernizace, tzv. *amharizace* vyskytují nejčastěji, více pozornosti.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: Poslední nerozřešený problém Afriky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé], s.12, 29.

¹⁹⁸ MATTAUSCH, Birgit. *Die Kunst der Ambiguität: indirekte Kommunikation im historischen Äthiopien und den Gäbrä-Hanna-Anekdoten*. Band 67 von Äthiopistische Forschungen. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2006. ISBN 3447053860, 9783447053860, s. 91–96.

Za prosazování amharštiny jako úředního jazyka a jazyka vyučovaného na školách, se může považovat období působení Tedla Bairu¹⁹⁹, který v 50. letech minulého století ustanovil v Etiopii amharštinu oficiálním jazykem namísto arabštiny a jazyka tigriňa a také zakázal používání eritrejské vlajky. Kromě těchto kroků nechal přestěhovat řadu důležitých firem z Eritrey do Etiopie. Ve stejné neklidné politické době došlo také k zákazu všech politických stran, zavedení přísné cenzury a rozdělení, nejvyšších a klíčových administrativních pozic mezi Amhary a tím upevněním jakéhosi privilegovaného „statusu“ jazyka amharštiny.

Jistý další zásadní obrat v toku dějin a ve vývoji Etiopie nastal počátkem 90. let 20. stol., kdy Etiopie zaznamenala nástup současného režimu, před kterým do té doby vládnoucí diktátor Mengistu Haile Mariam (u moci v letech 1977–1991)²⁰⁰ uprchl do zahraničí. K moci se dostala Etiopická lidová revoluční demokratická fronta a v Etiopii došlo k postupné federalizaci, která je přičítána etiopskému premiérovi Melesi Zenawimu²⁰¹ (ve funkci 1991–2012).

Na počátku 90. let 20. stol. se také osamostatnila Eritrea, která byla součástí Etiopie po dlouhá desetiletí.²⁰² S ekonomickým rozvojem Etiopie byla ale spojena ostatními „neamharskými“ národy značně kritizovaná, prakticky od 50. let probíhající takzvaná *amharizace* země. Tento termín označuje verzi etiopské modernizace, která je spojována nejen s rozšiřováním amharského jazyka, ale také s upevňováním pozice v Etiopii dosud převládajícího ortodoxního křesťanství, a to mnohdy za použití násilné cesty. To že se amharština stala úředním jazykem Etiopie, byť její rodilí mluvčí sídlí jen v části země, bylo považováno mluvčími ostatních jazyků za značně diskriminující.

¹⁹⁹ Tedla Bairu (1914–1984), prominentní eritrejský politik. V letech 1952–1955 byl nejvyšším představitelem státu Eritrea v rámci Etiopské federace, nebyl však příznivcem myšlenky osamostatnění Eritree.

²⁰⁰ V roce 1987, pod vedením Mengistu Haile Mariama byla založena komunistická vláda v Etiopii a Amharové ztratili status vládnoucí třídy v zemi. I když Amharové už vládu nekontrolují, jsou stále prominentní a významnou skupinou, která reprezentuje asi 25 % z celkové populace Etiopie. In: HASKINS, Jim a Joann BIONDI. *From Afar to Zulu: A Dictionary of African Cultures*. New York: Walker and Company, 1995, s. 11.

²⁰¹ Meles Zenawi (1955–2012), etiopský politik, premiér a v letech 1991–95 prezident. Od roku 1985 byl předsedou Tigrajské lidově osvobozené fronty, byl rovněž vůdcem vládní koalice nazývané Etiopická lidová revoluční demokratická fronta.

²⁰² Eritrea usilovala o svou nezávislost prakticky od roku 1961 a celá léta bojovala proti různým etiopským režimům. Eritrea se odtrhla na základě referenda, čímž Etiopie opět ztratila přístup k moři. Od roku 1998 vypukl ozbrojený konflikt mezi Etiopií a Eritreji, který sice skončil po třech letech, nicméně vzájemné spory zůstávají doposud nevyřešeny. Tato devastující válka tíživě dopadla na rozpočty obou států.

Původně imperiální etiopské ústavy z let 1931 a 1955, zaručovaly sice stejná práva všem občanům Etiopie, ale realita byla zcela odlišná. Znalost amharského jazyka, uznávání amharských kulturních hodnot a dokonce vyznávání ortodoxního křesťanství často znamenalo jedinou možnost prosazení jedince ve společnosti nebo kariéru ve státních institucích.²⁰³

S procesem *amharizace* úzce souvisela také potřeba zavedení jednotného učiva ve školách. V amharském jazyce se v Etiopii učí děti již od sedmého roku života a to pochopitelně i ty, které pocházejí z jiného než amharského národa. Rodným jazykem těchto dětí v mnoha případech amharština není a od jazyka, kterým hovoří doma ve svých rodinách, se často výrazně liší. Tento stav povinné výuky v amharštině ovšem výrazně znevýhodňuje ostatní, ve většině případů velmi odlišné jazyky dalších etiopských menšin. Jedinec, který prochází etiopským vzdělávacím systémem, ať už se jedná o státní nebo o soukromé instituce, je tedy nucen amharštinu na velmi dobré úrovni ovládat, neboť amharština byla jazykem výuky i na vyšších vzdělávacích stupních až do roku 1992.²⁰⁴

V souvislosti s *amharizací*, bylo cílem vzdělávacího procesu zavedení výuky amharštiny na všech vzdělávacích stupních. Bohužel zde nebyl příliš brán zřetel na skutečnost, že středoškolské a vysokoškolské vzdělávací stupně²⁰⁵ v Etiopii byly do značné míry v rukou cizinců. Právě v rámci procesu *amharizace* učitelé pocházející z Anglie, Francie, Švédska ba i z Indie, nebyli nejvhodnějšími kandidáty k plnění takových ideálů *amharizačního* procesu.²⁰⁶

²⁰³ ZÁHOŘÍK, Jan. Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994. In: *Acta Politologica* 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf, s. 20.

²⁰⁴ *Constitution of Ethiopia, 1994*. [online] [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: http://www.eueom.eu/files/dmfile/ethiopian-constitution-1994_en.pdf

²⁰⁵ Etiopské školství bylo a stále je podporováno i ze strany České republiky. V letech 1960–1992 bylo poskytnuto stipendium vlády ČSSR (později ČSFR) pro studium na vysokých školách, které dle dostupných údajů z MZV absolvovalo 451 studentů z Etiopie. Od roku 1993 do 2002 tuto příležitost využilo dalších 114 studentů. I v současnosti jsou poskytována vládní stipendia ČR etiopským studentům pro magisterská a doktorská studia. In: *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. © 2011 mzv [cit. 2014-12-10]. In: https://www.mzv.cz/addisababa/cz/zeme_a_organizace_akreditace/etiopie/kultura_a_skolstvi.html

²⁰⁶ ABIR, Mordechai: Education and National Unity in Ethiopia. In: *African Affairs*, Vol. 69, No. 274 (Jan., 1970). Oxford: Oxford University Press, The Royal African Society, 1970. [online] © 2012 [cit. 2014-12-01]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/720179> .

Nejen, že minimálně 2 miliony Etiopanů, kromě Amharů užívají amharštinu²⁰⁷ jako druhého dorozumívacího jazyka, její dominantní postavení je denně upevňováno moderními komunikačními prostředky a to především rozhlasem a v neposlední řadě i pomocí internetu.

Navzdory úsilí o zavedení jednotného jazyka amharštiny, bohatosti literární tvorby a historické tradici, je Etiopie bohužel také spojována v globálním kontextu s vysokou negramotností. Uvádí se například, že v Etiopii umí číst a psát asi 56 % mužů, ale asi jen 33% žen starších 15 let²⁰⁸. Kvůli těmto údajům se některé světové organizace a řada nezávislých organizací snaží zemím, jako je Etiopie pomáhat v boji s negramotností.²⁰⁹ S problémem negramotnosti v Etiopii souvisí i skutečnost, že patří mezi největší příjemce oficiální rozvojové pomoci na světě (ale 30–50 % pomoci zabírá humanitární a potravinová pomoc). Mezi nevýznamnější dárce se řadí USA a EU, přičemž z Číny, Indie, Japonska, Turecka a Jižní Koreje přichází pomoc v ekonomické oblasti, což výrazně přispívá k prohlubování ekonomických vazeb Etiopie na tyto státy.²¹⁰

4.7 Závěr

Z uvedeného je zřejmé, že amharština má, vzhledem ke svým hlubokým kořenům a asi dvoutisícileté historii na co navazovat. Z její historie a propojení s etiopským jazykem *giiz*, vyplývá její zvláštnost a to i díky zachovalému slabikovému písmu tzv. *fidel*, které se své prakticky nezměněné podobě, zaujímá jedinečné postavení mezi jazyky Afriky.

Jak již bylo zmíněno, aksumští vládci přijali již ve 4. stol. křesťanství, proto byla do jazyka *giiz*, předchůdce současné amharštiny, přeložena Bible. Tímto krokem se pomyslně

²⁰⁷ Kromě amharštiny a místních jazyků oromštiny, tigrejštiny afarštiny, gurageštiny, somálštiny atd., se k nejrozšířenějšímu cizímu jazyku řadí angličtina.

²⁰⁸ *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*. UNESCO [online]. UNESCO © 1995-2012 [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: <http://www.unesco.org>

²⁰⁹ Zde je nutné také vyzdvihnout úlohu i naší země, kde probíhá od roku 2004 úspěšná kampaň „Postavme školu v Africe“. Firmy, česká veřejnost a veřejné instituce přispěly na výstavbu více než 12 škol v etiopských oblastech s nejméně rozvinutou infrastrukturou. Kromě budování škol se program zaměřil i na vzdělávání učitelů.

²¹⁰ *Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. © 2011 mzv [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/afrika/etiopie/ekonomika/ekonomicka_charakteristika_zeme.html

odstartovalo období rozkvětu literární tvorby, byť měla zpočátku prakticky jen náboženský charakter.

Unikátní postavení zaujímá amharština v celé etiopské společnosti, také díky skutečnosti, že Etiopie nebyla pod správou žádné evropské koloniální mocnosti (až na krátkou italskou výjimku). Je tedy patrné, že žádný cizí „koloniální“ jazyk, tak jako tomu bylo v řadě ostatních afrických zemí, neměl na užívání úředního jazyka v Etiopii žádný vliv a tím nenarušil prakticky kontinuální užívání až do současné doby. Amharština, spolu s částečně negativně vnímaným procesem *amharizace*, zaujímá díky svému užívání po celé Etiopii (v současnosti jako jazyk pro úřední komunikaci na federální úrovni) postavení skutečné *lingua franca* a lze ji chápat jako „privilegovanou“ se silným vlivem na celou kulturu a společnost.

D. N. Levine navíc k procesu zvanému *amharizace* podotýká, že nezačal až ve 20. stol. jak se domnívají mnozí ostatní badatelé, ale ve skutečnosti trval již celá staletí. Roli amharštiny v tomto procesu přirovnává k roli angličtiny ve Spojených státech amerických.²¹¹ Pravdou ale je, že *amharizace* vedla k jisté zášti mezi etiopskými „neamharskými“ národy, a to zvláště v období po druhé světové válce, kdy se amharština stala povinným vyučovacím jazykem na všech školách.²¹² Skutečností také je, že silná pozice amharštiny, zrovna tak jako pozice Amharů, byla „otřesena“ až se vznikem demokratické Etiopie v roce 1995²¹³, kdy se do popředí zájmu dostaly mimo jiné diskuze o právu na užívání ostatních etiopských jazyků a to především ve vzdělávání a v úředním styku.

Jistě také díky existenci a silnému vlivu etiopské ortodoxní církve²¹⁴ se zachovala zcela

²¹¹ LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed.. *Encyclopaedia Aethiopia, Volume 1, A–C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1, s. 231.

²¹² Ostatní etiopské národy bývají, tím že hovoří amharsky, často mylně zařazovány některými badateli mezi Amhary. In: *Language Group Specific Informational Reports*. [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.ritell.org/Resources/Documents/language%20project/Amharic%20.pdf>

²¹³ Pokud jde o postavení jednotlivých etiopských jazyků v dnešní době, v multinárodní a multijazykové Etiopii, má být podle Etiopské ústavy z roku 1994 zajištěno všem rovnoprávné postavení: „[...] všem etiopským jazykům má být přiznáno rovnoprávného postavení. Amharština necht' je pracovním jazykem Federativní demokratické republiky Etiopie. Každý člen federace necht' si určí vlastní pracovní jazyk [...]“. (Etiopská ústava z roku 1994, článek č. 5). In: http://www.eueom.eu/files/dmfile/ethiopian-constitution-1994_en.pdf

²¹⁴ Pokud jde o historické pozadí již zmíněné poetické tradice „vosku a zlata“, jistý vliv měl i systém vzdělávání v Etiopii, který byl vždy pod kontrolou a ortodoxní církve. Vzdělávací systém měl několik sekcí, mezi něž patřila škola čtení, liturgie, poezie a interpretace. Mnoho škol je dodnes úzce spjato s tradicí i dogmatem a jako takové si kladou za cíl udržování tradic, spíše než tvořivěji užívat teologicko-filozofických konceptů. In: MATTAUSCH,

specifická tradice „vosku a zlata“, o které se např. D. N. Levine domnívá, že se jedná o tradici amharskou, přičemž podotýká, že systém komunikace a vyjadřování ve dvojznačných (dvojsmyslných) pojmech, je i jistou společenskou záležitostí, která ovšem ve většině případů vyžaduje znalost Bible a také „mrtvého“ jazyk *giiz*.

Birgit. *Die Kunst der Ambiguität: indirekte Kommunikation im historischen Äthiopien und den Gäbrä-Hanna-Anekdoten*. Band 67 von Äthiopistische Forschungen. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2006. ISBN 3447053860, 9783447053860, s. 91–96.

5 ETIOPSKÁ ORTODOXNÍ CÍRKEV A OSTATNÍ NÁBOŽENSTVÍ

5.1 Úvod

Náboženství a jeho zkoumání obecně je dáváno do kontextu, kdy je kladen důraz na kulturu a společnost a s tím spojené určité hodnoty a normy. Náboženství může tvořit základ společnosti a formovat její kulturu.²¹⁵ O tom, jak výrazný vliv má náboženství na společnost, lze ukázat na případu Etiopské ortodoxní církve. Stopy šíření křesťanství v Africkém rohu a v Etiopii jsou zvláště hluboké, neměly by proto uniknout naší pozornosti. Budou také alespoň v omezenějším rozsahu nastíněny okolnosti, místo, prostředí a dobu, kdy se konstitovala Etiopská ortodoxní církev. Mimo jiné budou zmíněni nevýznačnější představitelé etiopské církve, hierarchie duchovních a další osobnosti, které tvář církve svým ojedinělým způsobem dotvářejí. Pozornost bude též věnována liturgickému jazyku a jeho do hluboké minulosti sahající historii. Etiopské křesťanství má řadu specifík a pravidel, kterými se důsledně etiopští věřící řídí. Budou proto hledány odpovědi na to, jaké svátky a půsty věřící Amharové a Etiopané vůbec, dodržují. Ortodoxní církev je od samého počátku, neodmyslitelnou součástí amharské kultury, ovlivňovala prakticky odnepaměti chod celé země a život všech jejích obyvatel. Zakladatelé církve jsou spojeni s legendární postavou královny ze Sáby a králem Šalomounem a jako takoví jsou zmíněni jak v Bibli, tak i v Koránu.

V neposlední řadě budou v této kapitole představena ostatní náboženství, která jsou v Etiopii tolerovaná a praktikovaná. Na samotný závěr kapitoly budou okrajově představeny prvky, které k církevním obřadům také náleží, např. hudba, zpěv a zmíněno bude rovněž sakrální umění.

²¹⁵ COLE, Peter. *Filosofie náboženství*. Praha: Portál, 2003. ISBN: 80-7178-719-1.

5.2 Hlavní etiopská náboženství

V Etiopii vyznávají věřící řadu náboženství, ale k hlavním dvěma patří ortodoxní křesťanství (Etiopská ortodoxní církev) a islám, přičemž oběma je podle ústavy garantováno rovnoprávné postavení.²¹⁶

K příznivcům nejvíce rozšířené Etiopské ortodoxní církve se hlásí asi 44%²¹⁷ obyvatel země. Tato církev je v jazyce giiz označovaná jako *Tewahedo*. Toto označení, které se obvykle nepřekládá, znamená v amharštině *monofyzitský*. Etiopská ortodoxní církev se řadí do východních *monofyzitských* církví. K této církvi se nehlásí jen Amharové, ale i řada dalších etiopských národů, jako například Tigrejci a Tigrájové. Ortodoxní křesťané věří, že Kristovo lidství vychází z jeho božské, ne však z lidské přirozenosti. Oproti věřícím katolíkům, monofyzité neuznávají dvě podstaty Krista, nerozlišují tedy mezi „Otcem a Synem“ a mezi božstvím a lidstvím v Kristu.

V roce 451 n. l. byla na tzv. Chalcedonském koncilu²¹⁸ Etiopská církev uznána jako „nové“ vyznání víry. Etiopská ortodoxní církev je největší ortodoxní církví na území Afriky. K ortodoxním církvím patří kromě této, také Eritrejská, Koptská církev v Alexandrii a Syrská.

5.3 Historie Etiopské ortodoxní církve

Kořeny křesťanství s dnešní Etiopií sahají do 4. stol. n. l., kdy do tehdejší Aksumské říše přišel Frumentius²¹⁹. Tento aksumský biskup přijal po svém jmenování v roce 333 n. l. v Alexandrii církevní jméno Abba Salama a stal se tím vůbec první hlavou etiopské církve.

²¹⁶ *Constitution of Ethiopia, 1994*. [online] [cit. 2014-11-02]. Dostupné z: http://www.eueom.eu/files/dmfile/ethiopian-constitution-1994_en.pdf

²¹⁷ *The World Factbook. Central Intelligence Agency*. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-11-03]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.htm>

²¹⁸ Chalcedonský koncil - čtvrtý ekumenický koncil (r. 451) a Druhý konstantinopolský koncil (r. 553), kterého se mimo jiných účastnil také alexandrijský patriarcha, zastávají nauku o dvou přirozenostech v Kristu, přirozenosti lidské a božské. Tento koncil neuznávají vedle etiopské i další starobylé církve východu: syrská, koptská, indická, arménská a nestoriánská.

²¹⁹ Frumentius byl za svoje skutky a zásluhy vysvěcen Alexandrijským patriarchou na Aksumského biskupa. Zajímavostí také zůstává, že Frumentius je jako svatý uznáván jak ortodoxní tak i katolickou církví. In: DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 38.

Mezi Etiopany je značně rozšířena i oblíbená legenda o Frumentiovi. Podle etiopské tradice, dva mládenci Frumentius a Aedsius, původně svěřenci jistého filozofa Meropiuse, byli po jeho smrti odvedeni do služeb samotného krále Aksumské říše. Frumentius, v Etiopii známý spíše jako Abba Salama (Otec míru), si brzy mladého nástupníka trůnu, Ezanu, pro nové náboženství získal. Kassaté Berhan (Zjevitel světla) jak také Frumentia Etiopané nazývají, je tak obecně považován za zakladatele křesťanství v Etiopii.

Křesťanství se za panování krále Ezany nejdříve rozšířilo u dvora a poté se stalo kolem roku 330 n. l. státním náboženstvím.²²⁰ Etiopie se tímto stala jednou z prvních křesťanských zemí na světě.²²¹ Původní aksumské chrámy, které byly tradičně zasvěcené různým bohům, byly v této době postupně přeměňovány v kostely. Zde je také možno zmínit šíření křesťanství v nedaleké Núbii, kde se naopak křesťanství šířilo nejprve „zdola“, mezi prostými lidmi.²²²

O necelých 200 let později, byla do jazyka *giz*²²³ přeložena Bible, což velmi přispělo k dalšímu šíření křesťanství po celé říši. Etiopská církev přijala monofyzitskou²²⁴ doktrínu, což odkazovalo na její propojení s koptskou Alexandrií.²²⁵ Tímto je možno odpovědět na otázku, proč stáli v čele etiopské církve prakticky až do 20. stol. dosazovaní pouze z Alexandrie.

Díky expanzi Aksumské říše směrem na jih, podařilo se christianizovat i kúšitskými jazyky hovořící Agawy. Ti ale později na Aksumskou říši zaútočili a dopomohli tak k postupnému úpadku říše. Rozmach a rychlost jakými bylo křesťanství na současném území Etiopie šířeno, byly již v 6. stol. pozastaveny v důsledku muslimské expanze. Mocná a prosperující Aksumská říše, která byla ekonomicky závislá na námořním obchodu, prošla na cestě ke křesťanství velmi složitou cestou, jak také kromě jiných podotýká i J. Iliffe.²²⁶

²²⁰ Vliv křesťanství se také odrazil na mincích, na kterých se během pozdějších let vlády krále Ezany objevuje symbol kříže. In: DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 35.

²²¹ Podle některých badatelů byl přesto judaismus ještě na dvoře krále Ezany tolerován.

²²² ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 8070214686, 9788070214688, s. 57.

²²³ Semitský jazyk *giz* se stal mezi 5–7. stol. n. l. aksumskou *linguou francou* a je až do současné doby také jazykem liturgickým Etiopské ortodoxní církve.

²²⁴ *Monofyzitismus* je christologický názor, že Ježíš Kristus měl *jedinou* zcela božskou, nikoliv však lidskou přirozenost. Existuje ale i opačný názor. Podle vyjádření Chalkedonského a Druhého konstantinopolského koncilu jsou Ježíši Kristovi přisuzovány *dvě* přirozenosti, božská a lidská. Iliffe s. 57.

²²⁵ ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*, s. 55.

²²⁶ ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 8070214686, 9788070214688, s. 54–58.

Až v polovině 13. stol., byl za vlády dynastie Zagwe (pocházejících z pokřesťanštěných Agawů) obnoven státní útvar a moc převzali Amharové v čele s Jekuno (Yekuno) Amlakem. Právě v této době vznikly legendy, které zdůrazňovaly semitský původ vládnoucí dynastie a její údajnou provázanost se šalomounskou dynastií a královnou ze Sáby. Ostatně Bible popisuje příběh o královně ze Sáby následovně:

„[...] *Královna ze Sáby uslyšela zprávu o Šalomounovi a o Hospodinově jménu a přijela ho vyzkoušet hádankami. Přijela do Jeruzaléma s velmi okázalým doprovodem, s velbloudy nesoucími balzámy, velké množství zlata a drahokamy [...]*“²²⁷.

Těmito slovy začíná jedna část Bible²²⁸ a jistě ne nadarmo zní název této části Bible „Šalomounova sláva i poblouzení“.

V Etiopii dodnes koluje oblíbená legenda o Makedě, jak je královna ze Sáby také nazývána²²⁹. Nezůstává bez zajímavosti, že tzv. legenda o královně ze Sáby byla dokonce zakotvena i v etiopských ústavách z roku 1931 a 1955²³⁰. Etiopští panovníci, kteří následovali, museli dokonce najít spřízněnost se Šalomounovým rodem.

²²⁷ Plný a přesný název biblické kapitoly zní: „Návštěva královny ze Sáby. Pohanská královna se přichází poklonit Šalomounovi a vzdává chválu Hospodinovi“. In: *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. První královská 9-10. Ekumenický překlad. Český Těšín: Ekumenická rada církví v ČSR, 1979. ISBN [neznámé], s. 263 – 264.

²²⁸ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. První královská 9-10. Ekumenický překlad. Český Těšín: Ekumenická rada církví v ČSR, 1979. ISBN [neznámé], s. 263–264.

²²⁹ Je proto možné se domnívat, že etiopská legenda o tom, že Královna ze Sáby (Makeda), se se Šalomounem setkala a ten jí byl skutečně očarován. Etiopská legenda praví, že Šalomoun přijal od královny vzácné dary a nakonec návštěvy uspořádal hostinu, podával pálivá a kořeněná jídla, vodu k pití však ne. V noci, když se žíznilá Makeda vydala pro džbán vody, který jediný byl v komnatách krále, byla svedena a údajně ještě po cestě domů porodila syna a dala mu jméno Ebna Hakim (Syn moudrého). Ten byl v dospělosti pomazán na krále samotným Šalomounem a dostal jméno David. Mladý král ale po cestě z Jeruzaléma uloupil z chrámu archu úmluvy, která je prý dodnes skryta v jednom etiopském chrámu. Ebna Hakim usedl na trůn a stal se zakladatelem šalomounské dynastie. Do historie ale vstoupil jako král Menilek I. (Menelik I.).

Také jedno z nejdůležitějších děl etiopské literatury *Kibre negest* (Velikost králů) zmiňuje krásnou panovnici Makedu, která údajně přinesla náboženství z Izraele. Lze ale předpokládat, že tato legenda je spíše obhajobou jejího „výsadního postavení“ a historickým zdůvodněním údajných kořenů šalomounské dynastie, která vládla Etiopii až do 20. stol.

²³⁰ V jedné z kapitol Etiopské ústavy z roku 1931, která řeší následnictví trůnu přímou linií bez přerušení, od dynastie Menileka I., syna krále Šalomouna v Jeruzalémě a královny Etiopie, známé jako královna ze Sáby. In:

Významnou roli v historii etiopského křesťanství sehrál bezesporu král Amda Sion, který vládl na počátku 14. stol. Kvůli svému nezměrnému úsilí o šíření křesťanství, podrobení řady okolních zemí na jihu a jihozápadě byl nazýván „Otrok (služebník) kříže“, (v amharštině *Gebre Meskel*). V průběhu 14. a 15. stol. došlo v souvislosti s expanzí amharské říše k dalšímu šíření křesťanství. Oblasti, které byly osídlené převážně „pohanskými“²³¹ kúšity, byly postupně připojovány. Šíření křesťanství bylo pozastaveno až islamizovanými Afary a Somálci. Království muselo tedy v důsledku expanze islámu ustoupit na jih země, což mělo za následek jistou izolaci od vývoje křesťanství na území Evropy a Asie. S expanzí obou náboženství docházelo pochopitelně i k bojům mezi křesťany a muslimy a tím rostla nestabilita a docházelo k decentralizaci etiopského státu.

Církev je dobře institucionálně organizovaná především díky králi „reformátorovi“ Zare’a Jakobovi (1434–1468), který dal církvi řád, podpořil její osobité praktiky, usiloval o jednotnou církev, posílil postavení farností, prosazoval ortodoxii a bojoval proti eklekticismu²³². Stal se zakladatelem hlavního města Debre Birhan (Hora světla). Úzkou vazbu církve a vlády potvrdila přítomnost duchovních, kteří tvořili většinu dvořanů, kde zcela zvláštní postavení zaujímal hodnostář *akabe seat* (strážce hodiny), tvořil jakýsi spojovací článek mezi králem a kláštery.²³³ Ve stejném období také docházelo k násilnému šíření křesťanství a plnému

Ethiopian Constitution of 1931 established in the reign of His Majesty Haile Sellassié I. 16th July 1931.

[online] [cit.2014-12-02].Dostupné z:

http://www.ras-tafari.com/documents/EN_Ethiopian_Constitution_1931.pdf Revidovaná verze Etiopské ústavy z roku 1955, ve svém druhém článku rovněž ustanovuje prakticky stejné znění, týkající se nástupnictví císaře Etiopie, jako její předchozí verze z roku 1931. In: Ethiopia's Revised Constitution. In: Middle East Journal. Vol. 10, No. 2 (Spring, 1956), pp. 194-199. Middle East Institute, 1956. [online]. [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/discover/10.2307/4322802?uid=3737856&uid=2129&uid=2&uid=70&uid=4&sid=21102894272367>

²³¹ Správný termín pro označení víry kúšitů, jak uvádí A. M. Lugira, je „původní africké náboženství“. In: LUGIRA, Aloysius Muzzanganda. *African Traditional Religion*. Uxbridge: Infobase Publishing, 2009. ISBN 1438120478, 9781438120478.

²³² TAMRAT, Taddesse. *Church and State in Ethiopia, 1270-1527*. Oxford: Clarendon Press, 1972. ISBN 0-19-821671-8, s. 206–248.

²³³ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 49.

vykořenění ostatních náboženství. Nicméně, přelom 15.–16. stol. je znalcem etiopské historie T. Tamratem označován jako období úpadku.²³⁴

Poněkud zvláštní situace v Etiopské ortodoxní církvi nastala až během italské okupace v roce 1935, která byla nejen pro stát, ale především pro církev pohromou. Abuna Qerillos a císař Haile Selassie I. opustili zemi. Docházelo k popravám etiopských biskupů a řady mnichů z významného kláštera Debre Libanos. 30. léta 20. stol. lze považovat v historii etiopské církve jako za přelomová. V této době vrcholily snahy o vymanění se z vlivu alexandrijské jurisdikce a z toho důvodu následovala řada let diplomatických vyjednávání mezi a etiopskou vládou koptskou církví. Došlo k významné dohodě, že pět významných etiopských mnichů bude vysvěceno na diecézní biskupy.²³⁵

V 50. letech byla obnovena jednání s koptskou církví ve věci etiopské autonomie. Došlo tak k dohodě, že etiopští mniši mohou být metropolitou Qerillem ustavováni biskupy. K vysvěcení prvního etiopského metropolity došlo ale až po jeho smrti v roce 1951. Za prvního biskupa tzv. autonomní etiopské církve byl zvolen metropolita abuna Basilios a stal se oficiální hlavou církve. Etiopská ortodoxní církev tímto dosáhla po 1600 letech nezávislosti na koptské církvi.²³⁶ Autonomie Etiopské ortodoxní církve byla potvrzena v roce 1959.

Dalším arcibiskupem Etiopské ortodoxní církve, který následoval po smrti Basila, se stala výrazná osobnost - Tewofil, který však byl vinou radikální politické situace v Etiopii, za vlády komunistů v 70. letech uvězněn a popraven.

V této době stál v čele církve Tekle (Takla) Haymanot, namísto podpory komunistického režimu, staral se Tekle především o sirotky a nejchudší obyvatele, což mu přineslo mezi lidem značnou oblibu.²³⁷ Po jeho smrti nastalo v 80. letech 20. stol. poněkud nestabilní období. Církev totiž za léta komunistické indoktrinace výrazně utrpěla.

²³⁴ TAMRAT, Tadesse. *Church and State in Ethiopia, 1270-1527*. Oxford: Clarendon Press, 1972. ISBN 0-19-821671-8, s. 268–290.

²³⁵ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition: A Brief Introduction to Its Life and Spirituality*. USA: Inter-Orthodox Dialogue, 2002. ISBN 8385368981, s. 32–37.

²³⁶ Tamtéž, s. 36–37.

²³⁷ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s. 42–46.

Po pádu komunistické vlády Dergu v 90. letech byla církvi navrácena část majetku, nikoliv však všechny původní budovy a pozemky, které jsou dnes vedle farních příspěvků prakticky jediným stabilním zdrojem příjmů církve.²³⁸

5.4 Hierarchie v Etiopské ortodoxní církvi

Hlavní klerik Etiopské ortodoxní církve je nazýván *abuna* (patriarcha), který je symbolem jednoty celé církve. V několika starších etiopských ústavách bylo dokonce zakotveno, že hlava země se musí i o svých krocích radit s tímto církevním hodnostářem. Tato skutečnost svědčí o ohromném vlivu etiopské církve na jakákoliv rozhodnutí, která ovlivňovala chod celé země²³⁹. Základní autoritou církve je Kristus, jenž vykonává Boží moc prostřednictvím Ducha Svatého. *Abuna* tedy zaujímá významné postavení v jedné ze tří základních úrovní hierarchie Etiopské ortodoxní církve a je zároveň hlavou Etiopské ortodoxní církve. *Abuna* byl od časů Frumentiových vysvěcený vždy v Alexandrii. Jak již bylo uvedeno, nyní si Etiopané volí vlastního patriarchu sami. Základní úrovně jsou rozděleny na biskupskou, kněžskou (presbyteriální) a diakonální (jáhenskou). Samotné biskupství se dělí na další tři úrovně, na patriarchy, arcibiskupy a biskupy. Duchovním na jednotlivých farnostech je nadřazen biskup, který rovněž provádí vysvěcení vkládáním rukou, čímž předává Boží milost. Tzv. rektorovi místní církve asistuje celá řada kněží. Kněžům pomáhají *jáhnové*, jejichž nadřazený je arciděkan. Farář *kahen*, má jako jediný v kostele výsadní přístup k *tabotu*, k ústřednímu uctívanému objektu každého kostela.

Osoba zvaná *qes*, je v podstatě vysvěcený farmář, jehož manželský svazek byl posvěcen. Farářovi asistují při náboženských obřadech ministranti *diyagonové*. V některých případech jsou ale obřadní funkce vykonávány mnichy - *mānākese*, kteří se vzdali všeho světského a život zasvětili čistě modlitbám a službě Bohu.

²³⁸ CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition: A Brief Introduction to Its Life and Spirituality*. USA: Inter-Orthodox Dialogue, 2002. ISBN 8385368981, s. 36–38.

²³⁹ KELLER, Edmond J. Constitutionalism, Citizenship and Political Transitions in Ethiopia: Historic and Contemporary Processes. In: DENG, Francis M. (ed.). *Self-Determination and National Unity. A Challenge for Africa*. Trenton NJ: Africa World Press, 2010. ISBN: 20081601270348, 9781601270344. s. 57-90. [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: https://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/keller/papers/SelectedPub/Constitutionalism_2010.pdf, s. 67.

Ostatní náboženské úlohy jsou vykonávány osobami *däbtäry*, kteří tvoří zcela zvláštní kategorii. *Däbtärové* nepatří mezi vysvěcené duchovní, ale pomáhají kněžím a jáhnům při církevních obřadech. Slouží jako sboroví zpěváci, náboženští básníci, tanečníci a také vykonávají sekulární služby jako přírodní léčitelé a písaři.

Díky dlouholeté izolaci si ortodoxní křesťanství v Etiopii vyvinulo svou vlastní výraznou formu, která nese prvky původních afrických náboženství a židovských elementů. Uctívaný předmět *tabot*, který je vlastně replikou archy úmluvy, je obřadně nošen v čele barvitých procesí během řady církevních svátků. *Tabot*, krytý drahými látkami je nošen pověřeným duchovním, který je oděn do složitě a bohatě vyšíváných barevných rouch (oproti davu věřících v prostém bílém oděvu). Procesí bývají doprovázena, zpěvem, hudbou a tancem a představují scény ze Starého zákona. *Tabot* je považován za nejsvětější věc a jako takový se vysvěcuje (narozdíl od kostelů, které se v Etiopii nevysvěcují). *Tabot* je celou dobu ukryt v chrámu, přikrytý zdobenou tkaninou a pouze při významném církevním svátku *Timkat* (*Timket*) je slavnostně ze své svatyně vynášen na hlavách kněží v čele procesí.²⁴⁰

Úzké sepětí říše s církví bylo patrné také v úloze mnichů a mnišských komunit, které vznikaly mimo jiné kolonizací původních obyvatel a území. Ti sloužili, podle Y. K. Mekonnena, jako jakási předsunutá hlídka amharské expanze²⁴¹, znamená to, že význam klášterů spočíval v šíření christianizace obyvatel Aksumské říše, byť někdy za použití násilné cesty.

5.5 Nejstarší křesťanské památky a náboženská centra

Řada náboženských ortodoxních center se nachází na území obývaném Amhary. K nejvýznačnějším se řadí první klášterní centrum, ostrovní klášter Däbrä Hayq Estifanos na jezeře Hayq. Další velký klášter nazvaný Däbrä Libanos byl údajně založen ve 13. stol. *abunou* Takla Haymanotem²⁴². Výstavnost kláštera a metody použité při výstavbě, dodnes vzbuzují zájem badatelů. Např. G. Shaw dokonce zmiňuje mezi Etiopany rozšířenou legendu, že

²⁴⁰ *Tabot*, viz příloha, obr. č. 27. a 28.

²⁴¹ MEKONNEN, Yohannes K., ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242.

²⁴² Užívá se také přepis jména Tekle Heymanot.

monolitické chrámy byly vystavěny s pomocí andělů.²⁴³ Oblast Gondär proslula jako centrum etiopského náboženského chorálu *zema* a tance *mahlet* a tzv. *exegezi*, tj. výkladem biblických posvátných textů. Tato náboženská centra také uchovávají po dlouhá staletí velice cenná iluminovaná manuskripta.²⁴⁴

V oblasti Lalibela, v hornaté oblasti v srdci Etiopie, asi 650 km od současného hlavního města Addis Abeby, se nachází 11 středověkých monolitických kostelů vytesaných ve skalách.²⁴⁵ Jejich výstavba, která údajně trvala pouhých 24 let, je přičítána legendárnímu králi Lalibelovi z dynastie Zagwe, který si ve 12. stol. usmyslel, že vystaví „nový Jeruzalém“ v Etiopii²⁴⁶. Chrámy byly vytesané ze skalních monolitických bloků a to včetně dveří, oken, sloupů, podlahy a střech. Toto unikátní monumentální díla byla dále doplněna o rozsáhlý systém odvodňovacích příkopů, výkopů, úkrytů pro poustevníky a katakomby.

V Lalibele se nacházejí dvě hlavní skupiny kostelů. V oblasti na sever od řeky Jordánu: Bete Medhani Alem (Dům Spasitele světa), který je asi největší monolitický kostel na světě, Bete Mariam²⁴⁷ (Dům Panny Marie), Bete Maskal (Dům kříže), Bete Den gel (Dům panen), Bete Golgota Mikael (Dům Michaela z Gologty). Na jih od řeky Jordánu se nachází následující chrámy: Bete²⁴⁸ Amanuel (Dům Emmanuela), Bete Qeddus Mercoreus (Dům svatého Merkoreose), Bete Abba Libanos (Dům opata Libanose), Bete Gabriel Raphael (Dům Gabriela Rafaela), Bete Lehem (Dům svatého chleba). Jedenáctý kostel, Bete Giorgis (Dům svatého Jiří) je nejlépe dochovaným a je propojen systémem příkopů.²⁴⁹

²⁴³ SHAW, Geri. Amhara. In: SHOUP, John A. *Ethnic Groups of Africa and the Middle East An Encyclopedia An Encyclopedia. Ethnic Groups of the World*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2011, s. 13–15. ISBN 159884363X, 9781598843637, s. 14.

²⁴⁴ LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed.. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230-232. ISBN 3-447-04746-1, s. 231.

²⁴⁵ Kostely byly tesány ze skal, postupně od střechy po základy. Nyní se prakticky nacházejí „zapuštěné“ v hlubokých jamách. Viz obrazová příloha, obr. č. 29–33.

²⁴⁶ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*, s. 41–42.

²⁴⁷ Kostel Bete Mariam (Chrám panny Marie) je proslulý bohatou vnitřní výzdobou, zobrazením biblických příběhů, např. jezdců bojujících s drakem. U kostela je „bazének“ s údajně zázračnou vodou, která prý má blahodárny vliv na ženskou sterilitu. In: DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*, s. 41–42. Viz příloha, obr. č. 32.

²⁴⁸ Další užívané přepisovány v českých textech pro označení „dům“ jsou i „Bét, Béte, Biete“.

²⁴⁹ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*, s. 41–42.

5.6 Specifika etiopské církve, nauka a rituály

K základním znakům Etiopské ortodoxní církve patří kladení většího důrazu na tradiční starozákonní učení. V tom se liší od Východní pravoslavné církve, církve římsko-katolické a protestantské. K těmto tradicím patří např. obřizka. Církevní obřady v Etiopské ortodoxní církvi nesou jisté společné znaky s ortodoxními církvemi, ale ty etiopské jsou navíc výrazně ovlivněné judaismem a tradičním náboženstvím.

Etiopská církev byla administrativně součástí koptské církve, až do roku 1959, kdy se jí dostalo vlastního patriarchy. Nejvyšší představitel Etiopské ortodoxní církve je ale dodnes úzce s koptskou církví sídlící v Egyptě propojen.

Věřící Etiopské ortodoxní církve se řídí základním souborem pravidel spojených s rituální způsobilostí, podobně jako *kašrut*²⁵⁰. Kladen je důraz na některé zvyky dodržované v judaismu, především alimentární tabu. Soubor pravidel týkající se tzv. rituální čistoty je praktikován především v souvislosti s potravinami. Je zcela přesně určeno a vymezeno to, co je povoleno jíst a v širším smyslu slova znamená vše, co je vhodné, povolené nebo správné. Jsou tedy stanoveny druhy zvířat, která jsou povolena jíst, tedy jsou „čistá“ a ta, která jsou „nečistá“ a jsou proto zakázána, jako například vepřové maso. Také je jasně stanoven způsob, jak má být zvíře určené ke konzumaci poraženo. Tak jako v židovské kuchyni, nesmí ani etiopská mísit mléčné produkty s masem.

K dalším pravidlům v Etiopské ortodoxní církvi, v rámci rituální čistoty, patří nařízení týkající se žen. Těm je během menstruace zapovězen vstup do kostela. Od žen se také očekává, že vchází do kostela se zakrytými vlasy, zpravidla velkým šátkem. Oproti synagogám a mešitám je ženám v etiopských kostelech povoleno sedět ve stejném prostoru s muži, ale jsou jim vyhrazeny zvláštní lavice. Tak jako v mešitách, musí i ortodoxní věřící v Etiopii při vstupu do svých svatostánků zouvat obuv.

Manželství se také řídí pravidly platnými pro křesťany, i když jak se při pohledu do historie zdá, byla tato pravidla samotnými vládci porušována. Například zmíněný král Amda Sion byl církví kritizován za mnohoženství. Patrně se v jeho případě jednalo o „účelové“

²⁵⁰ Označení *kašer*, ve středoevropské části užívané označení *košer*, znamená doslovně „vhodný.“ In: SLÁDEK, Pavel. *Malá encyklopedie rabínského judaismu*. Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-379-4, s. 124–125.

The orthodox council of kashrut MaHaRa'L. [online]. © 1999-2010 [cit. 2014-11-20]. Dostupné z: <http://www.omkosher.com/cz/koser-pravidla>

svazky, které měly plnit vyšší politické cíle a byly uzavírané za účelem dynastického manželství. Král se údajně oženil se svými sestrami a i manželkou po zemřelém otci. Někteří další panovníci se nevyhýbali ani sňatkům s dcerami významných muslimských vládců v rámci tzv. sňatkové politiky.

Etiopští věřící, zrovna tak jako všichni ostatní křesťané ctí neděli jako sváteční den. Neděli vnímají jako oslavu vzkříšení Krista²⁵¹. Pokud jde o sváteční dny v obecném kontextu, na ty má v Etiopii výrazný vliv právě církev. Jedním u nejvýznamnějších tradičních náboženských svátků je oslava příchodu nového roku, která se nazývá *Enkutataš* nebo také *Kidus Johannes* a slaví se 11. nebo 12. září.²⁵² *Mesk'el* je dalším náboženským zářijovým svátkem, který znamená oslavu „Nalezení pravého kříže“. Vánoce se v Etiopii slaví na počátku ledna. Období Tříkrálové a Velikonoc se řadí k nejdůležitějším z celého roku. K dalšímu významnému svátku, který rovněž připadá na leden, se řadí *Timkat*. Při tomto svátku se žehná vodě a má připomínat Kristovo pokřtění v řece Jordánu. Předvečer *Timkatu* se konají slavnostní procesí, při kterých jsou k vodě (k řece či bazénku, vodní nádrži u kláštera) nošeny *taboty*. Celá slavnost je doprovázena tancem a zpěvem *däbtärü*²⁵³.

Kromě svátků, hrají roli v životě věřících Amharů množství postních dní, kterých je předepsáno 165 a v případě duchovenstva, ještě daleko více, dodává J. Drozdíková²⁵⁴. Půst se týká všech od věku 7 let, s výjimkou nemocných a lidí na cestě a těhotných žen. V postních dnech by se nemělo konzumovat mléko, máslo, maso vejce a dokonce kontakt s těmito potravinami je považován za nečistý.²⁵⁵

²⁵¹ TURNER, John W. *Ethiopian Orthodox Christianity: Faith and practices. A Country Study: Ethiopia*. Library of Congress Federal Research Division. [online]. © 1991 [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/frd/frd/1877/doc>.

²⁵² DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*, s. 104.

²⁵³ ULLENDORFF, Edward. *Ethiopia and Bible*. In: *The Schweich Lectures 1967*. London: Oxford University Press, 1968. ISSN 0080-7206, s. 80–85.

²⁵⁴ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*, s.103–105.

²⁵⁵ J. Drozdíková také doplňuje, že někdy jsou nemocní lidé, malé děti a těhotné ženy „nuceni“ držet půst také, protože lidé kolem nich se kontaktu s nečistými potravinami vyhýbají a nemohou tak pokrmy ani připravovat. In: DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, s.103–105.

Etiopané se řídí juliánským kalendářem, mají proto jiný letopočet. Jak výstižně podotýká L. Mojdl: „*Přijedeme-li do Etiopie, jsme rázem o sedm až osm let mladší [...]*“²⁵⁶. Také etiopské pojmenování dnů a měsíců má svá specifika. Nejen že nový rok začíná 11. září, ale rok má 12 měsíců, každý o 30 dnech, přičemž měsíc třináctý má dnů jen pět, v případě roku přestupného, šest.²⁵⁷

Hudební tradice křesťanských Amharů a Tirgrajců jsou v mnoha ohledech odlišné od západních křesťanství. Několikahodinové bohoslužby jsou takřka celé doprovázené jednohlasným, donekonečna opakujícím se zpěvem. Pokud jde o etiopskou církevní hudbu, dělí se tři druhy tzv. *giiz*, *izil* a *araraj*²⁵⁸. Hudbu prý začal podle slabičného staroetiopského jazyka *giiz* zapisovat asi v 6. stol. n. l. mnich Jared.

Zpěv během náboženských obřadů mají na starosti *däbtärové*. Namísto varhan však zní hudební nástroj zvaný *kebero*, buben a *sistrum*²⁵⁹, což je typ prastarého bicího hudebního nástroje, který byl znám již ve starověkém Egyptě či Řecku. *Sistrum* býval používán při obřadech a jedná se o jakousi obdobu řehtačky, chřestidla nebo klapačky. Zpěv je vyučován na církevních školách, domech hudby tzv. *zeme bete*. *Däbtärové* musí znát z paměti celou řadu sbírek náboženských písní. Církevní studium pokračuje v domě poezie (*qine bete*). Verše *qine* se zpívají na samý závěr církevních bohoslužeb. Jak je také zmíněno v kapitole věnované amharské literatuře, etiopská tradice *qine* vznikla až po nástupu šalomounské dynastie, asi v 15. stol. a za „otce“ této specifické tradice je považován jistý Tawanaja z Godžamu. Dokonale zvládnuté verše se musí dát zpívat, musí se držet přísných pravidel a být bohaté svým obsahem sdělení.

V neposlední řadě je s církví také úzce spojeno umění, které bylo prakticky až do současnosti téměř výhradně uměním sakrálním. Tak jako v křesťanství obecně, nechybí ani v etiopském umění důležité symboly pravoslavného kříže²⁶⁰, jehněte, holubice, ryby nebo vinné révy. První figurální scény a biblické výjevy se objevují teprve až v 5. stol. Pro figurální scény

²⁵⁶ MOJDL, Lubomír. *Stručná historie států: Etiopie*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-221-X, s. 101.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 101–102.

²⁵⁸ LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976.

²⁵⁹ *Sistrum*. Viz příloha, obr. č. 26.

²⁶⁰ Pravoslavné kříže, viz příloha, viz příloha obr. č. 25.

jsou typické postavy s výraznými očima. Narozdíl od západního křesťanství, je postava Krista v Etiopii zobrazována výhradně dvoudimenzionálně, nikoliv prostorově v podobě soch.²⁶¹

5.7 Islám a ostatní náboženství v Etiopii

Kořeny koexistence muslimských a křesťanských komunit bychom mohli hledat již na samém počátku 7. stol. kdy se do Etiopie (Habeše)²⁶² uchýlili někteří muslimští uprchlíci přicházející ze Saudské Arábie. Jednalo se jedny z prvních následovníků Muhammadova učení, kteří získali díky tehdejšímu aksumskému králi bezpečné útočiště před pronásledováním.²⁶³ Etiopie měla přátelské styky s Muhammadem a podle slibu měla být ušetřena džihádu, který měl platit pro všechny jeho následovníky.²⁶⁴ Jednalo se o gesto vděku jednomu z aksumských králů za ochranu, která byla prvním muslimům na útěku z Mekky poskytnuta.²⁶⁵ Muslimové ovládli Egypt i celou severní Afriku a doslova „odřízli“ přístup Aksumské říše k moři a přístavům. Také tím zcela izolovali Etiopii od světa ostatních křesťanů.

K islámskému náboženství se hlásí poměrně značná skupina asi 34 %²⁶⁶ z celkového počtu obyvatel Etiopii, kteří vyznávají sunnitský islám²⁶⁷. Tvrdí se, že islámské náboženství

²⁶¹ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4, 191–194.

²⁶² Diskutované a hojně ve starší literatuře užívané označení Etiopie jako „Habeš“, které poněkud nepřesně označovalo celou současnou Etiopii. Tohoto označení je například užito v překladu knihy z poloviny 30. let 20. stol. „ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: "Poslední nerozřešený problém Afriky"*. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé]“.

²⁶³ ROGERSON, Barnaby. *Prorok Muhammad*. Praha: Lidové noviny, 2004, s. 42–48, 80–84.

²⁶⁴ Insight interview with Prof. Donald Levine. ESAT (Ethiopian Satellite Television). In: *Youtube* [online]. 15. 02. 2012 [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=f8kX_cMqRIo

²⁶⁵ Jak v jednom rozhovoru pro etiopský TV kanál (ESAT) podotkl D. N. Levine, bylo toto pravidlo poprvé porušeno Turky při expanzi Osmanské říše. In: Insight interview with Prof. Donald Levine. ESAT (Ethiopian Satellite Television). In: *Youtube* [online]. 15. 02. 2012 [cit. 2014-10-25]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=f8kX_cMqRIo

²⁶⁶ *The World Factbook*. Central Intelligence Agency. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-11-03]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html>

²⁶⁷ ELFASI, M. a Ivan HRBEK, ed. *The General History of Africa, vol. 3. Africa from the Seventh to the Eleventh Century*. Paris: UNESCO, 2000, ©1981. ISBN 435 94809 1. [online]. UNESCO ©1995 - 2012 [cit. 2014-11-10].

bylo šířeno především obchodníky, kteří měli v oblasti dnešní Eritreje a Etiopie doslova monopol na karavanní obchod. Kolem těchto obchodních stezek se muslimové usazovali a pomalu šířili i svou víru. M. Elafasi a I. Hrbek²⁶⁸ shodně uvádějí, že obchodní aktivity muslimů, které se šířily na etiopské území, především od ostrovů Dahlak v Rudém moři od druhé poloviny 8. stol. byly sice vítány, ale šíření islámu bylo vnímáno spíše negativně. Šířící se islám výrazně pocítila i zanikající Aksumská říše, která přicházela o značná ekonomicky klíčová území u moře. Islám díky kočovníkům pronikal na konci tisíciletí hlouběji do vnitrozemí, kde vznikla celá řada muslimských států, jako například Hajda, Dawaro a Ifat. Až za krále ze šalomounské dynastie, Amdy Siona (vnuka Jekuno Amlaka) se podařilo tato muslimská území připojit k Etiopii. Centrem muslimů se v oné době stal Adal. Ještě na počátku 15. stol. byl silným protivníkem krále Dawita sultán Sa'd ad-Dín, vládce Zejly. Obávaný muslimský vládce Sa'd ad-Dín, který byl v roce 1403 poražen, se stal mučedníkem a jeho hrob cílem poutníků. Tato muslimská oblast Afrického rohu byla dokonce muslimy nazývána jako „kraj Sa'd ad-Dína“.²⁶⁹

Judaismus v současné Etiopii vyznává už jen nepatrná skupina Židů²⁷⁰, kterou jejich křesťanští sousedé označují jako *Felašové*²⁷¹. Etiopští Židé sami sebe nazývají *Bete Israel*

Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/general-and-regional-histories/general-history-of-africa/volumes/>, s. 68–87.

²⁶⁸ ELFASI, M. a Ivan HRBEK, ed.: *The General History of Africa, vol. 3. Africa from the Seventh to the Eleventh Century*. Paris: UNESCO, 2000, ©1981. ISBN o 435 94809 1. [online]. UNESCO ©1995 - 2012 [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/general-and-regional-histories/general-history-of-africa/volumes/>, s. 68–86.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Údaje ze zdrojů CIA o počtu Židů mlčí, nebo je zahrnují do skupiny „ostatní“, jedná se tudíž o méně než 0,6% obyvatelstva. Podle jiného zdroje z „Josua Project“ žije na území Etiopie jen několik stovek Židů. In: *The World Factbook. Central Intelligence Agency*. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-11-03]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html>. *Joshua Project. U. S. Center for World Mission* [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.joshuaproject.net/peoples.php?peo3=10294>

²⁷¹ Toto označení pro etiopské Židy pochází z amharského základu a údajně znamená „zbavení kořenů“. In: MOJDL, Lubomír. *Etiopie*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-221-X, s. 93–95.

O značně nevyjasněném a nerespektovaném postavení židovských Etiopanů svědčí i publikovaná díla se značně kontroverzními tituly, jako například SALAMON, Hagar. *The Hyena People: Ethiopian Jews in Christian Ethiopia*. California: University of California Press, 1999. ISBN-10: 0520219015, ISBN-13: 978-0520219014 0.

(Dům Izraele)²⁷². O jejich původu existuje několik teorií, může se například jednat o potomky izraelského „kmene“ Dan, jiná teorie naopak odkazuje na rozšířenou etiopskou legendu o královně ze Sáby (Makedě). V tomto případě by se jednalo o případné přímé potomky panovníka Menileka I. Etiopští Židé, kteří v 90. letech 20. stol. nepřesídlili z Etiopie do Izraele, dodnes žijí na severu Etiopie. Hebrejštinu ke svým náboženským obřadům vedeným kněžími *kahiny* neužívají, ale užívají jazyka *giiz*, zrovna tak jako jejich křesťanští sousedé.

Etiopie je nábožensky velmi rozmanitá země, najdeme zde monoteistická náboženství, ale i původní africká náboženství.²⁷³ Etiopané je zdědili údajně po svých předcích z legendárního mocného království Aksum. Odhady o počtu vyznavačů tradičních náboženství se pohybují jen kolem 2.7%²⁷⁴ věřících. Tato náboženství praktikují doposud některá etnika z oblasti jižní a jihozápadní Etiopie, a to zejména ta, která žijí u hranic s Keňou.²⁷⁵

Kromě uvedených náboženství praktikovaných v Etiopii, se ke katolické víře, hlásí pouhé necelé 1 %²⁷⁶ věřících z etiopské populace. Důvodem k relativně nízkému počtu katolíků v Etiopii je období panování Johannese IV. (1872-89), který ukončil doktrinální spory a ustanovil Etiopskou ortodoxní církev (Tewahedo) jako jedinou. Tímto krokem také došlo k omezení vlivu evropských katolických misí a zároveň re-konverzi obyvatel v určitých etiopských regionech.²⁷⁷

²⁷² Označení se užívá ve smyslu „lid Izraele“, či „Etiopští Židé“.

²⁷³ LUGIRA, Aloysius Muzzanganda. *African Traditional Religion*. Uxbridge: Infobase Publishing, 2009. ISBN 1438120478, 9781438120478.

²⁷⁴ *The World Factbook. Central Intelligence Agency*. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-11-20]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html/>. ISSN 1553-8133.

²⁷⁵ R. Pankhurst například uvádí, že k nejrozšířenějšímu kultu se řadil had. O oblíbenosti a rozšířenosti tohoto symbolu svědčí rytiny na stélách v Aksumu z předkřesťanské doby. In: PANKHURST, Richard. *The Ethiopians: a history*. Somerset: Wiley, 2001. ISBN-10: 0631224939.

²⁷⁶ *The World Factbook. Central Intelligence Agency*. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2014-02-03]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html>

²⁷⁷ LUGIRA, Aloysius Muzzanganda. *African Traditional Religion*. Uxbridge: Infobase Publishing, 2009. ISBN 1438120478, 9781438120478.

5.8 Závěr

Etiopie je známá svou relativní tolerancí vůči praktikování rozdílných náboženství a s tím spojených hlavních oslav náboženských svátků. Vzájemná tolerance a snášenlivost „starší“ křesťanské komunity s muslimskou je pověstná a jak dodávají odborníci, naprosto klíčová pro vnitřní bezpečnost země²⁷⁸. I když musíme připustit, že k jistým srážkám a menším konfliktům v historii mezi muslimy a křesťany docházelo.

Jak je z uvedeného patrné, hraje ortodoxní křesťanství v Etiopii doposud jednoznačně dominantní roli. Toto náboženství je vyznáváno již po dlouhá staletí, a proto mělo i na kulturu Etiopie veliký vliv. Navzdory převratům, vzestupům, pádům, vzniku a zániku království a dalším historickým okolnostem, etiopské křesťanství v nepříliš změněné formě přetrvalo až do současnosti. Jak se domnívá např. J. Ilife, přežilo úspěšně etiopské křesťanství i navzdory islámské expanzi, díky geografickým podmínkám, a také díky nepříliš dobré schopnosti muslimů spravovat rychle získaná území.

Zajímavé je, že v dostupných pramenech se prakticky mlčí o skutečnosti, zda mezi Etiopany také existují lidé bez vyznání a zda by tento stav „bez boha“ byl vůbec společensky a kulturně myslitelný a přijatelný. Jistě by tato myšlenka a svým způsobem jistě „neprobádaná stránka“ etiopské kultury stála za více pozornosti a mohla by se stát i zajímavým námětem dalšího studia.

²⁷⁸ Tvrzení o náboženské toleranci je podle některých zdrojů v rozporu s některými zprávami. Kvůli napětí mezi náboženskými komunitami vydalo např. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky v roce 2012 několik varování o situaci v Africkém rohu, související spíše ale se sousedními zeměmi Etiopie. (*Ministerstvo zahraničních věcí České republiky* [online]. © 2011 mzv [cit. 2014-11-10]. http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/udalosti_a_temata/html)

6 KAŽDODENNOST AMHARŮ

6.1 Dodržování zvyků

Každodenní život Amharů je podřízen církevním svátkům a uctívání svatých, protože Ortodoxní etiopská církev hraje v životě většiny Amharů významnou roli. Mezi náboženské oslavy, které připadají takřka na každý měsíc, patří např. oslavy svátku některého ze svatých či andělů.

Navzdory tomu, že Etiopie prodělala řadu reforem a modernizačních procesů zůstává v některých otázkách velice konzervativní a věrná tradici. Nejinak je tomu i v případě tradičních církevních sňatků, z čehož dohodnuté sňatky doposud v Etiopii převládají.

Jak bylo uvedeno, rodina je stále považována za nejdůležitější sociální jednotku ve společnosti a je to právě rodina, která rovněž rozhoduje o uzavření manželství. Od mladých manželů se ve společnosti očekávají dlouhotrvající závazky. Oproti lidem na venkově, mají mladí lidé ve městech do jisté míry větší svobodu volby ve výběru svého životního partnera. Ale jistá svoboda v rozhodování je i ve městech umožněna jen velice malé skupině obyvatelstva. Podle zákona se sice uvádí, že ženy mohou vstupovat do manželství až po dosažení věkové hranice 18 let, ale nebylo tomu tak vždy. Ještě na počátku 20. století vstupovaly dívky do manželství velice mladé, výjimkou nebyl ani věk 12 let, kdy dívka byla považována za pohlavně dospělou. Dnes jsou v etiopské společnosti stále běžnějším jevem civilní sňatky než sňatky uzavřené v kostele a to především ve velkých městech. Pokud se sňatek uzavře v kostele, není již možnost takto sezdaný pár rozvést. Rozvod tedy prakticky nepřichází v úvahu, neboť je z náboženského důvodu zakázán. Tato tradice je platná a respektovaná nejen ve městě, ale především u obyvatel venkovských oblastí.²⁷⁹

Příslušníci Etiopské ortodoxní církve, kteří jsou v kostele oddáni, rovněž upřednostňují křest svého dítěte.²⁸⁰ Proto slouží k upevnování sociálních kontaktů i oslavy spojené s příchodem dítěte. Mezi jiné formy sociálních vztahů v amharské společnosti řadí např. P. Mikeš návštěvy pravidelných týdenních trhů, které mají sice nezbytný ekonomický aspekt, ale i výraznou sociální „tmelící“ funkci ve společnosti. Trhy se tradičně staly místem, nejen

²⁷⁹ HASKINS, Jim a Joann BIONDI. *From Afar to Zulu: A Dictionary of African Cultures*, s. 12–13.

²⁸⁰ CRUMMEY, Donald. *Land and Society in the Christian Kingdom of Ethiopia: From the Thirteenth to the Twentieth Century*. London: University of Illinois Press, 2000, s. 81–94.

prodeje, ale především setkávání příbuzných a známých a výměny informací.

6.5 Amharský venkov

Z historického pohledu představovalo venkovské obyvatelstvo nejpočetnější skupinu (a dodnes ji tvoří), která se dále dělila na dvě podskupiny. Na svobodné, kteří měli možnost volného pohybu a mohli se svým majetkem libovolně nakládat, ale svým pánům museli odvádět feudální rentu. Druhou skupinu tvořili nevolníci, nebo otroci, bez jakékoliv možnosti rozhodování nejen o svobodném pohybu, ale ani o svém osudu²⁸¹. Tato skupina byla rovněž „majetkem“ šlechty, nebo bohatých sedláků. Sociální struktura Amharů je založena na původně feudálním uspořádání, s jedním vládcem na samém vrcholu, s třídou, která vlastnila pozemky, duchovenstvem.

Odhaduje se, že v současné době více než 80% Amharů žije na venkově. Je známo, že původní obyvatelé současné Etiopie začali jako jedni z prvních v Africe využívat pro obdělávání půdy pluhů a jako tažných zvířat býků. Dokonce se tvrdí, že systém plužního obdělávání půdy vznikl právě v Etiopii a poté se začal šířit na sever kontinentu, až například do faraónského Egypta²⁸². Dodnes amharští zemědělci využívají k obdělávání půdy jednoduchých dřevěných pluhů, poměrně primitivních nástrojů a tradičního zavlažovacího systému. Zemědělství je tedy stále závislé na pěstování obilnin a také na pastevectví. Zemědělství je tradičně mužskou záležitostí. Výjimkou nejsou ani příslušníci ortodoxní církve, faráři, kteří se o půdu starají. Pěstují se tradiční obiloviny, hlavně pšenice, ječmen a především *tef*, který je považován na velice starou lokální plodinu. Tato drobná, prosu podobná obilnina se mele na mouku, ze které se tvoří velké, ploché chlebové placky zvané *indžera (injera)*, které jsou nezbytnou přílohou jídel a tvoří prakticky základ amharského jídelníčku.

²⁸¹ Otroctví bylo v Etiopii úředně zrušeno až v letech 1936–1941. In: KUMSA, Alemayehu. *Oromo political System during their sovereignty, their colonization by Abyssinia at the end of 19 th century and their struggle for emancipation from alien rule*. [Nepublikovaná] disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, 1997.

²⁸² SHAW, Geri. Amhara. In: SHOUP, John A.. *Ethnic Groups of Africa and the Middle East An Encyclopedia. Ethnic Groups of the World*. Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2011, s. 13–15. ISBN 159884363X, 9781598843637, s. 14.

Pokud jde o hmotné památky a tradiční obydlí v Etiopii v obecném kontextu²⁸³, které by historii Amharů více přiblížily, naráží se na neexistenci dostatečného množství „němých svědků minulosti“, které by pomohly celkový obrázek společnosti ještě přesněji dokreslit. Vše je dáno přírodními podmínkami, tedy geografickou polohou Etiopie. A proto se o údajné výstavnosti a kráse např. starobylého města Aksumu dozvídáme pouze prostřednictvím svědectví podaných cizími cestovateli a obchodníky. Dalším závažným důvodem, proč nejsou k dispozici v dostatečném počtu ani potřeby denního života, např. nábytek, keramika, nástroje nebo nářadí je také částečná neúcta lidí k minulosti, jak k tomuto tématu podotýká D. N. Levine.²⁸⁴

Nicméně, tradičním, dodnes prakticky ve stejné formě zachovaným amharským stavením na venkově je tzv. *tukul*²⁸⁵. Jedná se o malý přístřešek s kruhovým půdorysem, zpravidla vybudovaný z košatiny (spleteného proutí), nebo z kamene, se střechou kuželovitého tvaru, krytou doškami. Podlahu tvoří často jen udusaná hlína. Tkané koberečky nebo kožešiny určené jako lůžko ke spánku tvoří jednoduché vybavení takovýchto chýší. Důležitým prvkem je kamenné ohniště používané k přípravě pokrmů. Starost o něj přísluší vždy ženám. V současné době ale tradiční venkovská obydlí *tukuly* ustupují do pozadí a jejich místo zaujímají modernější stavby. Jedná se sice o stavby, zpravidla s pouhou jednou místností, na jejichž stavbu bývá použito dřeva, které se pokrývá plastovou folií, a střechou z vlnitého plechu²⁸⁶. V současnosti bohatí Amharové, kteří žijí ve velkoměstech jako je Addis Abeba, Gondar nebo Harer bydlí ve výškových budovách s klimatizací a využívají veškerých vymožeností civilizace.²⁸⁷

²⁸³ Skutečnou raritou a záhadou jsou monolitické stély (obelisky) z doby předkřesťanského Aksumu, nad jejichž opracováním a hlavně dopravou dodnes visí otazník.

²⁸⁴ LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976, s. 38-52.

²⁸⁵ Tradiční venkovské stavení *tukul*, viz příloha, obr. č. 22–23.

²⁸⁶ HASKINS, Jim a Joann BIONDI. *From Afar to Zulu: A Dictionary of African Cultures*. New York: Walker and Company, 1995, s. 13.

²⁸⁷ Hlavní město Etiopie Addis Abeba, které bylo založeno v roce 1889 a jehož jméno znamená v amharštině „Nový květ“, čítá v dnešní době asi 3,5 milionu obyvatel. Město bylo založeno císařem Menelikem II. a jeho poloha byla údajně zvolena císařovnou Taytu Betul. Addis Abeba leží v nadmořské výšce nad 2360 m na úpatí hory Entoto. Město je sídlem řady významných úřadů a mezinárodních organizací.

6.6 Tradiční strava a stolování

Etiopie se v mnoha ohledech liší od zbytku tropické Afriky, a to jak reliéfem, tak kulturou. Zdroje přírodních surovin jsou rozmanité, země má na svém území vysoké hory, náhorní plošiny sahající do výšky až 3000 m. n. m, kde se nachází pastviny, na druhou stranu, džungle a pouště. Rozmanitá je i etnická skladba obyvatelstva, které hovoří různými jazyky a dialekty a lze bez nadsázky říci, že zrovna tak je pestrá i jejich strava.²⁸⁸ Soužití mnoha různých skupin obyvatel na jednom území po dlouhá staletí, nemohlo jistě zůstat bez vzájemného ovlivňování jejich stravovacích návyků a výrazného vlivu na skladbu jídelníčku. Nejinak je tomu i v případě Amharů. K přípravě pokrmů se používá zejména plodin vypěstovaných v nejbližším okolí.

Základ amharského jídelníčku tvoří obiloviny. Mezi bezesporu nejznámější a se řadí milička habešská neboli *tef*²⁸⁹. Nejrozšířenějším druhem *tefu* je *tef* bílý (*nech*), dále červený (*gej*) a směs těchto dvou druhů zvaná *sergegna*.²⁹⁰ Bílý *tef* je populárnější, ale pro chudé těžko dostupný. Bohatší vrstva obyvatelstva stále trvá na tom, aby jejich chléb *indžera*, který se tradičně peče z *tefu*, byl co nejlépejší, což považuje i za znak prestiže.²⁹¹ Pojmenování *tef* je

²⁸⁸ SELINUS, Ruth. *The Traditional Foods of the Central Ethiopian Highlands*. Scandinavian Institute of African Studies. 1971. [online]. © 2014 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://ethnomed.org/clinical/nutrition/the-traditional-foods-of-the-central-ethiopian>

²⁸⁹ *Tef* (lat. *Eragrostis tef*, nebo *Eragrostis abyssinica*) se řadí mezi bezlepkové plodiny a obsahuje řadu minerálních látek, též vápník a železo. Jak ve své studii například vysvětluje R. Selinus, je pravidelná konzumace *tefu* také důvodem, proč Etiopané, navzdory zdánlivě jednotvárné stravě a řadě postních dnů, netrpí chudokrevností. *Tef* také obsahuje řadu důležitých vitamínů a je rovněž bohatý na vlákninu. Zdroj:

MLADÁ, Jarmila a František PROCHÁZKA. *Atlas cizokrajných rostlin*. Praha: SZN - Státní zemědělské nakladatelství, 1987. ISBN [neznámé], SELINUS, Ruth. *The Traditional Foods of the Central Ethiopian Highlands*. Scandinavian Institute of African Studies. 1971. [online]. © 2014 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://ethnomed.org/clinical/nutrition/the-traditional-foods-of-the-central-ethiopian>

²⁹⁰ AMARE, Yared and Adal YIGREMEW. *Food Security and Resource Access: A Final Report on the Community Assessments in South Wello and Oromiya Zones of Amhara Region, Ethiopia*. 2000 [online]. [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: http://www.pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnacl384.pdf

²⁹¹ MEKONNEN, Yohannes K. ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242, s. 240–259.

údajně odvozeno od slova „*teffa*“, což v amharštině znamená „drobný“²⁹² Výraz tak přesně vyjadřuje drobnost *tefu*, jehož velikost zrníček zpravidla nepřesahuje jeden milimetr. Z ostatních obilovin je dále zastoupený ječmen a pšenice. Zrna obilovin se drtí nebo melou na mouku různé hrubosti. Mouky z nich se využívá nejčastěji k přípravě místního chleba, spíše chlebových placek, anebo také k přípravě vydatné kaše zvané *kinče* (v některých oblastech se obilné kaši říká *gonfo*). Kaše bývá podávána zpravidla jako vydatná snídaně. Obecně se věří v její sílu, proto je také podávána i během dne těhotným ženám a matkám po porodu. Kaše se vaří na slaný způsob nebo s kořením. Stolovníkům se připravená kaše servíruje tak, že se uprostřed kaše vytvoří jamka, do které se nalije rozpuštěné máslo, pokud je pro tu kterou rodinu dostupné.²⁹³ Servírována má být teplá, neboť se věří že: „Kaše a láska by se měla podávat teplá, je-li studená, hodně ztrácí.“²⁹⁴

Nezbytnou součástí a v pravdě základ amharského jídelníčku, ale také neodmyslitelnou „přílohu“ většiny pokrmů tvoří „etiopský chléb“ zvaný *indžera* (injera). Jedná se o tenkou chlebovou placku z těsta, vyrobeného z mouky ovesné, pšeničné, kukuřičné, čiroku (sorghumu) nebo směsi dvou či tří z nich, podle toho, jaká je v dané oblasti nejdostupnější plodina. Tradičně se ale pro přípravu chleba užívá již zmíněné původní etiopské plodiny miličky habešské neboli *tefu*. Způsob, jakým se *indžera*²⁹⁵ připravuje, se liší v závislosti na druhu užití mouky, nadmořské výšce, ročním obdobím a s tím související teplotě. Nejčastěji se *indžera* připravuje z kynutého těsta. Tento druh *indžery* je tenký, podobný velkému lívanci nebo palačince. *Indžera* má charakteristickou nakyslou chuť, která je dána délkou kvašení těsta. Platí, že čím delší doba kvašení, tím je chléb kyselejší. Jak naznačují některé studie, doložené staré iluminace a fresky, je příprava *indžery* v Etiopii známa již bezmála 2000 let. Postup, jakým se *indžera* připravuje je ve všech oblastech víceméně podobný. Mouka je smíchána s vodou, vytvoří se řidší vláčné těsto, které je ručně hněteno. Přidá se kvásek zvaný *eršo*. Kvásek lze získat různými způsoby, například uchováním z oddělené části těsta z předešlé přípravy *indžery*, nebo se vyrobí znovu. Někdy se namísto kvásku používá místního piva *talla*. Těsto k přípravě *indžery* se podle zvyků

²⁹² Tamtéž.

²⁹³ ALBALA, Ken, ed. *Food Cultures of the World Encyclopedia*, svazek 1. Greenwood: BC-CLIO, 2011. ISBN 0313376263, 9780313376269, s. 59–70.

²⁹⁴ MIKEŠ, Pavel. *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957, s. 10–18.

²⁹⁵ *Indžera*, viz obr. č. 4–7.

konkrétní rodiny nebo oblasti nechá odležet po dobu od jednoho až pěti dnů.²⁹⁶ Po několika dnech se část těsta oddělí a krátce povaří ve vroucí vodě a znovu přimíchá k těstu pro přípravu *indžery*. Před samotnou přípravou se do těsta přidá voda, aby jeho struktura byla jemnější a tekutější. Těsto se buď lije na rozpálený, tukem nebo olejem vymazaný tál, neboli *mitad*, který mívá v průměru 45 až 60 cm. Je-li těsto tuhé, vkládají se placky pro pečení buď na rozpálený plech, nebo tradičně přímo na horký popel. *Indžera* se podává prakticky ke všem pokrmům, snídani, obědu i večeři. Dalším druhem chlebu podobného pečiva je *kita* z celozrnné mouky. To může být buď kynuté, nebo nekvašené. *Kita* se pomalu peče ve formě placek na hliněném *mitadu*.

Luštěniny tvoří po pokrmech z obilnin neméně důležitou součást amharské stravy a to především té nejchudší vrstvy obyvatelstva. Nejvíce je zastoupená cizrna, polní hrách, čočka a fazole, které jsou především používány k přípravě omáčky *wot* a to buď celé nebo ve formě hrachové mouky zvané *širo*.²⁹⁷

Pokud jde o zeleninu v amharském jídelníčku, bude se k nejrozšířenějším a nejoblíbenějším patrně řadit cibule, hlavně červená odrůda, která se pěstuje na velkých plochách. Cibule se skutečně používá v amharské kuchyni v obrovském množství a dodává jí charakteristickou chuť. Vedle cibule se také v amharském jídelníčku objevuje množství česneku. *Kale* (*yabeša gommen*) je dalším významným druhem zeleniny. Jedná se druh dýně, která je levná a dostupná prakticky po celý rok. Další konzumovanou zeleninou je květák, zelí, červená řepa a v menším množství rajčata. Je opět namístě podotknout, že pokrmy striktně veganské jsou konzumovány v době řady postních dní.

Z hlíznatých rostlin Amharové konzumují, i když v menší míře, brambory. Jedná se o v našem prostředí známé „klasické“ brambory, ale oblíbenější je jejich sladká varianta. Sladké brambory neboli *batáty*²⁹⁸ se pěstují v nížinách a tropickém pásmu. Ačkoliv brambory nejsou v Etiopii původní rostlinou, staly se velice důležitou potravinou, která zachránila, podobně jako

²⁹⁶ ALBALA, Ken, ed. *Food Cultures of the World Encyclopedia*, svazek 1. Greenwood: BC-CLIO, 2011. ISBN 0313376263, 9780313376269, s. 59-70.

²⁹⁷ Někdy se hrachová mouka smíchá se solí a kořením a tato oblíbená směs se pak používá k přípravě omáčky *wotu* nebo *aliči*. Tyto směsi lze koupit obvykle koupit i na pouličních trzích. In: MEKONNEN, Yohannes K. ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242, s. 238-241.

²⁹⁸ Jedná se o tzv. povijnici jedlou (lat. *Ipomoea batatas*). Zdroj: MLADÁ, Jarmila a František PROCHÁZKA. *Atlas cizokrajných rostlin*. Praha: SZN - Státní zemědělské nakladatelství, 1987. ISBN [neznámé].

tomu bylo v minulosti v Evropě, řadu lidských životů od smrti hladem. Dle badatelů je konzumace brambor rozšířenější spíše mezi Oromy nežli Amhary. Brambory mají bohužel pověst jídla chudých, tedy jídla z venkovských oblastí a proto jejich konzumaci zpravidla střední třída Amharů již z principu odmítá.²⁹⁹ Na druhou stranu lze říci, že tento zastaralý předsudek boří některé studie, které tvrdí, že produkce brambor a jejich konzumace obecně mezi Amhary rovněž stoupá.³⁰⁰ Podle nejnovějších studií je to díky stále populárnějším produktům, jako jsou hranolky a bramborové chipsy, jejichž popularita je zvláště mezi mladou generací střední a vyšší majetnější třídy na vzestupu. Jedná se jistě o módní trend především ve velkých městech, jejichž silná mladá populace se snaží přizpůsobovat západním vzorům.³⁰¹

6.3.1 Maso

Konzumace masa nejen mezi Amhary ale i v celé Etiopii podléhá striktně alimentárním pravidlům, která musí být bezpodmínečně v souladu s rituální čistotou. Tato pravidla, podobná židovským, jsou ortodoxními věřícími striktně dodržována. Jsou proto stanoveny druhy zvířat, jejichž maso je povoleno jíst a těch, jejichž maso je pro věřící považováno za rituálně nečisté. Tak je tomu například v případě „nečistého“ masa vepřového. Ke konzumaci masa jsou tudíž vyhrazeny některé dny a tradičně také neděle.

Obecně lze ale tvrdit, že amharský jídelníček obsahuje velice malé procento masa. Běžnější je maso skopové, jehněčí, ale preferováno je i bílé maso drůbeží a výjimečně rybí.

²⁹⁹ SELINUS, Ruth. *The Traditional Foods of the Central Ethiopian Highlands*. Scandinavian Institute of African Studies. 1971. [online]. © 2014 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://ethnomed.org/clinical/nutrition/the-traditional-foods-of-the-central-ethiopian>

³⁰⁰ TESFAYE. A. ed. *Markets for fresh and frozen potato chips in the ASARECA region and the potential for regional trade: Ethiopia, Tanzania, Rwanda, Kenya, Burundi and Uganda. 2010-2011*. Lima: Comercial Fráfica Sucre. International Potato Center 2010. ISSN 0256-8748, s. 28-35. [online]. [cit. 2014-11-14]. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CD8QFjAB&url=http%3A%2F%2Fcipotato.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2014%2F08%2F005711.pdf&ei=pRyGVK-cDcGrUf61hJgL&usq=AFQjCNFq6RqOtP6YzjKhZvWrFD1Y95GB-A&bvm=bv.82001339,d.bGQ>

³⁰¹ HAVERKORT, Anton J. *Potato prospects for Etiopia: on the road to value addition*. Oslo: Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, 2012. [online] [cit. 2014-12-15].

Dostupné z: <https://www.wageningenur.nl/en/Publication-details.htm?publicationId=publication>

Hovězí maso vzhledem k jeho vysoké ceně konzumují lidé střední a vyšší vrstvy. Zde je nutné podotknout, že dobytek se v Etiopii chová především kvůli produkci mléka a pro maso se zabíjí jen starší kusy nevhodné pro další chov. Maso si obecně mohou dovolit jen bohatší rodiny a chudí si jej dopřejí spíše jen při slavnostních příležitostech, jako jsou například náboženské svátky. Kromě tradiční přípravy masa pečením, nebo dušením, je pro amharskou kuchyni typické podávání masa v syrovém stavu, tedy bezprostředně poté co je zvíře usmrceno. Syrové maso bývá kořeněno jak kořenící směsí zvanou *mitmitta* nebo *awaze*.

Kuřecí maso je na rozdíl od hovězího více obvyklé a také dostupnější. Slepice se chovají pro snůšku vajec, určených na prodej a kuřata se zabíjejí, v případě chudých rodin, jen pro velké hostiny. S přípravou kuřecího masa se pojí několik tradičních úkonů. Kuře se musí velmi důkladně očistit. Je nepřijatelné, aby v hotovém pokrmu bylo byt' smítko z pírků, tak prý se pozná pečlivá hospodyně.

Kromě zapovězeného masa vepřového, jehož konzumace je mezi Amhary zakázána ortodoxním nařízením, je konzumace masa z ostatních tvorů podmíněna spíše kulturně a zvykově. Tímto tématem se podrobněji zabýval např. F. J. Simoons, podle něhož mohla konzumace masa kupříkladu z velblouda vést k přísnému testu a někdy dokonce až k exkomunikaci z církve. Velbloudí maso bylo totiž vždy považováno za maso (etiopských) muslimů, přesněji Somálců.³⁰² Podobný postoj ze strany Amharů je pozorován také k masu koňskému. Masu z koní, oslů nebo mul, tedy lichokopytníků³⁰³ se v Etiopii vyhýbají i ostatní věřící včetně muslimů a židů. Je možno uvést poněkud extrémní případy jako je konzumace hrošího masa, jehož konzumace bývala běžná v jihozápadní Etiopii. Je obecně známo, že se

³⁰² SIMOONS, Frederick J. *Eat Not this Flesh: Food Avoidances from Prehistory to the Present*. Wiston: Univ of Wisconsin, 1994. ISBN 029914254X, 9780299142544, s. 49. [online]. [cit. 2014-10-14]. Dostupné z: <http://books.google.co.uk/books?hl=en&lr=&id=JwGZTQunH00C&oi=fnd&pg=PR11&dq=amhara+eating+habits&ots=3J1T0vMOwA&sig=pOvlGrTQZMD9C-hHoFmCUjhg8IM#v=onepage&q=amahra>

³⁰³ Podle pravidel lze připravovat pouze maso určitých savců, a to přežvýkavých sudokopytníků, (ovce, skot, kozy, buvoli, jelení, srnci atd.). Přestože patří velbloud k přežvýkavým sudokopytníkům, Bible konzumaci masa z něj zakazuje. Vepř je sice sudokopytník, ale není přežvýkavý, proto do této skupiny nepatří. Kůň a osel jsou lichokopytníci. Do jídelníčku rovněž nepatří ani zajíc či králík.

Amharové tomuto zvyku zcela vyhýbají, ba dokonce jejich konzumenty za tento zvyk tvrdě odsuzovali.³⁰⁴

Pokud jde o maso z ryb, konzumuje se mezi Amhary v daleko menším množství a to především proto, že dodnes není etiopská infrastruktura dostatečně vyvinuta. Doprava ryb je proto nejen dlouhá ale i drahá. Další důvod nižší spotřeby ryb je ten, že Etiopie ztratila odtržením Eritreje přístup k moři, proto se v jídelníčku obyvatel nacházejí zpravidla jen ryby sladkovodní. Je nutné také poznamenat, že konzumace pokrmů z ryb, tak jako ostatního masa je i v postním období zakázána. Také na konzumaci mořských a říčních plodů, jako jsou mušle, ústřice a krevety se vztahuje zákaz konzumace pro všechny ortodoxní křesťany (tak jak je tomu i u Židů).³⁰⁵

Za nejrozšířenější pokrm, jehož základem je maso, se nazývá *wot*. *Wot* je tradiční pokrm, rozšířený takřka po celé Etiopii a proslulý rovněž za hranicemi Etiopie. Jedná se o pokrm z dušeného masa s omáčkou, podobný pikantnímu hustému „guláši“, který obsahuje obvykle kousky masa buď hovězího, nebo jehněčího. *Wot* může obsahovat i další přísady, např. zeleninu a různé druhy luštěnin. Slavnostní *wot* pro hostiny a náboženské oslavy obsahuje kuřecí maso a vejce, takový pokrm se nazývá *dorowot*. Vše tradičně servírované s chlebovými plackami *indžera*.

Většina pramenů popisuje následující přípravu *wotu*. Základ tvoří větší množství dušené nebo smažené červené cibule. Ke smažení se používá především tuk živočišný, ale ve dnech postních u ortodoxních křesťanů, se namísto tuku živočišného, který je v té době zapovězen, připravuje *wot* na rostlinném oleji. Do pokrmu také patří typická směs koření zvaná *berbere*. Podle pikantnosti se také nazývá *kají wot* („červený“ *wot*). Namísto kořenící směsi *berbere* se v některých oblastech přidává koření *kurkuma*, které propůjčuje pokrmu nejen charakteristickou chuť, ale také výraznou žlutou barvu. Tento typ *wotu* se proto nazývá *aliča wot*. Dále se do pokrmu přidává na malé kousky nakrájené maso buď hovězí, kuřecí, kozí nebo jehněčí. Jen ve vzácnějších případech se *wot* připravuje z ryb. Zároveň s masem je do pokrmu

³⁰⁴ Zcela autentickým a notně svérázným způsobem popisuje novinář a cestovatel A. Zischka Vohity, kteří hrochy pojídají: „[...] pro Vohity, kteří dnes jako před čtyřiceti lety používají při honbě na hrocha velmi primitivních oštěpů, malých luků a šípů, takže se musí k tomuto kolosu zcela přiblížit a usmrtit jej mnoha sty drobných bodnutí, pro tyto Vohity, kteří jsou v opovržení mezi všemi Amhary, jakožto žrouiti nečistého masa...“. In: ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: Poslední nerozřešený problém Afriky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé], s. 26–27.

³⁰⁵ MEKONNEN, Yohannes K. ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242, s. 238–241.

wot obvykle přidána také některá z oblíbených, či dostupných luštěnin. Jedná se zpravidla o druh římského hrachu (cizrny), nebo čočky. Nakonec je přidána zelenina, jako například brambory, mangold, mrkev či jiná kořenová zelenina. Hlavní složka typického wotu pokrmu propůjčuje název. Hostům je tak servírován kupříkladu „mrkvový, hrachový, fazolový wot“.

Ačkoliv je další masový pokrm *kitfo* (*ketfo*) a *gomen kitfo* považován spíše za pokrm typický pro Guragy, mezi Amhary a prakticky po celé Etiopii se těší značné oblibě. Snad proto je nazýván výrazně „etiopským jídlem“. Jeho základem je syrové mleté hovězího maso. Toto syrové maso, zpravidla mleté, se marinuje v *mitmitě* (směs koření a soli), ve velmi pikantním koření z chilli papriček, nebo v koření *berbere*. *Kitfo* se tradičně servíruje polité aromatickým *niter kibe* (přepuštěným máslem) s kořením. Hodovníkům je podávané zpravidla v hliněné nádobě, servírované tradičně na *kobě*³⁰⁶, tedy na zeleném listu z nepravého banánovníku.³⁰⁷ Samozřejmě bývají přidány i neodmyslitelné *indžerové* placky. Tento masový pokrm je také speciálně připravovaný u příležitosti jednoho z nejvýznamnějších náboženských svátků ortodoxních křesťanů „nalezení pravého kříže“ - *Mesk'el*³⁰⁸.

³⁰⁶ Etiopský banánovník (lat. *Ensete ventricosum*), známý také jak jako falešný banánovník. Jak název napovídá, za domovskou oblast je skutečně považována Etiopie. Rostlina, ačkoliv dorůstá výšky stromů, stromem není. K hlavnímu využití slouží její kořeny, které zrají čtyři až pět let. Studie dokládají, že jedna rostlina může poskytnout zdroj potravy až pro šest osob. Pěstování je rozšířené především v jižní a jihozápadní Etiopii. In: PANKHURST, Richard. *The Ethiopians: a history*. Somerset: Wiley, 2001. ISBN-10: 0631224939, ISBN-13: 978-0631224938, s.194–199.

³⁰⁷ *Kitfo*. Viz obr. č. 8–9.

³⁰⁸ *Mesk'el* (Meskel) v jazyce *giiz* doslovně znamená „kříž“, je jedním z nejdůležitějších náboženských svátků Etiopské ortodoxní církve, který se slaví 27. září, v přestupných rocích 28. září. Oslavy se konají na počest „nalezení pravého kříže“ královnou Eleni (Helena) ve 14. stol. In: URNER, John W. *Ethiopian Orthodox Christianity: Faith and practices. A Country Study: Ethiopia*. Library of Congress Federal Research Division. [online]. © 1991 [cit. 2014-10-18]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/rr/frd/1877/doc>.

6.3.2 Mléko a mléčné výrobky

Kromě uvedených základních surovin k přípravě amharských pokrmů, tedy obilniny *tefu* - miličky habešské, luštěnin a masa, tvoří menší část amharského jídelníčku mléčné výrobky. Studie se shodují na tom, že konzumace čerstvého mléka je nízká a prakticky omezena jen na dětský věk. Amharové využívají mléko všech domácích zvířat, zejména však kravské. Jedním z důvodů relativně nižší spotřeby mléka oproti například evropským zemím, je velmi nízká dojivost místních (nešlechtěných) krav. Pokud jde o výrobky z mléka kravského (či v menší míře kozího), je mezi Amhary oblíbený tzv. *ayib*. *Ayib* je druh netučného tvarohu, jemné a drobné konzistence. Jeho textura je podobná v našem prostředí známému sýru feta. Protože *ayib* sám o sobě má neutrální chuť, je podáván jako příloha ke zmírnění účinků velmi kořeněných jídel. Dalším rozšířeným výrobkem z kravského mléka je máslo *niter kibe* (*niter qibe* / *niter kibbeh*). Jedná se vlastně o přepuštěné máslo. *Kibe*³⁰⁹ se připravuje pomalým přepouštěním, tedy rozechříváním másla v nádobě ve vroucí vodní lázni, kdy se během tohoto procesu vypařuje voda a ostatní příměsi. Zbude tedy čirý tuk žluté barvy, který je vhodnější na smažení, neboť má vyšší bod přepalování než čerstvé máslo. Co je daleko důležitější, *kibe* má mnohem delší trvanlivost i v prostředí bez lednice. Je dokázáno, že pokud je *kibe* správně připravené a uchovávané v uzavřených nádobách na chladném a suchém místě, vydrží měsíce³¹⁰. Do *niter kibe*, se předtím než ztuhne, přidává rozličné koření, například zázvor, pískavice, kmín, koriandr, kurkuma, kardamom, skořice nebo muškátový oříšek. Oblíbené je i s česnekem. Čerstvé mléko se uchovává tradičně kromě hliněných nádob, také v nádobách vyrobených z vydlabané tykve. Uchování másla v tykvových nádobách se považuje dodnes za oblíbený způsob.

³⁰⁹ Uplatnění *kibe* v jeho nekořeněné formě, tedy nikoliv jako poživatiny, ale jako krému je také rozšířené. Používá se k ošetření pokožky zejména u dětí. In: MEKONNEN, Yohannes K. ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242. s. 237–258.

³¹⁰ Vzhledem k dostupnosti a trvanlivosti tvoří přepuštěné kořeněné máslo *niter kibe* i oblíbenou součást jídelníčku v ostatních etiopských oblastech. Liší se prakticky jen v názvu a druhem užívaných oblíbených ingrediencí. Mezi Tigriňci se například nazývá *tesmi*, nomádští Somálci jej označují jako *subaq*. Ti jej konzumují zpravidla s přísadou kardamomu a hřebíčku. In: MEKONNEN, Yohannes K. ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242. s. 239, 248–256.

Kromě tuků živočišných, hovězího skopového loje a již zmíněného másla z kravského mléka *niter kibe*, se mezi Amhary využívá celá řada olejů rostlinných. Vzhledem k dodržování řady postních dnů, kdy je nejen zakázána konzumace masa, ale i veškerých tuků živočišného původu, slouží rostlinné oleje jako náhrada za živočišné tuky. Škála olejů užívaných v amharské kuchyni je vzhledem ke geografické rozmanitosti Etiopie a přírodním zdrojům velická. Užívá se olej slunečnicový, sezamový, olej ze světlice barvířské, dále ze semen *nug*. Olejnatá semena se také proto řadí k důležitým tržním plodinám.

Vzhledem k přírodním podmínkám oblasti severozápadní Etiopie, státu Amhara, je pěstování a tím i konzumace ovoce značně omezená jak se shoduje i řada badatelů. Situace se v současné době mění spolu s přílivem nových efektivnějších metod zaváděných v zemědělství. V malém množství se v amharském jídelníčku vyskytují banány, papája, mango, avokádo, pomeranče a citróny.³¹¹ Kupodivu se v amharském jídelníčku nesetkáváme s pokrmem, který by bylo možno považovat za dezert. Po skončení hostiny, která může mít i několik chodů, se zkrátka nic sladkého nepodává.³¹² Zajímavé je, jak podotýká např. K. Albala³¹³, že v amharštině dokonce chybí slovo, jako „zákusek, nebo desert“. Nejbližší výraz je *tafach*, což znamená sladká chuť, nebo *matatamiya*. Jedno z rozšířených pořekadel tvrdí, že „sladkost dezertu by

³¹¹ SELINUS, Ruth. *The Traditional Foods of the Central Ethiopian Highlands*. Scandinavian Institute of African Studies. 1971. [online]. © 2014 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://ethnomed.org/clinical/nutrition/the-traditional-foods-of-the-central-ethiopian>

³¹² Někteří badatelé absenci typického etiopského dezertu objasňují na příkladu cukru. Rafinovaný cukr nebyl v Etiopii prakticky znám až do počátku zavedení výroby rafinovaného cukru z cukrové třtiny na konci 19. století. Dalším důvodem, proč neexistuje pečivo podobné nám známému kynutému je ten, že nejrozšířenější obilnina *tef* neobsahuje lepek (nezbytný k tomu aby pojil těsto). V současné době se situace na etiopském trhu rychle mění. Zahraniční výrobci jako například z Indie, Číny a Turecka, zakládají své pobočky hlavně ve velkých městech a snaží se pokrýt rostoucí poptávku po cukroví a sladkých sušenkách. In: AMARE, Yared and Adal YIGREMEW. *Food Security and Resource Access: A Final Report on the Community Assessments in South Wello and Oromiya Zones of Amhara Region, Ethiopia*. 2000 [online]. [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: http://www.pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnacl384.pdf

³¹³ ALBALA, Ken, ed. *Food Cultures of the World Encyclopedia*. Svazek 1. Greenwood: BC-CLIO, 2011. ISBN 0313376263, 9780313376269, s. 55–70.

vzala hřejivý pocit, který v ústech zůstává po tradičním ostře kořeněném jídle³¹⁴. Jedinou oblíbenou sladkostí je med, ten je ovšem podáván jen sezónně, zvláště populární je ten med jarní. V ostatních ročních obdobích se med zpracovává na velmi oblíbený alkoholický nápoj *tedž* podobný nám známé medovině. *Tedž*, se údajně namísto dezertu, obvykle podává po skončení konzumace velice pikantního jídla.

6.3.3 Koření

Tak jako ve většině zemí Asie a Afriky hraje koření důležitou roli, není Etiopie v tomto ohledu se svými proslulými kořeněnými pokrmy výjimkou. Řada druhů koření se díky příhodným přírodním podmínkám pěstuje, či volně rostoucí sbírá v Etiopii, některá se ovšem musí dovážet, a to především z Indie.

Pokrmy Amharů jsou velice aromatické, protože se hojně užívá různých koření, jako například semínek hořčice, fenyklu a *berbere*, proslulého etiopského pepře. Zmíněný oblíbený *berbere* tvoří prakticky základní a důležitou složkou v mnoha etiopských jídlech. Jedná se o směs složenou z chilli papriček, které existují v řadě odrůd. Rovněž kořenící směs *mitmitta* je velmi oblíbená. Velmi populární jsou také zelné, nezralé chilli papričky smísené s cibulí, česnekem, zázvorem, bazalkou a jinými přísadami. Směs se někdy mísí s vodou nebo olejem a užívá k dochucení pokrmů. *Mitmitta* je směs koření, podobná *berbere* která se přidává hlavně do syrového masa. Kromě uvedeného je rovněž hojně používané semínko *pískavice řecké (abiš)*. Jedná se o jednu z nejstarších kulturních rostlin, která byla pěstována již ve starověku a je jí připisována léčivá moc. Rovněž je nezbytnou součástí náboženských obřadů.³¹⁵

³¹⁴ SELINUS, Ruth. *The Traditional Foods of the Central Ethiopian Highlands*. Scandinavian Institute of African Studies. 1971. [online]. © 2014 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://ethnomed.org/clinical/nutrition/the-traditional-foods-of-the-central-ethiopian>

³¹⁵ ALBALA, Ken, ed. *Food Cultures of the World Encyclopedia*, Svazek 1. Greenwood: BC-CLIO, 2011. ISBN 0313376263, 9780313376269, s. 58–61.

6.3.4 Nápoje nealkoholické i alkoholické

Kromě nejrozšířenější a stále ne běžně dostupné zdravotně nezávadné vody³¹⁶ pro veškeré obyvatelstvo, je mezi majetnějšími vrstvami obyvatel oblíbené pití vody minerální. Zvláště populární je *Ambo wuha*, která se plní do lahví a prodává. Minerální vody pocházejí z pramenů z okolí hlavního města Addis Abbeba a města Ambo. Kromě vody se stal oblíbeným nápojem nápoj z *pískavice (abiše)*, který je považován za zvláště cenný během dlouhého období půstu.³¹⁷ Rozdrcená semena jsou přelita vodou a ponechána do příštího dne, aby ztratila svou hořkou chuť. Následující den se nápoj slije a podává se slazený medem nebo cukrem.

K tradičním alkoholickým nápojům se řadí, zvláště mezi muži oblíbený nápoj, zvaný *talla*. *Talla* se připravuje z různých obilovin, nejčastěji však z ječmene, který se nechává lehce fermentovat za účelem výroby lehce alkoholického nápoje. *Talla* připomíná doma připravované pivo také proto, že obsahuje *gešo*, místní chmel. *Kerari* je nápoj podobný *talla*, jen čířejší a zpravidla slabší. Mezi muži je také populární *tedž (tej)*, alkoholický nápoj podobný silné medovině, který se také podává hlavně v době hodů a velkých slavností, jako jsou např. svatby. Alkoholický nápoj *katikala* (někde známý jako *arak*) se řadí mezi levné, ale velmi silné místní lihoviny. Jedná se o typický destilát, který se primitivním způsobem vyrábí i na venkově. Alkohol se vedle zmíněných vybraných potravin, řadí mezi zapovězené v době postní.

Z horkých nápojů, které plní i svou do jisté míry společenskou funkci, není možné

³¹⁶ Podle nejnovějších zpráv se odhaduje, že jen necelá třetina především venkovského etiopského obyvatelstva má přístup k pitné vodě ze studní. Ostatním trvá putování za vodou, zpravidla kontaminovanou a proto zcela závadnou, z různých otevřených jezírek (o niž se musí dělit se zvířaty), až šest hodin chůze. Následkem pití vody ze závadných zdrojů umírá každý rok alarmujících 50.000 dětí. In: *World Health Organization (WHO)* [online]. © WHO 2014 [cit. 2014–12–12]. Dostupné z: <http://www.who.int/en>.

V souvislosti s nedostatkem pitné vody v Etiopii je namístě zmínit i aktivity české organizace Člověk v tísni. Již čtyři roky probíhá v rámci projektu „Voda pro Afriku“ sbírka prostředků na projekt na vodní zdroje v Etiopii. Člověk v tísni, o. p. s. [online]. © 2013 Člověk v tísni [cit. 2014–12–12]. Dostupné z: <http://www.clovekvtisni.cz>

³¹⁷ SELINUS, Ruth. *The Traditional Foods of the Central Ethiopian Highlands*. Scandinavian Institute of African Studies. 1971. [online]. © 2014 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://ethnomed.org/clinical/nutrition/the-traditional-foods-of-the-central-ethiopian>

nezmínit proslulou kávu³¹⁸ (*buna*, nebo *bunna*), za jejíž domov je považována provincie Kaffa (Kefa) v jihozápadní části Etiopie. Podle badatelů se káva začala postupně šířit do celého světa díky Arabům. Káva je po dlouhá staletí považována za neodmyslitelnou součást nejen etiopské kultury, ale i kuchyně. Stala se během staletí i důležitou součástí ekonomiky.³¹⁹ Nebylo tomu tak vždy, protože Etiopská ortodoxní církev původně považovala pití kávy za jeden z vážných hříchů a za její pití byli křesťanští věřící dokonce trestáni. Tvrdilo se totiž, že káva je tradiční nápoj jen etiopských muslimů.³²⁰

S přípravou a podáváním tohoto oblíbeného nápoje hostům je spojen i velmi populární kávový obřad³²¹ (*buna*, *bunna*), který je možné vykovávat až třikrát za den. Ve většině domácností je pro přípravu a pití kávy vyhrazený speciální kout, nebo dokonce celá místnost. Jako nezbytná dekorace, zejména na venkově, slouží čerstvá tráva³²², speciální, zpravidla velmi skromný nábytek, jako jsou nízké stolečky a sedátka. Celá příprava kávy probíhá přímo před očima stolovníků. Čerstvá zelená kávová zrna se nejprve praží na pánvi, pak se upražená zrna roztlučou v hmoždíři zvaném *mokeča*. Následně se rozdrcená zrna vhodí do vroucí vody a nechají přejít dvakrát varem. Káva se vaří v nádobě *jebena*, přičemž se během vaření „rozdmychává“ vonný kouř po celé místnosti, aby si její hosté mohli správně vychutnat. Káva se servíruje v malých šálcích zvaných *si'ni* a její servírování je rozděleno na tři fáze. První kolo, kdy se podává nejsilnější káva, se nazývá *abol*. Následuje kolo druhé, *tonna*, kdy se první káva ještě jednou přelévá a vzniká tak slabší nápoj. A konečně ve třetím kole nazývaném *baraka*, se káva naposledy přelije horkou vodou, vzniká nejslabší kávový nápoj.³²³ Kávový obřad je někdy doprovázen pálením vonného kadidla. Káva se obvykle podává s cukrem, ale v některých

³¹⁸ UHLIG, Siegbert, ed. *Proceedings of the XVth International Conference of Ethiopian Studies*, Hamburg. Volume 65 of *Äthiopistische Forschungen*. July 20-25, 2003. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2006. ISBN 3447047992, 9783447047999, s. 24–29.

³¹⁹ GETAHUN, Solomon Addis a Wudu Tafete KASSU. *Culture and Customs of Ethiopia. Cultures and Customs of the World*. Addis Abeba: ABC-CLIO, 2014. ISBN 0313086060, 9780313086069, s. 104–107, 119–120.

³²⁰ Tamtéž

³²¹ Kávový obřad, viz obr. č. 10.

³²² Zelená tráva má nejen symbolizovat čerstvost, zdraví, ale také hojnost. Hostitel tím dokazuje, že má tolik trávy, že s ní může dokonce takto plýtvat. In: ADÁMEK, Hynek a Pavel MIKEŠ. *Čas je dar Afriky: Etiopie*. Praha: Knižní klub, 2000. ISBN 8024204584, 9788024204581, s. 68.

³²³ GETAHUN, Solomon Addis a Wudu Tafete KASSU. *Culture and Customs of Ethiopia. Cultures and Customs of the World*. Addis Abeba, ABC-CLIO, 2014. ISBN 0313086060, 9780313086069, s.107.

oblastech není neobvyklé do kávy přidávat i sůl. Poněkud méně obvyklé, jak zmiňuje např. H. Kroman je servírování kávy s *niter kibe* (přepuštěným máslem).³²⁴

Jak naznačuje řada studií, hraje káva a tradiční kávový obřad důležitou roli mezi etiopskými emigranty například ve Velké Británii a USA. Obřady *buna* hrají významnou roli v konstrukci identity a stanovení blahobytu v exilu.³²⁵ Kromě kávy je někdy podáván i čaj, zpravidla s příměsí kardamomu, nebo skořice. Vzhledem k tomu, že čaj je dováženou komoditou, je drahý a jedná se spíše o módní záležitost vyšších vrstev.

Ke kávě se zpravidla podává malé občerstvení, jako například *kolo*³²⁶, které je smažené na přepuštěném, kořením ochuceném másle. Jedná se o obilná zrna, jako například ječmen, pšenice nebo kukuřici (připomíná popcorn). Oblíbené jsou ale i pražené luštěniny, nebo slunečnicová semínka. Také se servíruje *dabo kolo*, které konzistencí připomíná sušenky. *Dabo kolo* se připravuje z těsta, z něhož se vytvarují válečky, ty se poté nakrájí na malé kousky, které se rovněž jako *kolo*, smaží na kořeněném másle *kibe*. *Kolo* a *dabo kolo* se stalo také populární záležitostí, prodává se nejen u pouličních stánků, zabalené v papírovém kornoutu, ale je zcela běžně dostupné jako pochutina v supermarketech velkých měst.

6.3.5 Způsob stolování aneb etiketa v amharské společnosti

Jak již bylo nastíněno, amharská společnost poměrně striktně rozděluje „tradiční genderové role“ a proto není s podivem, že za přípravu pokrmů a péči o oheň³²⁷ je zodpovědná

³²⁴ KLOMAN, Harry. *Mesob Across America: Ethiopian Food in the USA*. New York: Universe, 2010. ISBN 1450258670, 9781450258678.

³²⁵ PALMER, David. *The Ethiopian Buna (Coffee) Ceremony: Exploring the Impact of Exile and the Construction of Identity through Narratives with Ethiopian Forced Migrants in the United Kingdom Folklore*. Vol. 121, Issue 3, 2010. s. 321-333. [online]. ©2010 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0015587X.2010.511461#.VGmsNr81i>.

³²⁶ MESSER, Ellen. Anthropological Perspectives on Diet. In: *Annual Review of Anthropology*, vol. 13, s. 205-249. 1984 [online]. [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2155668?uid=17740064&uid=3738032&uid=2&uid=3&uid=67&uid=62&uid=17739920&sid=21104732307301>

³²⁷ Etiopské obyvatelstvo využívá v největší míře tradiční zdroj energie, kterým je dřevo, což vede k neustálé a nenávratné deforestaci země.

žena³²⁸. V amharských domácnostech, ba i v některých etiopských restauracích, chybí kromě příborů také stůl západního modelu. Namísto toho se ke stolování používá tradiční vyplétaný jídelní koš zvaný *mesob*³²⁹, který slouží jak k podávání, tak i uchovávání jídel.

Nejprve, před každým jídlem je všem stolovníkům nabídnuta hostitelem miska s vodou na umytí rukou z praktického důvodu, prstů je užíváno namísto příboru. Voda, kterou nosí zpravidla děti kolem stolu, je nalita na ruce hodovníků a zachycena ve speciální misce. Mytí v misce, kterou použila jiná osoba je považováno za nezdvořilé a nečisté. Stejný obřad mytí rukou je opakován i po jídle.³³⁰ Servírovaný pokrm se vkládá do úst pomocí prsty pravé ruky. Je nutné podotknout, že jak ortodoxní křesťané, tak i muslimové jedí výhradně pravou rukou. Chlebových placek, zmíněné *indžery*, se používá namísto příboru, neboť ten je v tradiční kuchyni neznámý. Stolovník si obvykle utrhne kousek z tenké *indžery*, naplní některou z příloh a sousto prsty pravé ruky konzumuje. Pokud host dojedl, je považováno za zdvořilé, vložit mu do úst sousto *indžery*, tak jak naznačuje tradice zvaná *gurša*. Evropanům známé servírovací pomůcky a nádobí jsou v amharském stolování prakticky neznámé.³³¹ Výjimkou jsou servírovací nástroje, nůž, kterým je odkrajováno maso. K servírování pikantní omáčky *wotu* do misek je užíváno naběračky a v případě požívání obilných kaší se užívá lžice. Tradičně jedí první hosté a muž, teprve pak ženy a děti. Zejména na venkově je tento způsob stolování udržován. Pokud se servíruje omáčka *wot*, umístí se v misce do středu *indžery*. Přímo na *indžeru* se také pokládají zeleninové pokrmy, koření, nebo tradiční sýr *ayib*.³³²

Nejen v Etiopii, ale prakticky v celé oblasti Afrického rohu je rozšířen obřad zvaný

³²⁸ O tom kdo potravu v amharské společnosti připravuje, svědčí jak historické fresky, tak soudobé kresby, karikatury a dokumentace, které zachycují při přípravě potravy výhradně ženy. Muži jsou oproti tomu zachyceni spíše jen jako konzumenti pokrmů a alkoholu, zvláště pak ve společnosti ostatních mužů (bez žen).

³²⁹ Stolek *mesob*, hraje důležitou úlohu i v legendách, pohádkách, pořekadlech a příslovích. In: MIKEŠ, Pavel. *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957, s. 9–12.

³³⁰ Tento zvyk ovšem opomíjen, je-li vody takový nedostatek, kdy sotva pokryje potřebu k pití.

³³¹ MEKONNEN, Yohannes K. ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242, s. 250–259.

<http://books.google.cz/books?id=Q0pZPp032c0C&pg=PA278&dq=kibbeh+ethiopia&hl=cs&sa=X&ei=8bVxVPj7M6j7ywPu4IKwDQ&ved=0CCkQ6AEwAQ#v=onepage&q=kibbeh%20ethiopia&f>

³³² Pro tradiční způsob servírování pokrmů, viz příloha, obr. č. 8.

gurša (též *gorša*, *gorsha*)³³³. Jedná se o společenský obřad označovaný jako „akt přátelství a lásky“, praktikovaný při společném stolování nejen v rodinném kruhu, ale i ve skupině shromážděných u slavnostní tabule u příležitosti církevních svátků. V praktickém životě může tento zvyk v očích cizinců a cestovatelů působit jistý kulturní šok, jak se například domníval A. Ziska³³⁴. *Gurša* spočívá v tom, že jeden ze stolovníků, hostitelů, vkládá sousta pokrmů do úst hosta. Jedná se obvykle o do ruličky stočené *indžerové* placky, do kterých je zabalen kousek masa *kitfa*, či je ponořena do omáčky *wot*. Sousto je vkládáno do úst hosta, spolustolovníka dle pravidel a rituálu pouze pravou rukou. Badatelé se shodují na tom, že se jedná o velmi důležitý akt k posílení rodinných, partnerských, příbuzenských vazeb, harmonie, lásky, přátelství.³³⁵ Není bez ani zajímavosti, že *gurša* vstoupila také do specifického humoru karikaturistů.³³⁶

6.3.6 Půst jako byznys

Faktory, které mohou mít zásadní vliv na stravovací návyky, jsou jak kulturní, společenské, ekonomické i politické. Vedle kulturních zvyklostí, hraje rovněž náboženství významnou roli při formování sociálního chování. Převládající náboženská orientace má tendenci ovlivňovat způsob, jakým lidé žijí a jakou činí volbu při výběru potravy s ohledem na širokou škálu zákazů, omezení a nařízení. V mnoha ohledech může být náboženství považováno za zdroj jistých zásad, které výrazně ovlivňují kulturu, život a mají dopad na ovlivňování a formování postojů obyvatel. Ve spojení s náboženstvím je v lidech zakořeněno přesvědčení, že je jim určováno, co člověk může a nemůže jíst. Ani Etiopie v tomto ohledu není výjimkou.

³³³ *Gurša*, viz příloha, obr. č. 14–15.

³³⁴ ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: Poslední nerozřešený problém Afriky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé], s. 104–110.

³³⁵ Jedno z vysvětlení, jak tento zvyk *gurša* vznikl je ten, že původně manželé měly podat sousto nejprve manželce a pán svému sluhovi, aby se zjistilo, zda nabízený pokrm není otráven. Jiné vysvětlení tohoto aktu je dle pořekadla: „[...] ti kdo jedí ze společného *mesobu*, se navzájem nezradí“. In: TIKUYE, Molla. *Insight Into Ethiopia*. Addis Abeba: Xulon Press, 2009. ISBN 1606478400, 9781606478400, s. 41–49.

³³⁶ *Gurša*- karikatura, viz obr. č. 15.

R. Belwall uvádí, že etiopské postní dny tvoří zhruba polovinu dní v roce, na které je nutné brát zřetel.³³⁷ Tyto postní dny, amharsky zvané *tsom*, nebo *som*, které ortodoxní etiopská církev předepisuje, Amharové důsledně respektují. Výjimky z půstu se vztahují pouze na děti ve věku asi do sedmi let, těhotné a kojící ženy, vážně nemocné a slabé jedince. E. K. Knutsson a R. Selinius dokonce uvádějí, že prakticky v žádné zemi vyznávající křesťanství a s tím spojené postní období, nebylo pozorováno tak striktní dodržování půstů (a v takovém počtu) jako tomu je v Etiopii.³³⁸ Amharové spolu s Tigrejci se dodržováním půstu sami identifikují s křesťanskou komunitou jako takovou a demonstrují tím dokonce svou náležitost k „civilizované“ společnosti, narozdíl od ostatních (nevěřících, či muslimů).³³⁹

Postní dny se navíc, kromě náboženských svátků, vztahují i na středy a pátky s výjimkou 50 dnů po Velikonocích. V době půstu se také striktně dodržuje plán modliteb a pokání. Ten kdo nedokáže dodržet půst, se nepovažuje za dobrého křesťana. V době půstu je často dovoleno jen jedno jídlo denně. Ve dnech půstu se tradičně konzumují zpravidla jednodušší prostší jídla připravená z luštěnin a zeleniny. Ale v některých postních dnech je příjem potravy zcela zapovězen. Z druhů zeleniny se nejčastěji konzumuje zelí a různé druhy dýní. Pro konzumaci masa jsou tudíž vyhrazeny jen některé dny a také tradičně neděle. V postních dnech, jak již bylo rovněž zmíněno, se nesmí konzumovat žádné živočišné produkty, dokonce ani mléko, máslo a vejce.

V případě Etiopie, jsou spolu s náboženskými tabu ortodoxních křesťanů, řešeny i některé vzrůstající nároky na jistý komfort, přičemž je věnována velká pozornost výběru správných potravin odpovídající církevním zvyklostem. Životní úroveň a uspěchanější tempo života především ve velkých městech³⁴⁰ s sebou přineslo i potřebu rychlé přípravy a konzumace

³³⁷ BELWALL, Rakesh a Yifru TAFESSE. A study of the impact of orthodox Christians' fasting on demand for biscuits in Ethiopia. In: *African Journal of Marketing Management*. čís. 2. , s. 10– 17. [online]. ©2010 Academic Journals [cit. 2014-12-18]. Dostupné z: http://www.academicjournals.org/article/article1379514856_Belwal%20and%20Tafesse.pdf

³³⁸ Tamtéž.

³³⁹ KNUTSSON Karel Eric a Ruth SELINIUS. Fasting in Ethiopia. An Antropological and Nutritional Study. In: *The American Society for Clinical Nutrition*. 1970. [online] [cit. 2014–12–02]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/5465986>, <http://ajcn.nutrition.org/content/23/7/956>

³⁴⁰ Ve velkých městech je odraz půstu v současném způsobu stravování Etiopanů zvláště patrný, neboť jsou kladeny vyšší nároky na pohodlí. Naskytá se zde příležitost pro firmy, jak udělat z postních náboženských dnů skvělý byznys.

stravy, která odpovídá striktním alimentárním nařízením. Důraz je především kladen na dobu postní, kdy na vlastní přípravu vyhovujících pokrmů zbývá stále méně času. Ortodoxní křesťané, kteří donedávna jedli pouze domácí pokrmy a doma připravené pečivo si začínají zvykat například na průmyslově vyráběné suchary. Tento trend nešel pozornosti podnikavců, kteří na etiopský trh zavádějí stále ve větším množství a rozmanitější nabídky potravinové produkty. A tak je zřejmé, že potravinářský průmysl v posledních letech pružněji reaguje na požadavky trhu v „etiopském kontextu“.³⁴¹ Ortodoxní křesťanství a alimentární nařízení s tím spojené je vedle věku a příjmu nejdůležitějšími hodnotami, které ovlivňují rozhodování obchodníků v potravinářském segmentu. A jak dokazují studie, je role chleba (*indžery*) a pečiva obecně zvláště důležitá, neboť jeho konzumace v době postní zapovězená není. Vzhledem k tomu, že většina etiopského obyvatelstva patří k chudé části společnosti, stává se role pekáren důležitou v nabídce potravinářských výrobků na trhu. Tyto výrobky však musí být možno koupit co nejlaciněji. Proto, jak ukazují studie, je úkolem potravinářského průmyslu nejen nabízet cenově dostupné pečivo různým vrstvám obyvatelstva, ale i především takové výrobky, které jsou v souladu s náboženským očekáváním. Není jistě bez podivu, že potravinářský průmysl a zvláště pak jeho pekárenské odvětví se v Etiopii řadí k jednomu z nejrychleji rostoucích odvětví.³⁴² Nezůstává ani bez zajímavosti, že se vzhledem k velice striktním nařízením druhu konzumovaných potravin během půstu, obrátili výrobci i na nejvyšší představitele církve aby vyjádřili svůj názor na průmyslově vyráběné pečivo, zejména suchary pro postní období. Bylo tedy dokázáno, že průmyslově vyráběné suchary a pečivo splňují vysoké nároky alimentárních nařízeních a tyto výrobky jsou velice dobře společností přijímány. Je nutné také poznamenat, že tato situace na etiopském trhu není zcela nová. Výrobci sucharů již v dřívějších letech museli pokrývat potřeby pro zásobování armády, kde se alimentární nařízení také respektují. Není pochyb o tom, že současná doba s podporou reklamy v médiích

³⁴¹ SOETHOUDT, H., J. van der RIET a Y. SERTSE. *Food processings in Ethiopia*. Wageningenur: Wageningen UR, 2013. ISBN: 978-94-6173-696-3. [online]. © Wageningen UR Food & Biobased Research [cit. 2014-01-10]. Dostupné z: www.wageningenUR.nl

³⁴² Podle zpráv z roku 2000 přispívá pekárenský průmysl přibližně 30% z hrubé hodnoty produkce potravin a tempo růstu v průběhu posledního desetiletí i nadále roste. Zdroj: BELWALL, Rakesh a Yifru TAFESSE. A study of the impact of orthodox Christians' fasting on demand for biscuits in Ethiopia. In: *African Journal of Marketing Management*. Vol. 2, s. 10-17. 2010. [online]. ©2010 Academic Journals [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: http://www.academicjournals.org/article/article1379514856_Belwal%20and%20Tafesse.pdf

nabízí stále zajímavější příležitosti prodejců potravin zejména těch, zaměřených na ortodoxní věřící.

Obr. č. 4. *Indžera*

Obr. č. 5 Zásoba *indžery* uložené v koši *mesob*

Obr. č. 6. Postup přípravy *indžery*. *Tef*, prosévání *tefové* mouky, hnětení těsta

Obr. č. 7. Vykytnuté těsto po třech dnech, naředění těsta vodou, smažení *indžerových* placek

Obr. č. 8. *Kitfo*

Obr. č. 9. Příprava masového pokrmu *kitfo*

Obr. č. 10. Kávový obřad, pražení kávových zrn, drcení upražených kávových zrn

Obr. č. 11. *Kolo*

Obr. č. 12. *Dabo kolo*

Obr. č. 13. Máslo *niter kibe*

Obr. č. 14. Obřad *gurša*

Obr. č. 15. Obřad *gurša*- karikatura

6.4 Amharský tradiční oděv

Pokud jde o tradiční oděv, patří k typickému oděvu Amharů, a to především ve venkovských oblastech a chudších čtvrtích velkoměst, součást, které se říká *šama*³⁴³. Jedná se o pruh široké a dlouhé bavlněné či vlněné světlé tkaniny, jakési togy, která se nosí přehozená přes rameno a ruku. *Šama* je součástí typického oděvu jak mužů, tak i žen a je tradičně nošena jako svrchní oděv, podobně jako toga. Tento druh plédu či jakési široké šály může ženám v některých oblastech krýt i hlavu. Ženy ji nosí přes dlouhou košili (tuniku), či spíše šaty, kterým se říká *kamis*³⁴⁴. Muži pod *šamu* oblékají buď dlouhé či krátké, kalhoty, zpravidla světlé barvy. V chladnějším počasí Amharové oblékají ještě navíc plášť zvaný *barnos*³⁴⁵. V případě obyvatel měst, především u mladých lidí je samozřejmostí oděv typického západního stylu. Ale není ani zcela neobvyklé vidět amharské muže v obleku západního střihu, kteří přes něj oblíbenou *šamu* stále ještě nosí.

6.5 Závěr

Z výše uvedeného je patrné, že pokud jde o Amhary, jedná se jistě o jedno z početnějších národů na africkém kontinentě, jehož kultura a zvyky jsou dodnes udržovány. Svůj velký podíl na uchování staletí trvajících amharských tradic, zvyků a kultury jistě nese i skutečnost, že díky výjimečnému postavení této původně vládnoucí vrstvy a šlechty a také existence a znalost písma spolu ve spojení s ortodoxní církví, mohla poskytnout dostatek svědectví o této kultuře. Existuje řada raných pramenů a bohatá je též orální tradice. O „Habeši“ [Etiopii] poskytli

³⁴³ *Šama*, viz příloha, obr. č. 21.

³⁴⁴ Dlouhá tunika (známá také pod označením *kamíz*, *kamis*, *khameez*, *kameez*, *qamis*) je typickým ženským oděvem nejen v Etiopii, ale je rozšířena i v řadě dalších zemí jako například v Indii, Pákistánu, Afganistánu, Íránu, Iráku, Střední Asii, v některých částech Turecka, oblíbená je rovněž zejména u muslimských žen například v severní části Afriky, ale a také u kurdských a nomádských etnik.

³⁴⁵ Taktéž *barnos* je svrchní oděv kaftanového střihu, zpravidla s dlouhými rukávy, který se nosí či nosíval v oblasti Blízkého východu, Střední Asie, dříve též hojně v Íránu a arabských zemích a v Mongolsku. In: HASKINS, Jim a Joann BIONDI: *From Afar to Zulu: A Dictionary of African Cultures*. New York: Walker and Copany, 1995, s. 14–16.

významná svědectví misionáři, novináři³⁴⁶, cestovatelé, dobrodruzi a obchodníci. Vypovídají o tom, že Amharové, nejenže stále obývají prakticky stejné území, ale dodržují i díky neslábnoucímu po staletí trvajícím vlivu ortodoxní církve, víceméně podobné hluboce zakořeněné zvyky. V neposlední řadě se na uchování země bez výraznějších cizích vlivů podílela i skutečnost, že Etiopie prakticky nebyla kolonizovaná.

³⁴⁶ Etiopii ve 30. letech 20. stol. stručně charakterizuje např. rakouský novinář A. Zischka: „*Říše potomků královny ze Sáby, Habeš [Etiopie] byla až do počátku 20. stol. čistě feudální stát a podržela nezávislost po tři tisíce let*“. In: ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: „Poslední nerozřešený problém Afriky*“. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé], s. 9.

7 ZÁVĚR

Cílem této práce bylo představit jeden z početných afrických národů - Amhary žijící v Etiopii a nastínit hlavní mezníky jejich historie. Tato práce ukázala Amhary z mnoha různých pohledů a sledovala historii jejich státnosti od dávné Aksumské říše až po současný moderní stát, tedy současnou Etiopskou federativní demokratickou republiku. Byla také představena některá amharská specifika, jako je výrazný vliv ortodoxní církve a postních dnů na každodenní život Amharů, a také na způsob stravování. Rovněž byly zmíněny jejich zvyky, včetně tradice tzv. „vosku a zlata“. Stručně bylo načrtnuto i sociální upořádání, situace na venkově, kde doposud valná část Amharů žije. Etiopie se stala jedním z mála afrických států, ve kterém jedno z menšinových „domácích“ etnik, Amharové, dokázalo kulturně i politicky ovládnout ostatní, přičemž si až po současnou dobu udrželo vlastní tradice i víru.

V části, která pojednává o nejstarší historii, byla věnována pozornost legendárnímu setkání královny ze Sáby (Makedy) se Šalomounem, ke kterému se dodnes Amharové vztahují. Panovníci, kteří prakticky až do druhé poloviny 20. stol. následovali, museli (až na výjimky), nacházet spřízněnost s rodem Šalomouna. Téměř všichni etiopští císaři od roku 1270, tedy po obnovení tzv. druhé šalomounské dynastie, byli Amharové. Snad právě z této události může pramenit jisté povědomí Amharů o vlastní „privilegovanosti“. I když Amharové nyní tvoří přibližně jen asi jednu třetinu obyvatel Etiopie, tato třetina se stala v Etiopii základem pro „vytvoření“ současného státu.

Velkou měrou k úspěchu Amharů přispěla i provázanost s Etiopskou ortodoxní církví, ke které se většina Amharů hlásí. Vliv Etiopské ortodoxní církve, jak ukazuje tato práce, byl až do roku 1987, kdy došlo k vyjmutí zmínky o ortodoxní církvi z ústavy, jako jediného uznávaného náboženství, nesporně silný. Úzká propojenost s vládnoucí vrstvou a její pevné místo v několika etiopských ústavách, ještě utvrzovaly původně naprosto dominantní roli církve a „nenápadné“ spojení s Amhary a Tigrejci. Je zřejmé, že od existence císařství po Etiopskou federaci byla role elit, kterými byli prakticky jen příslušníci šalomounské dynastie, Amharové (spolu s Tigrejci), klíčová.

Přestože je v etiopské ústavě z 80. let 20. stol. zakotvena odluka církve od státu, má ortodoxní církev a nyní i islám na každodenní život většiny Etiopanů velký vliv. Je patrné, že víra je součástí jejich osobní identity. Není snadné odhadnout, jaký vliv bude mít církev do budoucna, je však možné, že islám, který se jeví jako expansionistický a dá se předpokládat, že

bude sílit, stejně tak jako je tomu v mnoha okolních afrických zemích, převezme hlavní úlohu nejen v náboženském, ale i kulturně - společenském životě Etiopanů.

Moderní verze jazyka *giiz* (který je doposud liturgickým jazykem církve) – amharština, upevňuje privilegované postavení Amharů. Amharština byla a je v multijazykové Etiopii jakousi „linguou francou“. Prosadila se i přesto, že rodným jazykem větší části Etiopie jsou kúšitské jazyky, kterými hovoří většinoví Oromové. Její dominantní role byla „utvrzena“ i verzí etiopské modernizace, tzv. *amharizací*, která proběhla ve druhé polovině 19. stol. Významná role amharštiny je také každodenně podporována moderními komunikačními médii, jako jsou televize, rozhlas a internet.

Jistě se nabízí řada nezodpovězených otázek, kterých jsem se v této práci dotkla pouze okrajově, tyto otázky poskytují zároveň prostor pro další bádání. Tato práce má výhradně teoretickou rovinu, a k jejímu zpracování byly použity písemné prameny. Pro důkladnější přehled o aktuální situaci a postavení Amharů v rámci Etiopie by byl nezbytný dlouhodobější terénní výzkum v této zemi. Dalším, jistě obohacujícím prvkem k objektivnějšímu hodnocení, by byla znalost amharštiny s možností čerpání například z originálních etiopských pramenů. Hlubší a důkladnější analýzu by si zasloužily jistě i jednotlivé oblasti, například otázky původního náboženství, jehož prvky se staly součástí křesťanských obřadů ortodoxní církve. Otázka, jakým směrem se bude situace v Etiopii u rozdílných náboženství jako je ortodoxní křesťanství a islám, vyvíjet dál, by se mohla stát také námětem dalšího bádání.

Vzhled do současné sociální situace v Etiopii, jejíž populaci z větší části, tvoří především mladí lidé, by se rovněž mohl stát zajímavým námětem a inspirujícím rozšířením. Širším předmětem zkoumání, by také mohl být výzkum zaměřený na amharské imigranty a jejich případné potomky, kteří v 70. a 80. letech 20. stol. absolvovali studium na českých vysokých školách a následně se v Čechách natrvalo usadili.

Etiopie, která na sebe přitáhla světovou pozornost a natrvalo také vstoupila nejen do historie antropologie, ale do širšího povědomí kosterním nálezem pozůstatků slavného australopitéka Lucy, si rozhodně zaslouží větší pozornost.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADÁMEK, Hynek a Pavel MIKEŠ. *Čas je dar Afriky: Etiopie*. Praha: Knižní klub, 2000. ISBN 8024204584, 9788024204581.

ADEJUMOBI, Saheed A. *The History of Ethiopia*. Westport, Conn: Greenwood Press, 2007. ISBN 0-313-32273-2.

ALBALA, Ken, ed. *Food Cultures of the World Encyclopedia, svazek 1*. Greenwood: BC-CLIO, 2011. ISBN 0313376263, 9780313376269.

ANDERSON, Benedict. *Představy společnosti. Úvahy o původu a šíření nacionalismu*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 9788024614908.

BALANDIER, Georges. *The Sociology of Black Africa: Social Dynamics in Central Africa*. New York: Andre Deutsch, 1970. ISBN [neznámé].

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. Český Těšín: Ekumenická rada církví v ČSR, 1979. ISBN [neznámé].

COLE, Peter. *Filosofie náboženství*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-719-1.

CRUMMEY, Donald. *Land and Society in the Christian Kingdom of Ethiopia: From the Thirteenth to the Twentieth Century*. Urbana: University of Illinois Press, 2000. ISBN 0252024826, 9780252024825.

DORESSE, Jean. *Histoire Sommaire de la Corne Orientale de L'Afrique Études et documents sur l'Éthiopie et les régions avoisinantes*. Paris: Libr. orientaliste Paul Geuthner, 1971. ISBN [neznámé].

DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Etiópčania*. Bratislava: Obzor, 1989. ISBN 80-215-0034-4.

ELFASI, M. a Ivan HRBEK, ed. *The General History of Africa, vol. 3. Africa from the Seventh to the Eleventh Century*. Paris: UNESCO, 2000. ISBN 435 94809. [online]. UNESCO ©1995–2012 [cit. 2015-01-10]. Dostupné také z:
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/general-and-regional-histories/general-history-of-africa/volumes/>

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Antropologie multikulturních společností - Rozumět identitě*. Praha: Triton, 2007. ISBN: 978-80-7254-925-2, 9788072549252.

ERIKSEN, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. ISBN 8074190536, 9788074190537.

EROTICUS, Heliodorus Scriptor. Příběhy aithiopské / Heliodoros. Aethiopica. In: *Edice Bibliotéka klasiků řeckých a římských*, č. 32. Praha: Česká akademie věd a umění, 1924. ISBN [neznámé].

FILIP, Jiří a Zdeněk POLÁČEK. *Etiopie*. Praha: Obchodně ekonomické sborníky. Institut zahraničního obchodu, 1981. ISBN [neznámé].

FROLICK, Larry. *Deset tisíc škorpiónů: hledání zlata královny ze Sáby*. Praha: BB/art, 2006. ISBN 80-7341-863-0.

FÜCK, Johann. Geschichte der semitischen Sprachwissenschaft. In: *Semitistik. Handbuch der Orientalistik*, Band 3, Abschnitt 1. Brill, Leiden, Köln 1953. ISBN [neznámé]

GELLNER, Ernest. *Jazyk a samota*. Brno: Centrum pro studium demokracie, 2005. ISBN 8073250551.

GELLNER, Ernest. *Národy a nacionalismus*. Praha: Josef Hříbal, 1993. ISBN 809013811.

GELLNER, Ernest. *Nacionalismus*. Brno: Centrum pro studium demokracie, 2003. ISBN 80-7325-023-3, 9788073250232.

GETAHUN, Solomon Addis a Wudu Tafete KASSU. *Culture and Customs of Ethiopia. Cultures and Customs of the World*. Addis Abeba, ABC-CLIO, 2014. ISBN 0313086060, 9780313086069.

GIBBS, James Lowell. *Peoples of Africa*. Cambridge: Holt, Rinehart and Winston, 1965. ISBN 0030483301, 9780030483301.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2001. ISBN 80-7203-124-4.

GREENBERG, Joseph H. African linguistic classification. In: KI-ZERBO, Joseph, ed. *General History of Africa, Volume 1: Methodology and African Prehistory*. Los Angeles: University of California Press, 1981. ISBN 0520066960, 9780520066960.

GROSBY, Steven. *Nationalism: A very short introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 019157824X, 9780191578243.

HASKINS, Jim a Joann BIONDI. *From Afar to Zulu: A Dictionary of African Cultures*. New York: Walker and Copany, 1995. ISBN 0802775500, 9780802775504.

HASPELMATH, M., E. KÖNIG, W. OESTERREICHER, W. RAIBLE. *Language Typology and Language Universals. Sprachtypologie und sprachliche Universalien. La typologie des langues et les universaux linguistiques*. Berlin: Walter de Gruyter, 2001. ISBN 3110194260.

HEINE, Bernd a Nurse DEREK. *African languages. An introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. ISBN 0521666295, 9780521666299. Dostupné také z: [online] [cit. 2014-10-01]. <http://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam032/99056881.pdf>

HENZE, Paul B. *Layers of Time: A history of Ethiopia*. New York: C. Hurst & Co., 2000. ISBN 1850653933, 9781850653936.

HOBSBAWM, Eric John. *Národy a nacionalismus od roku 1780: Program, mýtus, realita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. ISBN 8085959550, 9788085959550.

HOLLAND, Mina. *The Edible Atlas: Around the World in Thirty-Nine Cuisines*. Edinburgh: Canongate Books, 2014. ISBN 085786856X, 9780857868565.

HRBEK, Ivan. *Dějiny Afriky, svazek I-II*. Praha: Svoboda, 1966. ISBN [neznámé].

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2009. ISBN 9788074190100.

HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2004. ISBN 80-86429-20-2.

HROCH, Miroslav. *V národním zájmu: požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny (NLN), 1999. ISBN 8071062987, 9788071062981.

CHAILLOT, Christine. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Tradition: A Brief Introduction to Its Life and Spirituality*. USA: Inter-Orthodox Dialogue, 2002. ISBN 8385368981, 9788385368984.

ILIFFE, John. *Afrika a Afričané: dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 2001. ISBN 8070214686, 9788070214688.

JEMBERE, Aberra. *An Introduction to the Legal History of Ethiopia 1434-1974*. Münster: Lit Verlag, 2000. ISBN 3825847764, 9783825847760.

KANDERT, Josef. *Náboženské systémy*. Praha: Grada Publishing a.s., 2010. ISBN 8024731665, 9788024731667.

KAPLAN, Steven. Genealogies and Gene-ideologies: The Legitimacy of the Beta Israel (Falasha). In: *Social Identities*, Jul. 2006, vol. 12, no. 4, s. 447–455. ISSN 1350-4630.

KAPUŚCIŃSKI, Ryszard. *Na dvoře krále králů*. Edice Cesty. Praha: Panorama, 1980. ISBN [neznámé].

KEBEDE, Messa. *Africa's Quest for a Philosophy of Decolonization*. Netherlands: Rodopi, 2004. ISBN 9042008105, 9789042008106.

KEBEDE, Messay. *Survival and modernization - Ethiopia's enigmatic present: a philosophical discourse*. New Jersey (USA): Red Sea Press, 1999. ISBN 1569020841, 9781569020845.

KEESING Roger. M. *Kin Groups and Social Structure*. New York, Holt: Rinehart and Winston, 1975. ISBN 0030128463, 9780030128462.

KELLER, Edmond J. Constitutionalism, Citizenship and Political Transitions in Ethiopia: Historic and Contemporary Processes. In: DENG, Francis M., ed.: *Self-Determination and National Unity. A Challenge for Africa*. Trenton NJ: Africa World Press, 2010. ISBN: 20081601270348, 9781601270344. s. 57–90. [cit. 2014-09-10]. Dostupné také z: https://www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/keller/papers/SelectedPub/Constitutionalism_2010.pdf

KELLER, Edmond J. *Revolutionary Ethiopia: From Empire to People's Republic*. Greenwood: Indiana University Press, 1991. ISBN 0253206464, 9780253206466.

KELLER, Edmond J. and Edith M. OMWAMI. Federalism, Citizenship and National Identity in Ethiopia. In: *The International Journal of African Studies*. Vol. 6, No. 1. USA: European Journals, Inc., 2007. ISSN 1541-213X. s. 37–69. [cit. 2014-10-10]. Dostupné z: https://www.sscnet.ucla.edu/DBF564AD-138B-4EB4-9F896020FADFA72E/FinalDownload/DownloadId-/Omwami_JAS.pdf

KLOMAN, Harry. *Mesob Across America: Ethiopian Food in the USA*. New York: iUniverse, 2010. ISBN 1450258670, 9781450258678.

KUMSA, Alemayehu. *Oromo political System during their sovereignty, their colonization by Abyssinia at the end of 19th century and their struggle for emancipation from alien rule*. [Nepublikovaná] disertační práce. Univerzita Karlova v Praze, 1997.

LEFORT, René. *Ethiopia: An Heretical Revolution?* London: Zed, 1983. ISBN 0862321530, 9780862321536.

LESLAU, Wolf. *Concise Amharic Dictionary: Amharic-English, English-Amharic*. Addis Abbeba: Shama Books, 2002. ISBN 1931253072, 9781931253079.

LEVINE, Donald N. Amhara. In: UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Volume 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003, s. 230–232. ISBN 3-447-04746-1.

LEVINE, Donald N. *Greater Ethiopia: The Evolution of a Multiethnic Society*. Chicago: University of Chicago Press, 2000. ISBN 0226475611, 9780226475615.

LEVINE, Donald N. *The Flight from Ambiguity: Essays in Social and Cultural Theory*. Chicago: University of Chicago Press, 1988. ISBN 0226475565, 9780226475561.

LEVINE, Donald N. *Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986. ISBN 0685049973, 9780685049976.

LINDOURKOVÁ, Radka. *Cesta za domorodými kmeny: cestovatelská dobrodružná kniha*. Praha: SeeMedia, 2014. ISBN 8087701275, 9788087701270.

LOCKOT, Hans Wilhelm. *Bibliographia Aethiopica: die äthiopienkundliche Literatur des deutschsprachigen Raums*, vol. 2. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 1998. ISBN 3447036117, 9783447036115.

LUGIRA, Aloysius Muzzanganda. *African Traditional Religion*. Uxbridge: Infobase Publishing, 2009. ISBN 1438120478, 9781438120478.

LUSCHÜTZKY, Hans Christian. *Uvedení do typologie jazyků*. Poříčany: BCS s.r.o., Filozofická fakulta UK, 2003. ISBN 8073080540, 9788073080549.

MARCUS, Harold G. *A History of Ethiopia*. Berkeley: University of California Press, 1994. ISBN 0520081218, 9780520081215.

MATTAUSCH, Birgit. *Die Kunst der Ambiguität: indirekte Kommunikation im historischen Äthiopien und den Gäbrä-Hanna-Anekdoten. Band 67 von Äthiopistische Forschungen*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2006. ISBN 3447053860, 9783447053860.

MEKONNEN, Yohannes K., ed. *Ethiopia. The Land, Its People, History and Culture*. Tanzania, Dar es Salaam: New Africa Press, 2013. ISBN 9987160247, 9789987160242.

MESSING, Simon David. Amhara. In: LEVINSON, David ed. *Encyclopedia of World Cultures*, svazek 10. Michigan: G.K. Hall & Co., 1996. ISBN 0816118175, 9780816118175. [online]. [cit. 2015-01-05]. Dostupné z: <http://www.encyclopedia.com/topic/Amhara.aspx>

MESSING, Simon David. *Highland Plateau Amhara of Ethiopia, Volume 3*. New Haven: Human Relations Area Files, 1985. ISBN [neznámé].

MIDDLETON, John, ed. *Encyclopedia of Africa South of the Sahara. Vol. 1, 2, 3, 4*. New York: Scribner, 1997. ISBN 0-684-80466-2.

MIKEŠ, Pavel. *Etiopské bajky a pohádky*. České Budějovice: Kopp, 2003. ISBN 8072321951, 9788072321957.

MIKEŠ, Pavel a Zdeněk POLÁČEK. *Moudrost Etiopie. Amharská přísloví*. Červený Kostelec, 2008. ISBN: 9788086818795.

MOJDL, Lubomír. *Etiopie*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-221-X.

MOKHTAR, G., ed. *The General History of Africa, vol. 2. Ancient Civilizations of Africa*. Paris: UNESCO, 2000. ISBN 435 9480509. Dostupné také z: [online]. UNESCO ©1995–2012 [cit. 2015-01-10]. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/general-and-regional-histories/general-history-of-africa/volumes/>

MOLVAER, Reidulf Knut. *Tradition and Change in Ethiopia: Social and Cultural Life as Reflected in Amharic Fictional Literature ca. 1930-1974*. Leiden: Brill, 1980. ISBN 9004059989, 9789004059986.

MLADÁ, Jarmila a František PROCHÁZKA. *Atlas cizokrajných rostlin*. Praha: SZN - Státní zemědělské nakladatelství, 1987. ISBN [neznámé].

OFCANSKY, Thomas P. a LaVerle BERRY, ed. *Ethiopia, a country study*. London: Kessinger Publishing, 1991. ISBN-10: 1419118579.

OGOT, B. A., ed. *The General History of Africa, vol. 5. Africa from the Sixteenth to the Eighteenth Century*. Paris: UNESCO. ISBN 435 948113. Dostupné také z: [online]. UNESCO © 1995–2012 [cit. 2014-11-10]. <http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/general-and-regional-histories/general-history-of-africa/volumes/>

PANKHURST, Richard. *The Ethiopians: a history*. Somerset: Wiley, 2001. ISBN-10: 0631224939, 978-0631224938.

PAUSEWANG, Siegfried. Political Conflicts in Ethiopia– in View of the Two-Faced Amhara Identity. In: Svein Ege, Harald, Aspen, Birhanu Teferra and Shiferaw Bekele, ed.. *Proceedings of the 16th International Conference of Ethiopian Studies*. Norway: Trondheim, 2009. ISBN 978-82-90817-27-0. [online]. [cit. 2014-10-05]. Dostupné z: <https://portal.svt.ntnu.no/sites/ices16/Proceedings/Volume%202/Siegfried%20Pausewang-pdf>

PETRÁČEK, Karel. *Etiopie. Zeměmi světa*. [Praha]: Nakladatelství politické literatury, 1964. ISBN [neznámé].

PETRÁČEK, Karel. *Jakub Římař aus Kroměříž: Descriptio Aethiopiae seu Abissinae (Land und Leute)*. Praha: ČSAV, 1957. ISBN [neznámé].

POKORNÝ, Jan. *Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultura*. Havlíčkův Brod: Grada Publishing a.s., 2010. ISBN 978-80-247-2843-8.

POLÁČEK, Z., M. AZZÄNNÄ, T. TAMRAT. *A concise sociopolitical dictionary: English-Amharic*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1990. ISBN 3447030674, 9783447030670.

POLÁČEK, Zdeněk. *Socialistická Etiopie. Zeměmi světa*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1981. ISBN 73/505-21-8.

PLEŠINGER, Vladimír. *Na střeše Afriky: Habeší za války, Etiopií v míru*. Brno: Jota, 2012. ISBN 978-80-7462-073-7.

REID, Richard J. *Dějiny moderní Afriky*. Praha: Grada Publishing a. s., 2011. ISBN 8024730790, 9788024730790.

ROGERSON, Barnaby. *Prorok Muhammad*. Praha: Lidové noviny, 2004. ISBN 8071067326, 9788071067320.

RYCHLÍK, Jan. Individuální a kolektivní práva menšin a tzv. právo národů na sebeurčení včetně odtržení. In: *První světová válka, moderní demokracie a T. G. Masaryk*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995. ISSN [neznámé].

RYVOLOVÁ, Saša. *Tváře v prachu Etiopie*. Třebíč: Akcent, 2005. ISBN 80-7268-360-8.

ŘEZNÍK, Miloš. *Formování moderního národa: Evropské "dlouhé" 19. století*. Praha: Triton, 2003. ISBN 8072544063, 9788072544066.

SEEMAN, Don. *One people, one blood: Ethiopian - Israelis and the return to Judaism*. New Brunswick, N.J. : Rutgers University Press, 2009. ISBN 978-0-8135-4541-7, 0-8135-4541-2.

- SHACK, William A. Amhara. In: MIDDLETON, John. *Encyclopedia of Africa South of the Sahara. Vol. I.* New York: Scribner, 1997, s. 30–31. ISBN 0-684-80466-2, 0-684-80470-0.
- SHAW, Geri. Amhara. In: SHOUP, John A. *Ethnic Groups of Africa and the Middle East An Encyclopedia. Ethnic Groups of the World.* Santa Barbara, California: ABC-CLIO, 2011, s. 13–15. ISBN 159884363X, 9781598843637.
- SIMOONS, Frederick J. *Eat Not this Flesh: Food Avoidances from Prehistory to the Present.* Wiston: Univ of Wisconsin, 1994. ISBN 029914254X, 9780299142544.
- SKUPNIK, Jaroslav. *Antropologie příbuzenství.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN: 978-80-7419-019-3.
- SLÁDEK, Pavel. *Malá encyklopedie rabínského judaismu.* Praha: Libri, 2008. ISBN 978-80-7277-379-4.
- SMITH, Anthony D. Etnický základ národní identity. In: HROCH, Miroslav, ed. *Pohledy na národ a nacionalismus.* Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). ISBN: 80-86429-20-2, s. 270–295.
- SMITH, Anthony D. *National Identity. Ethnonationalism in comparative perspective.* USA: University of Nevada Press, 1991. ISBN 0874172047, 9780874172041.
- SMITH, Anthony D. *The cultural foundations of nations: hierarchy, covenant and republic.* Oxford: Blackwell Publishing Ltd., 2008. ISBN 1405177993, 9781405177993.
- SOETHOUDT, H., J. van der RIET a Y. SERTSE. *Food processings in Ethiopia.* Wageningenur: Wageningen UR, 2013. ISBN 978-94-6173-696-3. [online]. © Wageningen UR Food & Biobased Research [cit. 2014-01-10]. Dostupné z: www.wageningenUR.nl
- TAMRAT, Taddesse. *Church and State in Ethiopia, 1270-1527.* Oxford: Clarendon Press, 1972. ISBN 0-19-821671-8.

TRIMINGHAM, Spencer J. *Islam in Ethiopia*. London: Routledge, 2013. ISBN 1136970223, 9781136970221.

UHLIG, Siegbert, ed. *Encyclopaedia Aethiopica, Vol. 1, A-C*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag, 2003. ISBN 3-447-04746-1.

ULLENDORFF, Edward. *The Ethiopians: An Introduction to Country and People*. Oxford: Oxford University Press, 1973. ISBN 019285061X, 9780192850614.

WENINGER, Stefan. *The Semitic Languages: An International Handbook*. De Gruyter Mouton: Berlin, 2011. ISBN 3110186136.

ZÁHOŘÍK, Jan. *Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994*. Acta Politologica 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf

ZÁHOŘÍK, Jan. *Etiopie v letech 1923–1935*. Etiopie v období mezi dvěma světovými válkami - období předcházející italské okupaci země. Vnitropolitický vývoj a mezinárodní souvislosti italské invaze. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1690-2.

ZÁHOŘÍK, Jan. *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-1961-3.

ZÁHOŘÍK, Jan. *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-021-0.

ZÁHOŘÍK, Jan a Wondwosen TESHOME. Debating Language Policy in Ethiopia. In: *Asian and African Studies*. Vol. 18, No. 1, s. 80-102. Bratislava: Institute of Oriental Studies, Slovak Academy of Sciences, 2009. ISSN 1335-1257.

ZERBO, Joseph Ki, ed. *The General History of Africa, vol. 1. Methodology and African prehistory*. Paris: UNESCO, 2000. ISBN 9231017071, 9789231017070. Dostupné také z:[online]. UNESCO ©1995–2012 [cit. 2015-01-10].
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/dialogue/general-and-regional-istories/general-history-of-africa/volumes/>

ZEWDE, Bahru. *A history of modern Ethiopia, 1855-1991*. Oxford: Ohio University Press, 2001. ISBN 0-85255-786-8.

ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: Poslední nerozřešený problém Afriky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé].

Elektronické zdroje

ABBINK, J. Ethnicity and Constitutionalism in Contemporary Ethiopia. In: *Journal of African Law. Vol. 41*, s. 159–174. London: Cambridge University Press, 2001. [online]. [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: <https://openaccess.leidenuniv.nl/handle/1887/9126>

AMARE, Yared and Adal YIGREMEW. *Food Security and Resource Access: A Final Report on the Community Assessments in South Wello and Oromiya Zones of Amhara Region, Ethiopia*. 2000 [online]. [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: http://www.pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnacl384.pdf

BRINKERHOFF, Jennifer A. *Being a Good Ethiopian Woman: Participation in the —Bunall (Coffee) Ceremony and Identity*. 2011 [online]. [cit. 2014-10-05]. Dostupné z: http://repository.asu.edu/attachments/56829/content/Brinkerhoff_asu_0010E_10790.pdf

Constitution of Ethiopia, 1994. [online] [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: http://www.eueom.eu/files/dmfile/ethiopian-constitution-1994_en.pdf

Constitution of the Federal democratic of ethiopia proclamation no.1-1995. FEDERAL NEGARIT GAZETA OF THE FEDERAL DEMOCRATIC REPUBLIC OF ETHIOPIA. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z:

<http://www.ethioconstruction.net/sites/default/files/Law/Files/the%20Constitution%20of%20he%20Federal%20democratic%20of%20ethiopia%20proclamation%20no.1-1995.pdf>

ČSN ISO 690. Česká technická norma. Bibliografické odkazy a citace dokumentů. [online] [cit. 2013-02-06]. Dostupné z: <https://www.citace.com/aktuality.php?id=99.mzv>

Člověk v tísní, o. p. s. [online]. © 2013 Člověk v tísní [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.clovekvtsni.cz>

Ethiopian Constitution of 1931 established in the reign of His Majesty Haile Sellassié I. 16th July 1931. [online] [cit. 2014-11-02]. Dostupné z: http://www.ras-tafari.com/documents/EN_Ethiopian_Constitution_1931.pdf

Ethiopian Constitution 1994. [online] [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://mmeazaw.files.wordpress.com/2010/12/ethiopian-constitution1-doc.pdf>

Ethiopia's Revised Constitution. In: Middle East Journal. Vol. 10, No. 2 (Spring, 1956), pp. 194-199. Middle East Institute, 1956. [online]. [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4322802>

Ethiopian Constitution 1994. [online] [cit. 2014-11-02]. Dostupné z: <http://mmeazaw.files.wordpress.com/2010/12/ethiopian-constitution1-doc.pdf>

HAVERKORT, Anton J. *Potato prospects for Etiopia: on the road to value addtion.* Oslo: Praktijkonderzoek Plant & Omgeving, 2012. [online] [cit. 2014-12-15].

Dostupné z: <https://www.wageningenur.nl/en/Publication-details.htm?publicationId=publication>

HIRT, Tomáš. *Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu*. Katedra antropologických a historických věd, Fakulta filozofická, ZČU v Plzni. [online], antropoweb © 2014 [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/prehled-zakladnich-tezi-modernistickeho-pojet>

HOBEN, Alan. *Land Tenure among the Amhara of Ethiopia: The Dynamics of Cognatic Descent*. Chicago: University of Chicago Press, 1973. [cit. 2014-10-12].

Dostupné z:

<http://www.jstor.org/discover/10.2307/532238?sid=21105602285933&uid=2129&uid=4&uid=2&uid=3737856&uid=70>

Insight interview with Prof. Donald Levine. ESAT (Ethiopian Satellite Television). In: *Youtube* [online]. 15. 02. 2012 [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=f8kX_cMqRIo

Imperial Constitution of 1955. © 2013 [cit. 2014-12-10]. Dostupné z: <http://www.angelfire.com/ny/ethiocrown/Constitution.html>

The Constitution of the Federal Democratic Republic of Ethiopia. Addis Ababa, 1995.

JALATA, Asafa. Being in and out of Africa: The Impact of Duality of Ethiopianism. In: *Journal of Black Studies, Vol. 40, No. 2*, pp. 189–214. Sage Publications, Inc. Stable, Nov., 2009. [online] [cit. 2014-11-05]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40282629> pdf

JAVINS, Marie. *Eating and Drinking in Ethiopia*. @ 2000-2015 GoNOMAD.com [online] [cit. 2014-10-06]. Dostupné z: <http://www.gonomad.com/944-eating-and-drinking-in-ethiopia>

Journal of African Cultural Studies. ISSN: 13696815. E-ISSN: 14699346.). © Taylor & Francis Ltd. 2014 [online] [cit. 2014-10-04]. Dostupné z: <http://jas.sagepub.com/>

Journal of African History, Politics and Society (JAHPS), Západočeská univerzita v Plzni. [online] [cit. 2014-03-02]. Dostupné z: <http://www.africa-pilsen.com/index.php/journal-jahps>

Journal of African Earth Sciences (and the Middle East). © 2014 Elsevier B.V. [online] [cit. 2014-10-12]. Dostupné z: <http://www.sciencedirect.com/science/journal/1464343X>

Joshua Project. U.S. Center for World Mission [online]. [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.joshuaproject.net/peoples.php?peo3=10294>

KNUTSSON Karel Eric a Ruth SELINIUS. Fasting in Ethiopia. An Anthropological and Nutritional Study. In: *The American Society for Clinical Nutrition*. 1970. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/5465986>, <http://ajcn.nutrition.org/content/23/7/956>

KURTZ, Roger J. Debating the Language of African Literature: Ethiopian Contribution. In : *Journal of African Cultural Studies*, Vol. 19, No. 2. pp. 187-205. Taylor & Francis, Ltd. Stable, Dec., 2007. [online]. [cit. 2014-11-19]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/25473388.pdf>

MAHAFFY, Samuel. 'Gursha': *The East African Ceremony of Feeding One Another*. [online] [cit. 2014-11-02]. Dostupné z: <http://samuelmahaffy.com/2013/11/gursha-the-east-african-ceremony-of-feeding-one-another/>

MATTHEW, P. K. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Faith and Order. The Hierarchy*. [online]. © 2003 [cit. 2013-01-05]. Dostupné z: <http://ethiopianorthodox.org/english/ethiopian/hierarchy.html>

MESSER, Ellen. *Anthropological Perspectives on Diet*. In: *Annual Review of Anthropology*, vol. 13, s. 205-249. 1984 [online]. [cit. 2014-12-16]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/2155668?uid=17740064&uid=3738032&uid=2&uid=3&uid=67&uid=62&uid=17739920&sid=21104732307301>

MEYER, FREDERICK G. *Notes on Wild Coffea arabica from Southwestern Ethiopia, with some Historical Considerations*. *Economic Botany*. 1965, Vol.19, Issue 2, pp. 136-151. [online]. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z:

http://download.springer.com/static/pdf/685/art%253A10.1007%252F02862825.pdf?auth66=1416212215_08efd1c609e32d4299fa46c7222f0a24&ext=.pdf

MOORE, Dale H. *Christianity in Ethiopia. Church History*. Sep., 1936, Vol. 5, No. 3, s. 271 - 284. [online]. © 2010 [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: www.jstor.org/pss/3160789

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky [online]. © 2011 mzv [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://www.mzv.cz/>

Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD). [online]. OECD ©2011 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://stats.oecd.org/Index.aspx>

PALMER, David. *The Ethiopian Buna (Coffee) Ceremony: Exploring the Impact of Exile and the Construction of Identity through Narratives with Ethiopian Forced Migrants in the United Kingdom Folklore*. Vol. 121, Issue 3, 2010. [online]. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/0015587X.2010.511461#.VGmsNr81iAk>

PANKHURST R. *The coffee ceremony and the history of coffee consumption in Ethiopia*. [online]. [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://cat.inist.fr/?aModele=afficheN&cpsidt=1568128>

Population and Housing Census Atlas of Ethiopia 2007. Central Statistical Agency. Ethiopian Development Research Institute. International Food Policy Research Institute. Addis Ababa: International Food Policy Research Institute (IFPRI), 2011. ISBN-10: 0-89629-927-9, ISBN-13: 978-0-89629-927-6. [online]. IFPRI © 2011 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://www.ifpri.org/publication/population-and-housing-census-atlas-ethiopia-2007>

RCR Foundation, Ethiopia Branch [online] © 2011-2013 [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://www.southethiopia.org/ethiopian-languages/>

RYCHLÍK, Jan. Individuální a kolektivní práva menšin a tzv. právo národů na sebeurčení včetně odtržení. In: *Sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference pořádané Ústavem T*.

G. Masaryka, *Liblice (CZ)*, 1994-09-22 / 1994-09-24. Ústav T. G. Masaryka, Praha, 1995. [online]. [cit. 2014-11-18]. Dostupné z: <https://invenio.nusl.cz/record/23015?ln=cs>

SELASSIE, Sergew Hable. *The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church Faith and Order. Persecution and Religious Controversies*. [online]. © 2003 [cit. 2014-10-05]. Dostupné z: <https://www.ethiopianorthodox.org/english/ethiopian/perscution.html#reorganization>

SELINUS, Ruth. *The Traditional Foods of the Central Ethiopian Highlands*. Scandinavian Institute of African Studies. 1971. [online]. © 2014 [cit. 2014-10-15]. Dostupné z: <http://ethnomed.org/clinical/nutrition/the-traditional-foods-of-the-central-ethiopian>

Státní vlajky světa. [online] [cit. 2014-1-02]. Dostupné z: <http://www.statnivlajky.cz/etiopie>

TESFAYE. A. ed. *Markets for fresh and frozen potato chips in the ASARECA region and the potential for regional trade: Ethiopia, Tanzania, Rwanda, Kenya, Burundi and Uganda. 2010-2011*. Lima: Comercial Fráfica Sucre. International Potato Center 2010. ISSN 0256-8748. [online]. [cit. 2014-11-14]. Dostupné z: <http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CD8QFjAB&url=http%3A%2F%2Fcipotato.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2014%2F08%2F005711.pdf&ei=pRygVK-cDcGrUf61hJgL&usg=AFQjCNFq6RqOtP6YzjKhZvWrFD1Y95GB->

The Amhara National Regional State. [online]. Government of Ethiopia, © 2012 [cit. 2014-10-10]. Dostupné z: <http://www.ethiopia.gov.et/web/pages/StateAmhara>

The orthodox council of kashrut MaHaRa'L. [online]. © 1999–2010 [cit. 2014-10-04]. Dostupné z: <http://www.omkosher.com/cz/koser-pravidla>

The World Factbook. Central Intelligence Agency. [online]. CIA, © 2012 [cit. 2013-11-20]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html>. ISSN 1553-8133.

TURNER, John W. *Ethiopian Orthodox Christianity: Faith and practices. A Country Study*:

Ethiopia. Library of Congress Federal Research Division . [online]. © 1991 [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/rr/frd/1877/doc>.

UNESCO [United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization]. [online]. UNESCO © 1995-2012 [cit. 2014-11-01]. Dostupné z: <http://www.unesco.org>

World Health Organization (WHO) [online]. © WHO 2014 [cit. 2014-12-12]. Dostupné z: <http://www.who.int/en/>

ZÁHOŘÍK, Jan. *Etiopie a otázka národní identity: Přihlédnutí [Přihlédnutí] k ústavám z let 1931, 1955, 1987 a 1994*. Acta Politologica 3, 1, s. 17–28. 2011. ISSN 1803–8220. [online]. acto © 2013 [cit. 2013-05-10]. Dostupné z: http://acpo.fsv.cuni.cz/ACPOENG-21-version1-2011_03_01_b.pdf

ZÁHOŘÍK, Jan. *Etiopie na cestě k diktatuře: jak hodnotit vládu Melese Zenawiho?* [online]. [cit. 2014-02-02]. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/xmlui/bitstream/handle/11025/6422/Zahorik.pdf?sequence=1>

ZÁHOŘÍK, Jan. *Konflikty a napětí na „periferii“: Gambella (jihozápadní Etiopie) v historické a antropologické perspektivě*. Katedra antropologických a historických věd, Fakulta filozofická, ZČU v Plzni. [online], antropoweb © 2013 [cit. 2014-10-14]. Dostupné z: <http://antropologie.zcu.cz/media/document/zahorik-1-2011.pdf>

ZWERNEMANN, Jürgen. *Ethnische und ethnosozilogische Aspekte der Urbanisierung in Afrika*. Vol.13, 1967, s. 223-232. [cit. 2015-01-02]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40341446>

9 SEZNAM VYOBRAZENÍ

Obrázky:

Obr. č. 1. Ukázka etiopské abecedy - slabikového písma *fidel*

Zdroj: RCR Foundation, Ethiopia Branch [online] © 2011-2013 [cit. 2014-11-17]. Dostupné z: <http://www.southethiopia.org/ethiopian-languages>

Obr. č. 2. Číslice zapsané etiopským písmem

Zdroj: *Extension of CSS numbering systems* [online] [cit. 2014-11-17]. Dostupné z: <http://www.glazman.org/specs/numberings.htm>

Obr. č. 3. Ukázky amharských textů (příslloví) ve slabikovém písmu zvaném *fidel*

Zdroj: MIKEŠ, Pavel a Zdeněk POLÁČEK. *Moudrost Etiopie. Amharská přísloví*. Červený Kostelec, 2008. ISBN: 9788086818795, s. 92.

Obr. č. 4. *Indžera*

Zdroj: Bay area bites [online] © 2015 KQED Inc. [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://blogs.kqed.org/bayareabites/2013/10/23/food-spirituality-celebrating-meskel-with-ethiopians-in-oakland>

Obr. č. 5. Zásoba *indžery* uložené v koši *mesob*

Zdroj: Bay area bites [online] © 2015 KQED Inc. [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://blogs.kqed.org/bayareabites/2013/10/23/food-spirituality-celebrating-meskel-with-ethiopians-in-oakland>

Obr. č. 6. Postup přípravy *indžery*. *Tef*, prosévání *tefové* mouky, hnětení těsta

Zdroj: Food Stories [online] © 2015 Food Stories [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://helengraves.co.uk/category/ethiopia>

Obr. č. 7. Vykynuté těsto po třech dnech, naředění těsta vodou, smažení *indžerových* placek

Zdroj: Food Stories [online] © 2015 Food Stories [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://helengraves.co.uk/category/ethiopia>

Obr. č. 8. *Kitfo*

Zdroj: About Addis Abbaba [online] © 2015 The Twenty Ten Theme [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <https://aboutaddisababa.wordpress.com/2014/09/21/meskel-ethiopian-feast-of-exaltation-of-holy-cross>

Obr. č. 9. Příprava masového pokrmu *kitfo*

Zdroj: Bay area bites [online] © 2015 KQED Inc. [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://blogs.kqed.org/bayareabites/2013/10/23/food-spirituality/>

Obr. č. 10. Kávový obřad, pražení kávových zrn, drcení upražených kávových zrn

Zdroj: Food Stories [online] © 2015 Food Stories [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://helengraves.co.uk/category/ethiopia>

Obr. č. 11. *Kolo*

Zdroj: Food Stories [online] © 2015 Food Stories [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://helengraves.co.uk/category/ethiopia>

Obr. č. 12. *Dabo kolo*

Zdroj: About Addis Abbaba [online] © 2015 The Twenty Ten Theme [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <https://aboutaddisababa.wordpress.com/2014/09/21/meskel-ethiopian-kolo/>

Obr. č. 13. Máslo *niter kibe*

Zdroj: Bay area bites [online] © 2014 KQED Inc. [cit. 2014-10-17]. Dostupné z: <http://blogs.kqed.org/bayareabites/2013/10/23/food-spirituality/>

Obr. č. 14. Obřad *gurša*

Zdroj: Ethiopian Food. [online] © 2014 Blog at WordPress [cit. 2014-11-08]. Dostupné z: <https://ethiopianfood.wordpress.com/2014/04/01/the-art-of-the-meal/>

Obr. č. 15. Obřad *gurša*- karikatura

Zdroj: Ethiopian Food. [online] © 2014 Blog at WordPress [cit. 2014-11-08]. Dostupné z: <https://ethiopianfood.wordpress.com/2014/04/01/the-art-of-the-meal/>

Obr. č. 16. Amharská vlajka

Zdroj: Státní vlajky světa. [online] [cit. 2014-11-17]. Dostupné z: <https://www.statnivlajky.cz>

Obr. č. 17. Etiopská vlajka

Zdroj: Státní vlajky světa. [online] [cit. 2014-10-05]. Dostupné z: <https://www.statnivlajky.cz>

Obr. č. 18. Poslední etiopský císař Haile Selassie I. (rok 1935)

Zdroj: ZISCHKA, Anton. Boj o Habeš: Poslední nerozřešený problém Afriky. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé], s. 161.

Obr. č. 19. Amharský chlapec

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amhara_boy_cares.jpg

Obr. č. 20. Amharská dívka

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amhara_student.jpg

Obr. č. 21. Amharská dívka a chlapec odění v tradiční *šamě*

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Amhara.jpg>

Obr. č. 22. Tradiční venkovská stavení *tukuly*

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hauts_plateaux_d%27Ethiopie-Amhara_\(4\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Hauts_plateaux_d%27Ethiopie-Amhara_(4).jpg)

Obr. č. 23. Tradiční venkovská stavení *tukuly*

Zdroj: ZISCHKA, Anton. Boj o Habeš: Poslední nerozřešený problém Afriky. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé], s. 35.

Obr. č. 24. Mnich Etiopské ortodoxní církve z Lalibely

Zdroj: National Geographic Society © 1996-2014 [online] [cit. 2014-12-14]. Dostupné z:
http://travel.nationalgeographic.com/travel/countries/lalibela-ethiopia-8379_600x450.jpg

Obr. č. 25. Procesní kříže Etiopské ortodoxní církve

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z:
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Brooklyn_Museum_2000.123.1_Cross.jpg

Obr. č. 26. Hudební nástroj - *sistrum*

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-15]. Dostupné z:
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:COLLECTIE_TROPENMUSEUM_Sistrum_voor_het_slaan_van_de_maat_tijdens_kerkelijke_gezangen_TMnr_5203-2.jpg

Obr. č. 27. Nošení *tabotu* při církevním svátku *Timkat*

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-01]. Dostupné z:
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Timket_Ceremony_Gondar_Ethio.jpg

Obr. č. 28. Nošení *tabotu* při církevním svátku *Timkat*

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-01]. Dostupné z:
<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Timket.jpg>

Obr. č. 29. Monolitický skalní kostel *Bete Giorgis* (Dům svatého Jiří) v Lalibele

Zdroj: Wikipedia. [online] [cit. 2014-11-08]. Dostupné z:
<http://flickr.com/photos/86497274@N00/38849107/>

Obr. č. 30. Monolitický skalní kostel *Bete Giorgis* (Dům svatého Jiří) v Lalibele (pohled shora)

Zdroj: Wikipedia. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z:
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bete_Giyorgis_Lalibela_Ethiopia.jpg

Obr. č. 31. Monolitický skalní kostel *Bete Abba Libanos* (Dům opata Libanose) v Lalibele

Zdroj: UNESCO World Heritage Centre © 1992-2014 [online], [2014-11-07].
Dostupné z:<http://whc.unesco.org/en/list/18/gallery/>

Obr. č. 32. Monolitický skalní kostel Bete Mariam (Dům Panny Marie) v Lalibele

Zdroj: UNESCO World Heritage Centre © 1992-2014 [online], [cit. 2014-10-07].

Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/list/18/gallery/>

Obr. č. 33. Největší z monolitických kostelů *Bete Maskal* (Dům kříže) v Lalibele (letecký pohled)

Zdroj: ChickGeek © 2014 [online], [cit. 2014-10-07]. Dostupné z: <http://chickgeek.org/>

Obr. č. 34. Etiopská freska - Královna ze Sáby na cestě za Šalomounem

Zdroj: Expedition36 [online], [cit. 2014-10-07]. Dostupné z:

<http://www.expedition360.com/journal/archives/2007/05/>

Mapy:

Mapa č. 1. Rozšíření amharštiny v Etiopii, stav z roku 1986 (Eritrea byla připojena k Etiopii)

Zdroj: LEVINE, *Donald N. Wax and Gold: Tradition and Innovation in Ethiopian Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1986, s. 8. Grafická úprava mapy autorka.

Mapa č. 2. Mapa koloniální Afriky

Zdroj: ZISCHKA, Anton. *Boj o Habeš: Poslední nerozřešený problém Afriky*. Praha: Šolc a Šimáček, 1935. ISBN [neznámé], s. 177.

Mapa č. 3. Politické rozdělení Afriky (rok 1935), Etiopie označená jako „Habeš“

Zdroj: Worldatlas [online]. [cit. 2014-11-24]. Dostupné z: worldatlas.com. Grafická úprava mapy autorka

Mapa č. 4. Etiopie

Zdroj: Wikimedia Commons. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ethiopia_relief_location_map.jpg

Mapa č. 5. Etiopie

Zdroj: Google.maps. [online] [cit. 2014-12-02]. Dostupné z:

<http://www.google.cz/imgres?imgurl=http%3A%2F%2Fwww.mapsofworld.com%2>

Mapa č. 6. Aksumská říše v době svého největšího rozsahu (asi v 6. stol. n. l.)

Zdroj: Wikipedia, [online], [cit. 2014-08-12]. Dostupné z:

http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Map_of_Aksum_and_South_Arabia_ca._230_AD.jpg.

Grafická úprava mapy autorka

Mapa č. 7. Administrativní rozdělení Etiopie, stav v roce 2013

Zdroj: Wikipedia [online] [cit. 2014-08-02]. Dostupné z: [http:// en.wikipedia.org/wiki](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Ethiopia_zone_region.jpg)

[/File:Ethiopia_zone_region.jpg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Ethiopia_zone_region.jpg)

Mapa č. 8. Administrativní rozdělení Ahmarského státu v rámci Etiopie, stav v roce 2012

Zdroj: Joshuaproject. [online], [2014-10-10]. Dostupné z: <http://www.joshuaproject.net.pdf>.

Grafická úprava mapy autorka

Mapa č. 9. Hlavní jazykové rodiny Afriky

Zdroj: Wikipedia [online]. [cit. 2014-10-10]. Dostupné z:

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Human_Language_Families_Map.PNG

Mapa č. 10. Semitské jazyky v Etiopii, Eritreje, Džibutsku

Zdroj: Ethnologue. [online], [2014-11-09]. Dostupné z:

http://www.ethnologue.com/show_map.asp?name=ER&seq=10. Grafická úprava mapy

autorka

Mapa č. 11. Přehled zemědělské produkce Etiopie (včetně anektované Eritreje), stav z roku 1979

Zdroj: FILIP, Jiří a Zdeněk POLÁČEK. *Etiopie. Obchodně ekonomické sborníky*. Praha:

Institut zahraničního obchodu, 1981. ISBN [neznámé], s. 73. Grafická úprava mapy autorka.

PŘÍLOHA

Mapa č. 2. Koloniální Afriky

Zde je patrné, že současné území Etiopie nebylo kolonizováno.

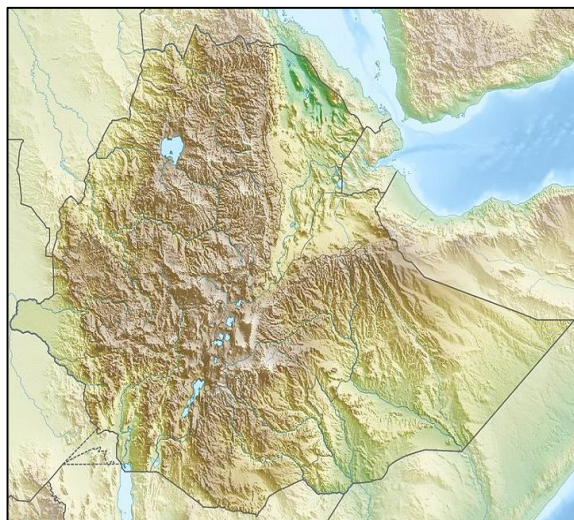
Mapa č. 3. Politické rozdělení Afriky (rok 1935), Etiopie označená jako „Habeš“

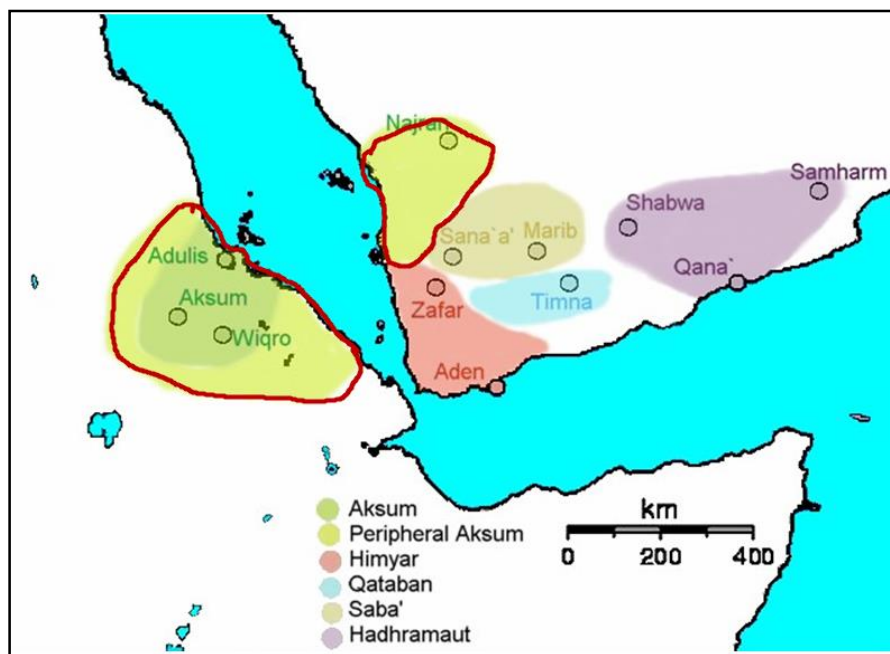
Mapa č. 4. Etiopie

Mapa č. 5. Etiopie

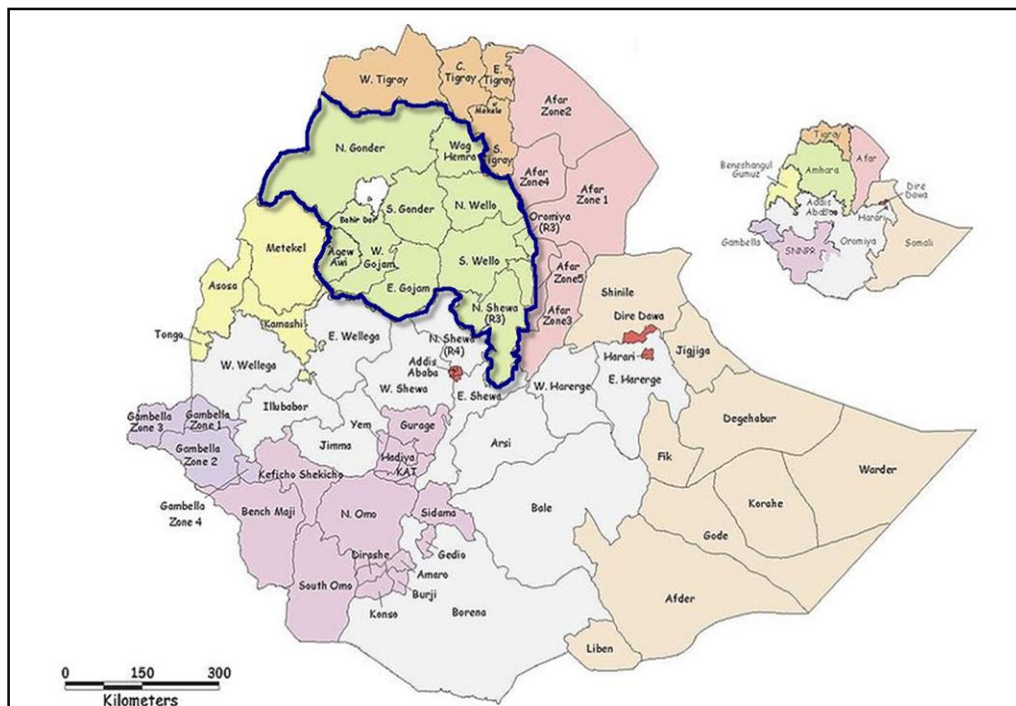

Mapa č. 6. Aksumská říše v době svého největšího rozsahu (asi v 6. stol. n. l.)

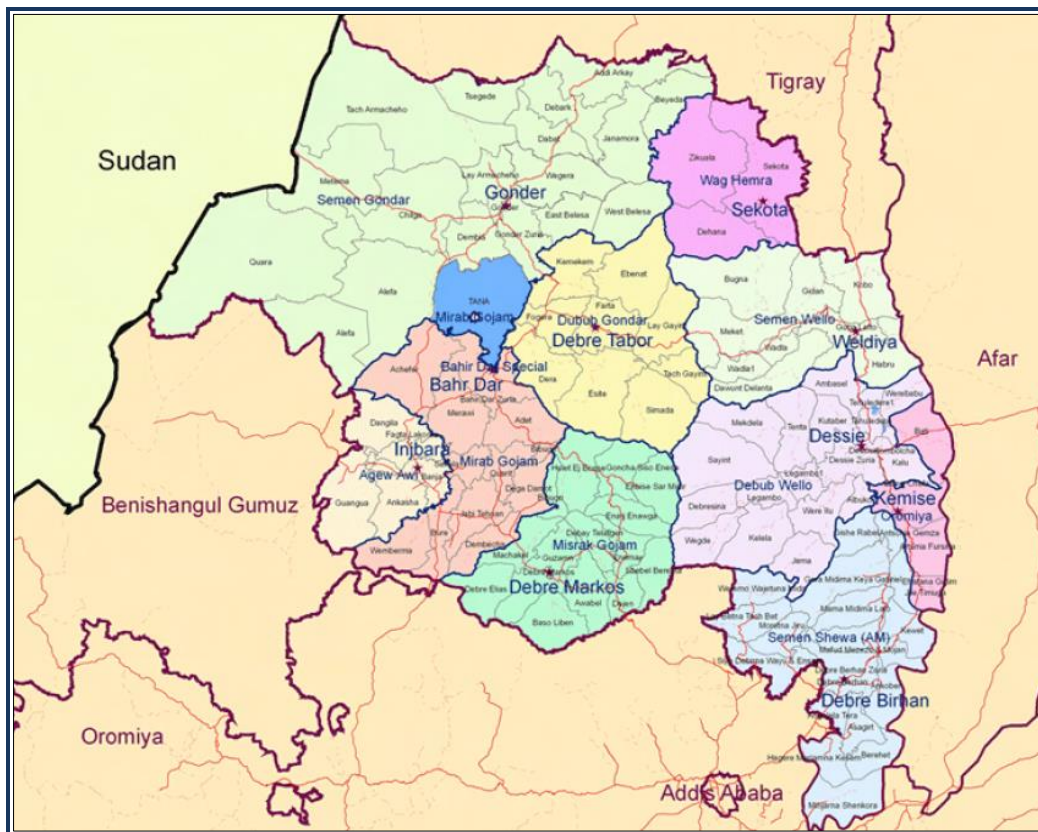
Územní rozsah centra Aksumské říše - zvýrazněno červeně

Mapa č. 7. Administrativní rozdělení Etiopie, stav v roce 2013

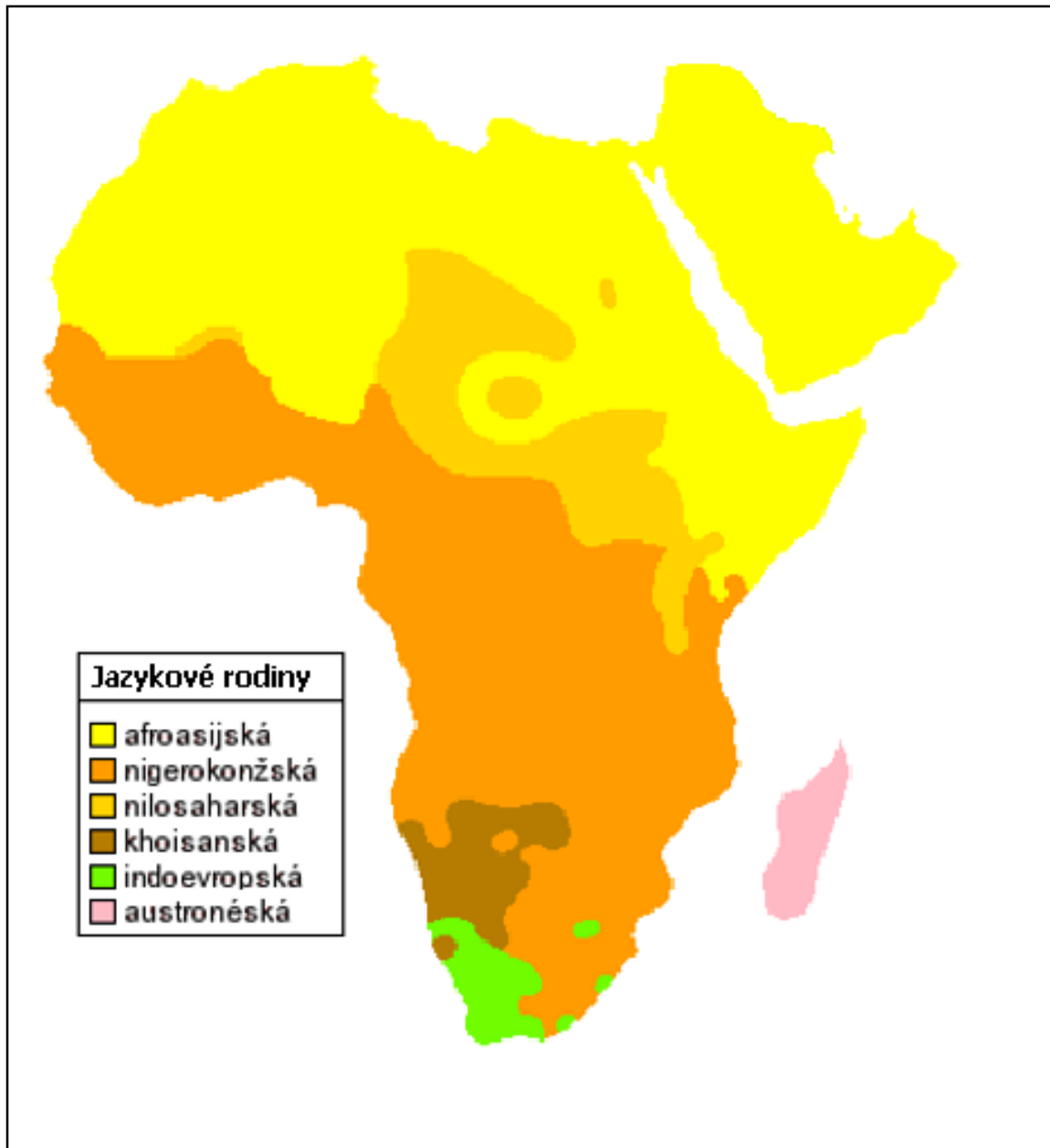

Modře ohraničený stát Amhara v rámci Etiopické federativní demokratické republiky.

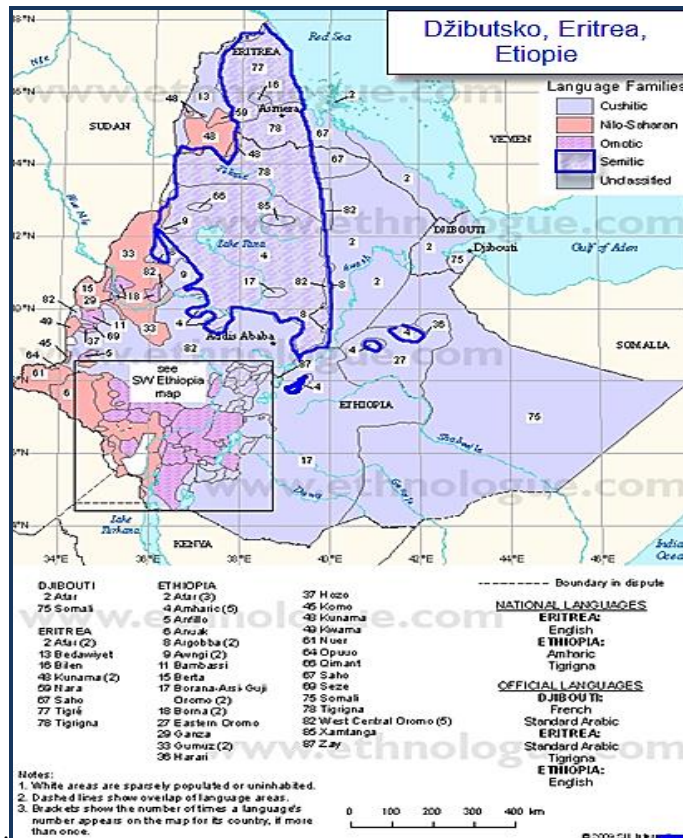
Mapa č. 8. Administrativní rozdělení Ahmarského státu v rámci Etiopie, stav v roce 2012

Mapa č. 9. Hlavní jazykové rodiny Afriky

Mapa č. 10. Semitské jazyky v Etiopii, Eritreji, Džibutsku

Mapa č. 11. Přehled zemědělské produkce Etiopie (včetně anektované Eritreje), stav z roku 1979

Obr. č. 16. Amharská vlajka

Obr. č. 17. Etiopská vlajka

Obr. č. 18. Poslední etiopský císař Haile Selassie I. (rok 1935)

Obr. č. 19. Amharský chlapec

Obr. č. 20. Amharská dívka

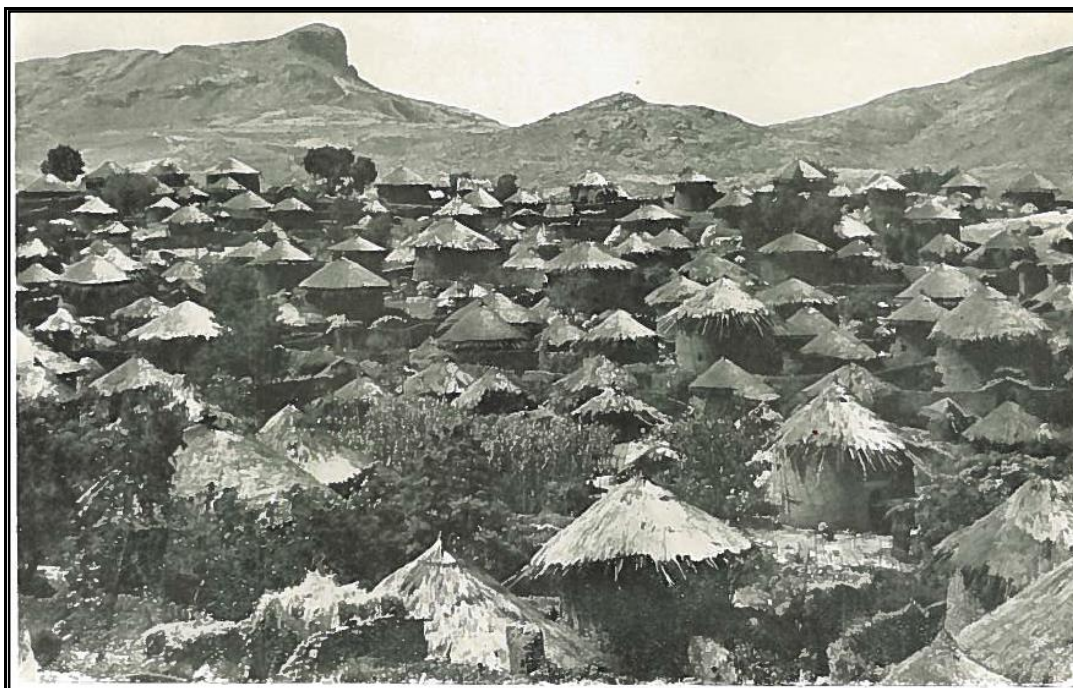
Obr. č. 21. Amharská dívka a chlapec odění v tradiční *šamě*

Obr. č. 22. Tradiční venkovská stavení *tukuly*

Obr. č. 23. Tradiční venkovská stavení *tukuly*

Obr. č. 24. Mnich Etiopské ortodoxní církve z Lalibely

Obr. č. 25. Procesní kříže Etiopské ortodoxní církve

Obr. č. 26. Hudební nástroj - *sistrum*

Obr. č. 27. Nošení *tabotu* při církevním svátku *Timkat*

Obr. č. 28. Nošení *tabotu* při církevním svátku *Timkat*

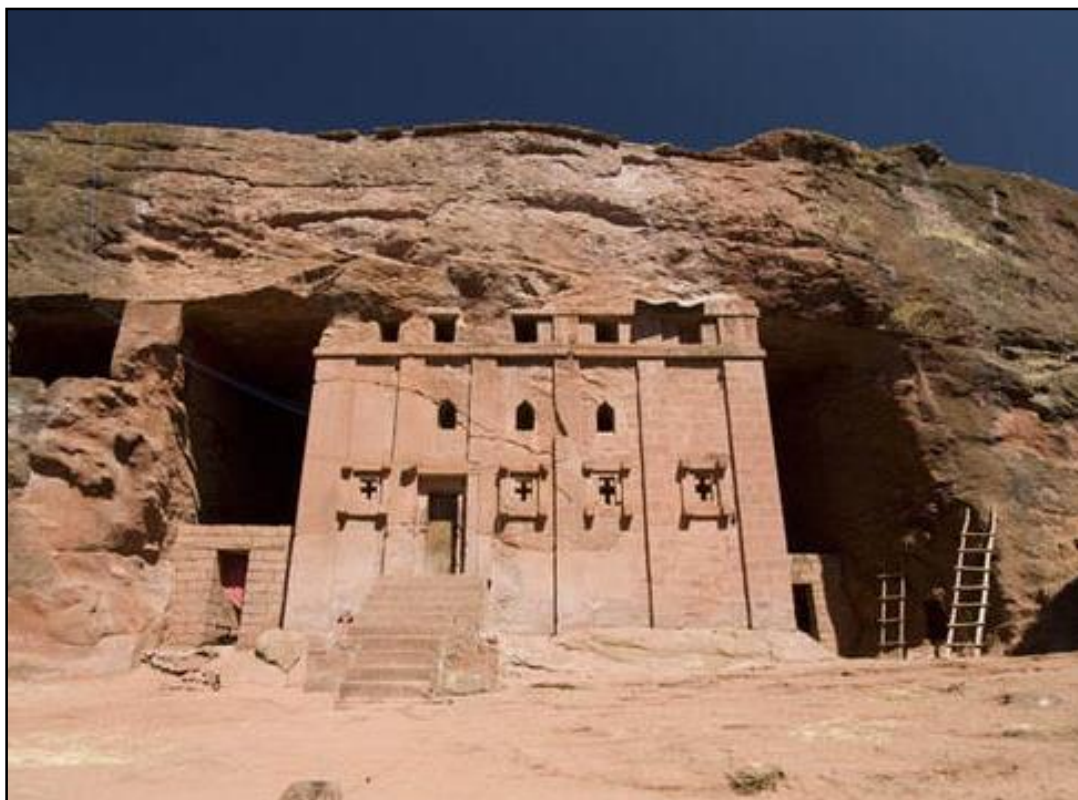
Obr. č. 29. Monolitický skalní kostel *Bete Giorgis* (Dům svatého Jiří) v Lalibele

Obr. č. 30. Monolitický skalní kostel *Bete Giorgis* (Dům svatého Jiří) v Lalibele (pohled shora)

Obr. č. 31. Monolitický skalní kostel *Bete Abba Libanos* (Dům opata Libanose) v Lalibele

Obr. č. 32. Monolitický skalní kostel *Bete Mariam* (Dům Panny Marie) v Lalibele

Obr. č. 33. Největší z monolitických kostelů *Bete Maskal* (Dům kříže) v Lalibele (letecký pohled)

Obr. č. 34. Etiopská freska - Královna ze Sáby na cestě za Šalomounem

